7015

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

เรื่องเบ็ดเตล็ด

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

ของ

เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป

พิมพ์แจก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระยาประชากรกิจวิจารณ์ (โอ อมาตยกุล)

ณ เมรุวัดไตรมิตต์วิทยาราม

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๕

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

เรื่องเบ็ดเตล็ด

ของ

เสรียรโกเศศ – นาคะประทีป

พิมพ์แจก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระยาประชากรกิจวิจารณ์ (โอ อมาตยกุล)

ณ เมรุวัดไตรมิตต์วิทยาราม

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

เลขหมู่ 082
ว915ส ป
ล.2
เลขทะเบียน ก.๒๐๙๓๒

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาประชากรกิจวิจารณ์ (โอ อมาตยกุล) นี้ มีดำริจะพิมพ์หนังสือแจกให้เป็นกุศลส่วนหนึ่งที่เจ้าภาพและบุตรธิดาพึงบำเพ็ญสนองได้ ก็มาเล็งเห็นว่าบรรดาเรื่องเบ็ดเตล็ดของ "เสฐียรโกเศศ–นาคะประทีป" เป็นเรื่องมีประโยชน์อยู่มาก อ่านแล้วได้ทั้งความเพลิดเพลินและความเป็นพหูสูต ถึงจะมีสิ่งละอันพรรณละน้อยก็เป็นความรู้ที่หายาก กว่าจะประมวลเป็นเรื่องขึ้นมาได้ ใช้เวลาค้นคว้ามิใช่วันสองวัน อนึ่งเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ แม้จะได้เคยพิมพ์กันมาบ้างแล้ว บางเรื่องก็ยังมิสู้แพร่หลายนัก บ้างก็ย้ายแยกแตกกันอยู่คนละทิศละทาง จึงได้นำความเห็นเรื่องจะพิมพ์หนังสือนี้ไปเรียนปรึกษา และขออนุญาตจากท่านเจ้าของเรื่อง ๆ ก็ได้มีความกรุณาฐานกันเองยินดีอนุมัติ กับยังช่วยคัดเลือกเรื่องต่าง ๆ ให้จนได้ลักษณะและขนาดสมความตั้งใจทุกประการ พระคุณทั้งนี้ เจ้าภาพและบุตรธิดาจะขอรำลึกถึงอยู่เสมอ ด้วยเดชะกุศลเจตนาร่วมกัน ครั้งนี้ ขอจงประสิทธิ์อานิสงส์ ส่งดวงวิญญาณของพระยาประชากรกิจวิจารณ์ ให้รุ่งเรืองเป็นสุขสวัสดิ์ในภพโน้นเทอญ.

เจ้าภาพและบุตรธิดา

ولادة ١٣٨٤هـ – وفاة ١٤٦٨هـ

ประวัติ

มหาอำมาตย์ตรี พระยาประชากรกิจวิจารณ์
(โอ อมาตยกุล)
ท.ช,ท.ม,ท.จ,ร.จ.พ,

มหาอำมาตย์ตรี พระยาประชากรกิจวิจารณ์ เป็นบุตรพระยาเพ็ชรพิชัย (เจิม อมาตยกุล) และเกิด ณวัน ๔ฯ๘ ปีจอ จ.ศ. ๑๒๓๖ ตรงกับวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๗ ที่ตำบลพาหุรัด ริมที่ทำการกรมไปรษณีย์ที่ ๑ จังหวัดพระนคร

พระยาประชากรกิจวิจารณ์ ได้เข้าเรียนหนังสือภาษาไทยและภาษาอังกฤษยังสำนักโรงเรียนอัสสัมชัญ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ ได้เล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนนี้เป็นเวลา ๖ ปีเศษ สอบไล่ได้วิชาภาษาอังกฤษชั้น ๔ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียนในสมัยนั้น เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้วจึงได้ลาออกจากโรงเรียนไปเข้าเรียนวิชาเพิ่มเติมที่โรงเรียนสุนันทาลัย อีก ๔ ปี รวมเวลาเล่าเรียน ๑๐ ปีเศษ และมีความรู้ในวิชาช่างและวิชาอื่น ๆ บางอย่างอีกด้วย.

ตำแหน่ง เริ่มเข้ารับราชการในตำแหน่ง เสมียน (หน้าที่ล่ามภาษาอังกฤษ) กรมโยธา กระทรวงโยธาธิการ เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้รับพระราชทานเงินเดือนขั้นแรก ๓๐ บาท ค่อยเลื่อนขึ้นทีละน้อยเป็นลำดับไป

จนถึงวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้รับตำแหน่งปลัดกรม กรมโยธา กระทรวงโยธาธิการ และได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๕๐ บาท

ครั้น ณ วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้รับตำแหน่งเจ้ากรมกรมทะเบียน กระทรวงนครบาล ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๔๐ บาท และเลื่อนขึ้นโดยลำดับจนถึง ๔๐๐ บาท ถึงวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้รับตำแหน่ง ผู้รั้งอธิบดีกรมศุขาภิบาล ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๗๐๐ บาท และในปีเดียวกันก็ได้รับตำแหน่งอธิบดีกรมนี้ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๗๐๐ บาท และขึ้นโดยลำดับจนถึงเดือนละ ๑,๑๐๐ บาท เป็นที่สุด ครั้นวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงได้ออกจากราชการ รับพระราชทานบำนาญเสียงชีพสืบมา

ยศ ได้รับพระราชทานยศเป็นอำมาตย์โท เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และเลื่อนเป็นมหาอำมาตย์ตรี เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

บรรดาศักดิ์ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นขุนสฤษดิ์การบรรจง เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๖ เลื่อนเป็นหลวงในนามเดิม เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๘ และเลื่อนเป็นพระในนามเดิม เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน

พ.ศ. ๒๔๕๓ และได้เลื่อนเป็น พระยาประชากรกิจ-วิจารณ์ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

เครื่องราชอิสสริยาภรณ์ ได้รับพระราชทานมงกุฎไทย ตั้งแต่ชั้น ๕ เลื่อนขึ้นจนถึงชั้น ๒ ช้างเผือกตั้งแต่ชั้น ๕ เลื่อนขึ้นจนถึงชั้น ๒ จุลจอมเกล้า ได้รับพระราชทานชั้นทุติยจุลจอมเกล้า พร้อมทั้งพานทองเครื่องยศ

เหรียญ ได้รับพระราชทานเหรียญทวีธาภิเศก เหรียญรัชชมงคล เหรียญรัชชมังคลาภิเศก เหรียญบรมราชาภิเศก ร. ๖ เหรียญราชรุจิ (ทอง) เหรียญจักรพรรดิมาลา เหรียญบรมราชาภิเศก ร. ๗ (ทอง)

เข็ม ได้รับพระราชทาน เข็ม พระชนมายุสมมงคล ชั้น ๓ เข็มพระบรมนามาภิธัยย่อ ว.ป.ร. ลงยา และเข็มไอยราพต

ความชอบในราชการพิเศษ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เป็นกรรมการก่อสร้างพระที่นั่งต่าง ๆ หลายองค์ ตลอดจนซ่อม และสร้างพระที่นั่ง และสถานที่ราชการด้วย ได้รับพระราชทานสิ่งต่าง ๆ เป็นบำเหน็จความชอบ คือ

๑. นาฬิกาพกเรือนทองคำ อักษร พระบรมนามาภิธัยย่อ จ.ป.ร.

๒. นาฬิกาพกเรือนทองคำ อักษร พระบรมนามาภิธัยย่อ จ.ป.ร. และ

๓. ตุมอกทองคำลงยา อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ ว.ป.ร.

๔. ดุมข้อมือเชิ้ต

๕. และดุมอกทองคำลงยา อักษรพระบรมนามาภิธัย ย่อ ว. ป. ร.

๖. ดุมอกทองคำลงยา มีอักษรพระบรมนามาภิธัย ย่อ ว ป.ร.

๗. ซองบุหรี่ มีอักษรพระบรมนามาภิธัยลงยา แลดุมข้อมือเชิ้ต ทองคำยาลงผังเพ็ชร มีอักษร พระบรม นามาภิธัย ย่อ ว. ป. ร.

พระยาประชากรกิจวิจารณ์ ได้ทำการมงคลสมรสกับนางสาวปุย อมาตยกุล (ซึ่งเป็นคุณหญิงประชากรกิจวิจารณ์ เวลานี้) ธิดาพระยากระสาปณ์กิจโกศล (โหมด อมาตยกุล) ได้เกิดบุตรธิดาด้วยกัน ๖ คน และได้บรรลุนิติภาวะไปหมดแล้ว

พระยาประชากรกิจวิจารณ์เริ่มป่วยเป็นโรคความดันของโลหิตสูง มีอาการกะเสาะกะแสะมานาน ได้ทำการรักษาพยาบาลอย่างเต็ม สามารถ ตลอดมา จน ถึง ณ วันที่ ๑๖ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็ถึงอนิจจกรรมด้วยอาการอันสงบ คำนวณอายุนับเรียงปีได้ ๖๘ ปี.

หนึ่งสองสาม.....

ในตำรามนุษยวิทยา กล่าวว่ามนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์ ย่อมรู้จักนับจำนวนเป็นหนึ่งสองสามมาแล้ว แต่ครั้งกระโน้น คงนับกันได้เป็นจำนวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ต่อเมื่อมนุษย์มีความเจริญเกิดสติปัญญามากขึ้น การนับจึงเขยิบจำนวนสูงขึ้นไป เป็นร้อยพันหมื่นแสนล้านโกฏ แต่คำที่ใช้ในจำนวนมาก ชาติต่าง ๆ มักยืมเอาคำมาจากชาติอื่น ที่มีคำใช้อยู่ก่อนแล้ว เพราะเป็นวิสัยของมนุษย์ ถ้ามีคำพอหยิบฉวยได้ก็ย่อมยืมเอามาใช้ ดีกว่าที่จะคิดหาคำขึ้นเองให้ลำบาก มนุษย์ที่เจริญก้าวหน้ามาได้จนทุกวันนี้ ก็ได้อาศัยการยืมกันนี้เป็นส่วนใหญ่ การยืมจึงเป็นดั่งสะพานสำหรับเดินต่อขึ้นไป

นักปราชญ์นิรุกติศาสตร์ได้ยกเอาคำใช้นับของชาติต่าง ๆ ที่อยู่ในตระกูลภาษาอินเดีย–ยุโรป ขึ้นมาเปรียบเทียบพิจารณาตาม กฎของ กริมม์ ที่ว่าด้วย หลัก กลาย เสียง ของ ตระกูล ภาษานั้น ปรากฏว่าคำตั้งแต่หนึ่งถึงร้อยย่อมพ้องกันทุกภาษา หากแต่เพี้ยนเสียงไปต่าง ๆ ตามยุคสมัยของภาษาเหล่านั้น ครั้นถึงคำว่า พัน เป็นอันได้ความว่าใช้เรียกแตกต่างกันเป็นพวก ๆ เช่นในภาษาสันสกฤตกับภาษาอิหร่าน ตรงกันคู่หนึ่ง ในภาษากรีกกับภาษา

ลาตินคู่หนึ่ง ภาษาในศาขาเยรมันกับศาขาภาษาสลาฟ อีกคู่หนึ่ง ดั่งนี้ จึงลงสันนิษฐานว่า คำตั้งแต่หนึ่งถึงร้อย น่าจะมีอยู่แล้วในภาษาชาติอริยกะ ซึ่งสมมตว่าเป็นภาษาเดิมของตระกูลอินเดีย–ยุโรปก่อนที่ชาติอริยกะจะได้แยกย้ายไปอยู่ในแดนต่างๆ แล้วกลายมาเป็นภาษาของชาติต่าง ๆ ในตระกูลภาษาอินเดีย – ยุโรป ส่วนคำว่า พัน ที่แตกต่างกัน เห็นจะเป็นคำเกิดทีหลัง เมื่อชาติอริยกะได้แยกย้ายกันมาแล้ว ถ้าชาติอริยกะยังคงติดต่อสืบมาคำว่า พัน ในภาษาต่าง ๆ ของตระกูลภาษาอินเดียยุโรปก็คงจะพ้องกันหมด ทุกศาขาภาษาในตระกูล แต่ที่พ้องกันฉะเพาะในศาขาภาษาต่าง ๆ เป็นคู่ ๆ นี่ก็แสดงว่าชาติที่มีคำพ้องกนยงมการตดตอกนอยูตอมา

เพื่อสืบสาวเอาเรื่องนับของมนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์ นักปราชญ์มนุษยวิทยาได้สำรวจและพิจารณาเรื่องนับของมนุษย์ชาติต่าง ๆ ที่ยังเป็นพวกล้าหลังต่อความเจริญ คือยังเป็นชาวป่าเถื่อนอยู่กระจัดกระจายไปในแดนต่าง ๆ เวลานี้ คงได้ความว่าชนชาติล้าหลังที่มีอยู่ในป่าดงกลางทวีปอะเมริกาใต้และในทวีปออสเตร-เลีย มีคำใช้นับในภาษาของตนแท้ ๆ เพียงห้าเท่านั้น ลางพวกนับได้ไม่ถึงห้าก็มี เช่นชาวป่าในประเทศบราซิลอยู่ในทวีปอะเมริกาใต้ ใช้นับข้อนิ้วมือได้เพียงสามเท่านั้น ถ้าเกินกว่าสามขึ้นไปก็ใช้คำว่ามาก หรือ ลางทีก็ใช้ซ้ำคำ เช่นต่างว่ามีคำใช้นับได้เพียงสอง ถ้าถึงคำว่า สาม ก็จะใช้ว่า สาม–หนึ่ง

สี่ก็ว่า สอง–สอง ถ้าเกินสี่ก็ว่า “เกินกว่า สอง–สอง–หนึ่ง” แล้วลงสุดท้ายก็ถึงคำว่า มากมาย ที่พวกชาวป่ามีคำเป็นชื่อสำหรับนับได้น้อยเช่นนี้ ใช่ว่าจะไม่มีปัญญาสามารถนับจำนวนเลขได้มาก หรือสื่อสารบอกกันเป็นจำนวนมากไม่ได้ ก็หาไม่ พวกเหล่านั้นย่อมมีวิธีนับเป็นไปในเรื่องย้อนคำนั่นเอง เป็นต้นว่า ไม่มีคำใช้เกินกว่าสามขึ้นไป ถ้าต้องการบอกจำนวนว่า ๑๕ ก็จะใช้กางนิ้วมือทั้งห้าออก แล้วบอกว่าสามของที่กางนิ้วมือนั้น ฉะนั้นการนับของชาติต่าง ๆ ก็เป็นไปเช่นนี้ คือใช้นิ้วมือก่อนที่เรามีหน่วยเป็น ๑๐ และใช้ชื่อประจำไว้เพียง ๑๐ เป็นอย่างมาก แล้วก็ตั้งต้นทวนไปใหม่ ก็เนื่องมาจากหลักนับนิ้วมือ

ลางชาติมีชื่อใช้ประจำนับเพียงห้าเท่านั้น เช่นชาติซูลูในทวีปแอฟริกามีชื่อนับอยู่เพียงห้า ถ้าจะออกชื่อว่าหก ก็จะบอกว่า “ตาตีซีตูปา” แปลว่า “เอาหัวแม่มือ” หมายความว่าหมดจำนวนนิ้วห้าในมือซ้ายแล้ว เพิ่มหัวแม่มือข้างขวาอีกนิ้วหนึ่ง ถ้าเจ็ด ก็ว่า “อุกมบิเล” แปลว่า “เขาชี้” (he shows) คือเพิ่มนิ้วชี้เข้าด้วยอีกนิ้วหนึ่งทำอย่างนี้เรื่อยไปจนถึงคำว่าสิบ ก็ว่าสองมือ พอหมดนิ้วมือก็ใช้นิ้วตีน เช่นสิบเอ็ดก็ว่า “เป็นตีนหนึ่ง” สิบห้าก็ว่า “เต็มตีน” สิบหกก็ว่าเต็มตีนกับหนึ่งตีน พอถึงยี่สิบก็เรียกว่า “คน” ถ้าพูดว่าคนหนึ่งกับตีนหนึ่ง ก็เป็น ๒๑ วิธีนับอย่างนี้ดูก็เป็นของแปลก แต่ถ้าเทียบดูวิธีเขียนเลขโรมันที่บอกระยะชั่วโมงในหน้าปัดนาฬิกา ก็จะเห็นว่าไม่สู้ผิดกับของ

ชาติซูลูนัก คือมีวิธีเขียนได้เพียงห้าเท่านั้น ดังนี้ I II III IIII V พอถึงหกเรื่อยไปก็เติมหนึ่งสองสามลงไป เป็น VI VII VIII ถึงเก้าก็เอาเครื่องหมาย X เอา I ไว้ข้างหน้า IX เท่ากับสิบหักออกเสียหนึ่ง เขาสันนิษฐานว่า เดิมคงจะขีดเป็นเส้น IIIIIIIII ก่อน พอถึงสิบก็ขีดขวางเป็นคะแนนในการนับ มองเห็นได้ง่ายอย่างเดียวกับที่เจ๊กขายของเชื่อแก่ชาวบ้าน เอาปูนป้ายฝาเรือนเป็นทาง ๆ พอถึงสิบก็ขีดขวางเสียครั้งหนึ่ง ตัวเลขสิบของจีนก็คล้ายของโรมัน แต่รูปเป็นไม้กางเขนดังนี้ + ผิดกับ × ของโรมัน ที่เลข ๕ ของโรมันเขียนเป็น V คงจะเป็นเพราะนับขีดลายตาดูไม่ได้เร็ว จึงต้องทำคะแนนนับเสียครั้งหนึ่ง โดยวิธีตัดครึ่งตอนบนจากตัว ×

ในภาษาชาติโขนฑ์ชาวป่าพวกหนึ่งอยู่ในอินเดีย มีชื่อนับได้เพียงหนึ่งกับสองเท่านั้น มากกว่านี้ก็ใช้คำในภาษาฮินดี

ภาษาเขมรนับได้เพียงห้าเท่านั้น คือ ๑ มวย ๒ บี ๓ เบย หรือบาย ๔ ปวน ๕ ปรำ ถ้าเป็น ๖ ก็เติมคำหนึ่งลงไปเป็นปรำมวย คือห้าหนึ่ง เติมเรื่อยไปอย่างตัวเลขโรมัน จนถึงคำว่าสิบ จึงเรียกว่า ด๊อบ หรือ จันด๊อบ นี่ก็แสดงว่า เขมรเดิมมีชื่อใช้ในการนับเพียงห้า คำใช้นับเหล่านี้ ไม่ตรงกับภาษาไทย แต่จะไปตรงกับในคำว่าสี่สิบ ห้าสิบ เรื่อยไปจนกระทั่งคำว่าร้อย พัน หมื่น แสน จะเพี้ยนกันก็ที่เสียงพูดเท่านั้น เช่น ซามเส็บ แซเส็บ ห้าเส็บ หกเส็บ เจ็ดเส็บ แปดเส็บ เกา

เส็บ รอย ป็อน เมิน แซน เลียน ส่วนเศษของสิบยังคงใช้คำในเขมรอยู่ เช่น สี่สิบเอ็ดก็ว่า แซเส็บมวย คำว่า สี่สิบ และคำอื่น ๆ ที่ตรงกับภาษาไทย เรารู้ได้แน่ว่า ไม่ใช่ภาษาเขมร เพราะคำใช้นับในภาษามอญ ภาษาขมุ และภาษาข่าต่าง ๆ (ยกเว้นข่าระแด ข่าจราย) ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาเดียวกัน ก็ไม่มีคำสำหรับนับเป็น สี่สิบ ห้าสิบ ร้อย พัน หมื่น เหมือนเขมร คำว่าร้อยในภาษามอญว่า กลอม ส่วนในคำเขมรเดิมเป็นกะลำ ในภาษาขมุเป็น มะกรำ ในภาษาข่าต่าง ๆ เป็นมะกะลำบ้าง มะกลวมบ้าง จะเห็นได้ว่าเป็นคำเดียวกัน หากเพี้ยนเสียงไปเท่านั้น ส่วนคำว่า สี่สิบ ห้าสิบ เรื่อยขึ้นไปของเขมร แสดงอยู่ว่าเป็นคำไทยใช้มาแต่เดิม เพราะคำเหล่านี้ของเราพ้องกับคำของจีน ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาเดียวกับเรา แต่ก็มีปัญหาอยู่ว่า ถ้าคำเหล่านี้เป็นคำไทย เขมรยืมเอาไปเมื่อไร ทำไมจึงต้องยืมจากเรา เหตุไรไม่ใช้ผสมคำเหมือนตัวอื่น และไฉนจึงเลิกใช้คำว่า กะลำ ที่แปลว่า ร้อย ในภาษาเดิมของเขมรเสีย ปัญหาเหล่านี้ผู้เขียนก็ไม่รู้ จึงไม่อธิบาย

ในเรื่องพิจารณาการนับของภาษาต่าง ๆ จะเห็นอยู่อย่างหนึ่งว่า คำที่ใช้นับในลางภาษาย่อมแปลเอาความหมายได้ อย่างภาษาซูลู ๑๐ ก็แปลว่า “สองมือ” ดังนี้ คำว่า หนึ่ง สอง สาม ในภาษาเราแปลว่าอะไร ในชั้นเดิมคำเหล่านี้น่าจะแปลได้บ้างกระมัง หากแต่ความหมายเดิมเราไม่ต้องการทราบแล้ว ความหมายนั้น

จึงสูญไปแล้วภายหลังก็ลืมกันเสีย ยกตัวอย่างคำว่า ยี่สิบ ในภาษาชาตินิโกรชาวหนึ่ง เรียกว่า โมบานเด ถ้าแปลออกก็ว่า "เต็มคน" แต่คำนี้ใช้หมายความถึงการนับเสียแล้ว ความหมายเดิมไม่ต้องการใช้ก็หมดไป คงแปลได้แต่ว่า ยี่สิบ เท่านั้น แต่คำในภาษานั้น แม้ภาษาของชาติที่เจริญก็จะต้องมีชื่อใช้นับมาแล้วแต่ดึกดำบรรพ์ คำในภาษากว่าจะผ่านมาถึงทุกวันนี้ ก็นับเวลาได้ตั้งพันปีหมื่นปีขึ้นไป ที่จะไม่ให้กลายเสียงและกลายความหมายไปบ้างนั้นไม่ได้ คำที่ตั้งขึ้นโดยมีความประสงค์ในความหมายอย่างหนึ่ง แต่แล้วความหมายที่แท้จริงก็หายไปจนเราแปลไม่ได้อย่างคำซ้อน เช่นเสือแสง แขนแมน เป็นต้น เพราะฉะนั้นคำว่า หนึ่งสองสาม เดิมก็น่าจะแปลได้ในเหตุผลข้างต้นนี้ ดูตัวอย่างคำว่า ลิมา ในภาษามลายูใช้แทนคำว่า ห้า ได้มีนักปราชญ์นิรุกติศาสตร์สอบสวนคำที่มีอยู่ในตระกูลภาษาชวามลายู ซึ่งใช้กันอยู่ตามเกาะต่าง ๆ ของชาวตระกูลนี้ ปรากฏคำว่า มือ นั้น ชาวชวามลายูในลางศาขา เรียกว่า ลิมา จึงเป็นอันทราบได้ว่า ลิมา ในภาษามลายูที่ว่า ห้า นั้น เดิมแปลว่ามือ คือมีห้านิ้ว แต่เมื่อนำเอามาใช้ในภาษามลายูเป็นชื่อในการนับเสียแล้ว ความเดิมที่แปลว่ามือก็หายไป ในภาษาชวามลายูลางศาขา ยังใช้คำว่า ๖ ว่า ลิมาซา แปลว่า มือหนึ่งกับหนึ่ง คำว่า ๗ ลิมาซัว แปลว่า มือหนึ่งกับสอง

ในการสำรวจภาษาพูดของชาติต่าง ๆ ผู้สำรวจมักจะจดเอา

คำใช้นับไว้ด้วยเสมอเพราะเห็นกันว่าเป็นคำที่ต้องมีใช้อยู่ในภาษาเป็นปรกติทุกชาติทุกภาษา มนุษย์ชาติใดจะไม่มีคำใช้นับในภาษา ดูเหมือนจะไม่มีเลย เพราะฉะนั้น การจดเอาชื่อใช้นับมาพิจารณา ย่อมได้ประโยชน์แก่เรื่องภาษาอย่างหลายอย่าง เป็นต้นได้รู้ว่า ชาตินั้นใช้วิธีนับกันอย่างไร และได้มีการติดต่อกับชาติใดบ้าง ยกตัวอย่างการนับในภาษาเรา ย่อมเป็นที่ทราบกันอยู่ว่าของจีนกับของเราตรงกันแทบทั้งนั้น เว้นแต่คำที่ใช้เรียกเป็นจำนวนมาก จึงจะผิดกัน จะลองนำเอาคำเหล่านั้นมาเทียบให้เห็นต่อไปนี้

ไทย	จีน
	กวางตุ้ง แต้จิ๋ว ไหหลำ แคะ
หนึ่ง–หลิง หรือ หลิ่ง (อาหม, คำที่) หนึ่ง (ไทยใหญ่) เดียว หนึ่ง (ย้อย, โท้ นุง ฯลฯ) เดียว หนึ่ง อัด (ไทยขาว) อี่ (อาหม)	หยัด เจ๊ก อิด เย็ก หยิด
สอง– โส (ไทยในยูนนานประเทศจีน) นอกนั้นเหมือนกันทุกถิ่น	ยี่, อี่ ยี่, หนอ โน้ ง่
สาม–เหมือนกันทุกถิ่น	ซำ ซา ตา ซ้ำ

ไทย	จีน			
	กวางตุ้ง	แต้จิ๋ว	ไหหลำ	แคะ
สี่ – เหมือนกันทุกถิ่น	ซี่	สี่	ตี่	ซี่
ห้า – „	อี๋ (ม)	โหง	โง้	อ้ง
หก – รก (อาหม) หก (คำที่, ไทยใหญ่) สก (ย้อย, ขาว) หลก หก (ไทยในประเทศจีน) จก ลก (ผู้ไทยในยูนนาน) โหะ (ไทยโท้เหย่นในกวางซี)	ลก	ลัก	หลัก	หลุก
เจ็ด – จัด (ย้อย) เสียด (ไทยในยูนนาน นอกนั้นเป็นเจ็ด)	ชัด	ชิด	เชียด	ฉิด
แปด – เบียด (ไทยย้อยและไทยต่าง ๆ ในยูนนานนอกนั้นเป็น แปด)	ปัด	โป๊ย	โป๊ย	ปัด
เก้า – เหมือนกันหมด	เก๊า	เก๊า	เก้า	กิ้ว
สิบ – สิบ (อาหม, คำที่ ไทยใหญ่ ไทยขาว นุง โท้)				
จิบ (ย้อย) เส่บ (ไทยโท้เหย่น)	สับ	จั๊บ	ตั๊บ	ซิบ
ร้อย – ปาก (อาหม คำที่ ไทยใหญ่ โท้ นุง ฯลฯ)				

ไทย	จีน			
	กวางตุ้ง	แต้จิ๋ว	ไหหลำ	แคะ
ร้อย ปาก (ไทยขาว)				
ฮ้อย (ไทยดำ, ไทยโท้เหย่น)	บ๊ก	แบ่ะ	เบ๊ะ	บ๋ก
พัน – เร้ง (อาหม) เฮ้ง (คำที่ ไทยใหญ่) เจี๋ยน (ย้อย) เสี๋ยน (โท้ ไทยขาว) สิน (นุง) เหี๋ยง (ไทยในยูนนาน) พัน (เขิน, ลื้อ, ไทยดำ)	ฉิน	เชย	โซ	เชี๋ยน
หมื่น – เสง (อาหม) ว่าน พาน (ย้อย) ว้าน (โท้) พาน (ไทยขาว)	หมั่น	บ้วน	บาน	บั้น (เป็นว้านหรือว้อนก็มี)
แสน – แสญ (อาหม ไทยใหญ่) จิบฟาน (ย้อย) แสง (ย้อย)	สับหมั่น	จั๊บบ้วน	ตับบาน	ซิบบั้น

ถ้าเราจะพิจารณาดูตามตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น ในคำว่า หนึ่ง พวกไทยเราใช้หนึ่ง หลึ่ง หลิ่ง และเดี่ยว จะเพี้ยนกันก็แต่ระดับเสียงเท่านั้น เช่นหนึ่ง ทางพายัพเป็น นึ่ง หนึ่ง กับ หลึ่ง ก็คำเดียวกันเป็น แต่เสียงย้ายที่กัน ระหว่าง น กับ ล มีแนวเทียบ (Analogy) เช่น นุ่มเนื้อ–ลุ่มเนื้อ เนา–เลา ส่วนไทยลางพวกใช้คำว่า เดี่ยว ซึ่งคงเป็นคำเดียวกันกับคำว่า "เดียว" เราไม่ใช้คำว่าเดียว เดี่ยว แทนคำว่าหนึ่งในการนับเพราะเราใช้คำนี้ในความ

ที่แน่นอน เช่น คนเดียว เดี่ยวโดด ความย่อมผิดกันกับคำว่า คนหนึ่ง ซึ่งอาจมีอยู่หลายคนแต่นับทีละคนก็ได้ นอกจากคำว่าหนึ่งเรายังมีคำว่า เอ็ด แต่คำนี้เราใช้ในคำเกินกว่าสิบขึ้นไป เช่น สิบเอ็ด ร้อยเอ็ด เพื่อไม่ให้สับสน กับคำว่า สิบหนึ่ง ร้อยหนึ่ง ที่อาจมีความหมายว่า สิบเดียว ร้อยเดียว ในไทยพวกอื่นก็ใช้เป็นลักษณะเดียวกับเรา (หนึ่งร้อยเอ็ดเราไม่เคยพูด แต่อาจมีได้เพราะ ร.ศ. หนึ่งร้อยสิบหก หรือเงิน หนึ่งร้อย ก็มีใช้กันมากแล้ว แต่ก่อนเคยได้ยินพูดกันว่า ร.ศ. ร้อยสิบหก เงินร้อยหนึ่ง ถ้ามีคำบอกสิ่งที่นับอยู่ข้างหลังอีกคำหนึ่ง ก็ตัดหนึ่งออกเหลือแต่ร้อยเฉย ๆ เช่นเงินร้อยชั่ง ต่อไปอาจมีคำว่า สาวน้อยหนึ่งร้อยชั่ง) ถ้าเราจะพิจารณาคำในภาษาจีน คำว่า อิ๊ด ในชาวแต้จิ๋วนับว่าใกล้กับคำว่า เอก ของเรา ผิดกันเพียงเสียงสระ เอ กับ อิ เท่านั้น มีแนวเทียบ เช่น เน่ง–นึ่ง สะเอ้ง–สะอึ้ง คำว่า หยัด ในเสียงชาวกวางตุ้ง ก็เป็นคำเดียวกับ เอด และอัด ในไทยขาว เสียงย้ายที่ในระหว่าง อ กับ ย เพราะเสียง ย เป็นอรรธสระ จึงเพี้ยนเป็นเสียงสระได้ มีแนวเทียบเช่น ยง – อง (อาจ) ย่ำ – อ่ำ คำ อย่ อย่า อยาก อย่าง เราไม่ใช้ ห นำเพราะเสียงเดิมเป็น อ กับ ย กล้ำกัน คำว่า เจ๊ก ในภาษาแต้จิ๋วอีกคำหนึ่ง เป็นคำที่เทียบกับคำว่า เอด หรือ หยัด ในเสียงกวางตุ้งได้ไม่ถนัด ในหนังสือจีนคำว่า อิด และ เจ๊ก ก็ใช้หนังสือตัวเดียวกัน ถ้าจะถือว่า จ กับ ย ที่เกิดของเสียงแห่งเดียวกัน

ก็หาแนวเทียบได้น้อย หาได้ก็เป็นคำที่มีความหมายเพี้ยนกัน เช่น แจก – แยก คำสำสฤตที่มี ตฺย ก็เพี้ยนเป็น จ ในบาลี เช่นปรัตยุบัน เป็น ปัจจุบัน เป็นต้น แต่เสียง ตฺย = จ หาใช่เป็น ย โดยตรงไม่ ฉะนั้น จ เป็น ย อย่างเจ๊ก เป็น เย็ก ในภาษาชาวไหหลำ ก็ถือว่าเป็นการเปลี่ยนเสียงชะนิดที่ในตำรานิรุกติศาสตร์เรียกว่า Sporadic Change ถ้าหยัดเป็นเจ๊กได้ก็จะต้องพิจารณาถึงตัวสกดที่เคลื่อนจาก ด มาเป็น ก ซึ่งจะหาแนวเทียบในภาษาเรายังไม่พบ แต่อาจมีในเสียงของชาวแต้จิ๋วลางถิ่นที่ออกเสียงแม่ กด เป็นแม่ กก ฉะนั้นจะถือว่า เจ๊ก เป็นคำเดียวกับ เอ็ด ยังไม่สนิท จนกว่าจะหาแนวเทียบมาสนับสนุนได้เพียงพอ

บัดนี้ลองพิจารณาถึงคำว่า หนึ่ง เอ็ด เดี่ยว แปลว่าอะไรตามธรรมดาของคำที่ใช้นับ ดูเหมือนคำที่หมายถึงจำนวนหนึ่งและสอง มักจะมีไวพจน์ไว้ใช้ในภาษาอยู่หลายคำ เช่น หนึ่งในภาษาเราก็มี หนึ่ง เอ็ด เดี่ยว โดด ในจำนวน สอง เราก็มีคำว่า ยี่ คู่ เป็นไวพจน์ ถัดจากสองขึ้นไปจะไม่มีคำใช้เป็นไวพจน์ (ฝรั่งว่าจำนวนนับอันแท้จริงเริ่มแต่สาม เพราะหนึ่งเป็นหน่วย สองเป็นคู่หน่วย เหตุนี้จำนวนสามจึงเป็นหลักเค้าของตริมูรติ ไตรรัตน และ Trinity ในลัทธิศาสนา) เพราะถ้าขืนมีไว้ก็จะเป็นที่ยุ่งยากในภาษา ให้เกิดความเข้าใจผิดไปได้ต่างๆ แม้คำที่เป็นไวพจน์ของคำว่า หนึ่ง และ สอง ก็มิได้

ใช้เหมือนกันทีเดียว ย่อมใช้ในลักษณะต่าง ๆ กัน ซึ่งอาจมองเห็นได้ในตัว ถ้าคำที่เป็นไวพจน์เหล่านี้เป็นคำเดิมในภาษาไทยก็น่าจะสอบดูกับคำในภาษาจีน ว่าจะมีคำตรงกันบ้างหรือไม่ เพราะคำว่า เอ็ด ก็ยังตรงกันอยู่แล้ว ส่วนคำว่า หนึ่ง เดี่ยว โดด ก็น่าจะตรงกันบ้าง หากแต่จะใช้เป็นความหมายอย่างอื่นเสียแล้ว และเสียงก็อาจเพี้ยนไปได้

ในคำว่า หนึ่ง เห็นจะพอเทียบได้กับ 单 ในภาษาจีน ซึ่งอ่านว่า หลิ่ง และ เหล่ง ในเสียงชาวกวางตุ้งและแต้จิ๋ว แปลว่า เดี่ยว หรือลำพังคนเดียว หรือสิ่งเดียว ในที่นี้ทำไมจึงเทียบคำว่า หนึ่ง กับ เหล่ง ว่าเป็นคำเดียวกัน ก็เพราะเสียง ด ล น สามตัวนี้มักมีลักษณะเพี้ยนเสียงกันได้ เหตุด้วยที่ตั้งของเสียงอยู่แห่งเดียวกัน ในเสียงของภาษาจีนชาวต่าง ๆ ก็ดูเหมือนจะมีพวกที่พูดเสียง ด ได้เพียงชาวไหหลำและชาวเซี่ยงไฮ้เท่านั้น ถ้าจะมีที่อื่นอีกก็คงเป็นเอกเทศฉะเพาะในที่ลางแห่งเท่านั้น นอกนั้นถ้าจำเป็นจะต้องออกเสียง ด ก็จะเพี้ยนเป็นเสียง ล ไป อย่างที่เราเคยได้ยินชาวจีนพูดว่า “ไม่ได้” เป็น “ไม่ล่าย” ซึ่งเขายังยืนยันว่าเขาพูดได้ชัดอยู่แล้ว เพราะหูของเขาจะฟังเสียง ด กับ ล ไม่ผิดกัน โดยเหตุที่เสียง ด ไม่มีในเกณฑ์เสียง (Phonetic System) ของเขา ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ก็เป็นเช่นเดียวกัน เช่นคำของเราที่ขึ้นต้นด้วยเสียง ด อาหม พายัพ และอีสานก็เป็นเสียง ด เหมือนกับเรา แต่

ไทยใหญ่และพวกทางอำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม จะเป็นเสียง ล พอถึงไทยคำที่จะเป็นเสียง น คำของเราที่ใช้ได้ทั้งเสียง ด และ ล ก็มี เช่น ดงดึก-ดงลึก โดด-โลด ส่วน น ถ้าว่าในเสียงชาวแต้จิ๋ว มักจะใช้ปะปนกันทั้งสองเสียง เช่น ล้ม-น้ม (มณฑล) โอ้หนำ-โอ้หลำ ไหน้ำ-ไหหลำ ถ้าว่าในคำไทยก็มีแนวเทียบ คือ นุ่มเนื้อ-ลุ่มเนื้อ ในเสียงสระ เอ อี อือ ย่อมเพี้ยนกันได้ มีแนวเทียบ เช่น คิด-คึด (พายัพ) คะนิง (อีศาน)-คะนึง ก็เมื่อเสียงของคำว่า หลิ่ง หรือ เหล่ง ในภาษาจีน ใกล้กับคำว่า หนึ่ง ในภาษาไทย ทั้งความหมายก็ใกล้กัน น่าจะถือว่าเป็นคำเดียวกันได้กระมัง จะผิดแปลกกันก็ที่เราใช้ หนึ่ง ในการนับ ความหมายเดิมจึงหายไป แปลไม่ได้ แต่ในภาษาจีนใช้คำนี้เป็นคำพูดในภาษา และเลือกเอาคำว่า อิ้ด หรือ เอ็ด ไปใช้ในการนับ ความหมายของคำว่า หนึ่ง ในภาษาจีนจึงยังคงอยู่ คำว่า เดียว โดด สองคำนี้เราใช้เป็นคำในภาษาพอจะเทียบกันได้กับคำในภาษาจีน คือ 孪 ซึ่งอ่านว่า หลิ่ว แปลว่า ว่าง เปล่าเปลี่ยว กว้าง โดดเดี่ยว ตรงกับเสียงของคำว่า หลิ่ว ในภาษาไทยใหญ่ แปลว่า เดียว เช่น อันหลิ่ว ของอันเดียว เมื่อหลิ่ว เดียวนั้น จะเห็นได้ในที่นี้ว่า เดียว เดี่ยว เดี่ยว มีลักษณะใกล้กันมาก ในภาษาอีศาน หลิว แปลว่า เดียว เหมือนกัน แต่เป็นคำที่ไม่ใช้ทั่วไป (หลิ่วตา ในภาษาไทยหมายถึงเหลือตาเดียว ?) ใน

ลางแห่งใช้ เดี่ยว เป็นกิริยาก็ได้ เช่น เดี่ยวขลุ่ย ลางแห่งก็เป็น หลิ่ว ในภาษาอาหม เดี่ยว แปลว่าไม่มีคู่เป็นเพื่อน ถ้าจะลองเทียบ ด-ล-น ในคำว่า เดี่ยว เราจะได้ดังนี้ เดี่ยว-หลิว-หนิว คำหลังเสียงใกล้คำว่า นิ้ว มาก ถ้าไม่เกรงใจก็อยากจะเดาว่า เดี่ยว กับ นิ้ว จะเป็นคำพวกเดียวกัน เพราะการนับก็มาจากนับนิ้วมือเป็นหลักนับได้หนึ่ง ก็เป็นเดียวหนึ่งหรือนิ้วหนึ่ง ในภาษาไทยใหญ่มีคำว่า หลิ่ง หรือ เหล่ง แปลว่า ไม่เท่ากัน ไม่ใช่คู่ ดูก็จะเป็นคำมาจากที่เดียวกับคำว่าหนึ่ง ส่วน อิด หรือ เอ็ด ในภาษาไทยใหญ่ว่ามีขนาดหรือจำนวนนิดพอจะเทียบได้กับคำว่า อิ๊ด ที่เราใช้เป็นชื่อเด็กนิดๆ และคำว่า เอี๊ยด ในภาษาชาวปักษ์ใต้แปลว่า เล็ก ในเสียงชาวฮกเกี้ยน อิด ว่า จิ๊ด คนที่ชื่อนี้เราก็มี เลยนึกพุ้งซ่านไปถึงคำว่า กะจิ๊ริดกะจ้อยร่อย กะจิ๊ใกล้กับเกจิ๊ล หรือ เกจิ๊ ในภาษามลายู แปลว่า เล็ก ริดก็ใกล้คำว่านิด (ร-ล-น) กะจ้อย กะ เป็นโรคติดต่อมาจาก กะ ในกะจิ๊ คำหน้าเป็นพวกที่ในนิรุกติศาสตร์ เรียกว่า Euphonic Couplet จ้อยก็แปลว่าเล็ก ร่อยก็ใกล้กับน้อยหน่อย แต่นี่เป็นทฤษฎีเท่านั้น

คำว่า สอง ในภาษาจีนเป็น ยี่ ตรงกับ ยี่ ในภาษาเรา แต่ ยี่ ของเรา ใช้แต่คำว่า ยี่สิบ และคำที่เป็นชื่อเดือน และชื่อลูกชายคนรองจากหัวปี ยี่ คำนี้เสียงโบราณของจีนเป็น ยิบ ก็มี เทียบกันได้กับคำ ญิบ ซึ่งแปลว่า สอง ในภาษาโบราณ

ของเรา เช่น ญิบพัน ว่าสองพัน ที่คำสองในเสียงชาวแต้จิ๋ว และไหหลำเป็นหนอ (แต่ถ้าเป็น ๑๒, ๒๐ ก็ใช้ว่า จับยี่ ยี่จับ) และโน้ ถ้าอธิบายตามหลักของเสียง น–ย ก็เพี้ยนเสียงกันได้ (ถ้าได้เรียนตำรา Phonetics แล้วก็จะเข้าใจว่ามันเพี้ยนกันได้อย่างไร) มีแนวเทียบ เช่น นุ่ง–ยุ่ง ส่วนเสียงสระ ออ กับ โอ ก็เป็นไปในแนวเดียวกัน ย่อมเพี้ยนกันได้ มีแนวเทียบ เช่น น้อม–โน้ม อ่อน–โอน (ปักษ์ใต้ โอนหมายความว่าอ่อน) คำสองนี้น่าจะเทียบได้กับคำ 雙 ซัง เสียงชาวกวางตุ้ง และ ซัง เสียงชาวแต้จิ๋ว แปลว่า คู่หนึ่ง สอง เหมือนกัน ภาษาชาวไทยในมณฑลยูนนานออกเสียงคำ สอง ว่า โส ก็เป็นคำเดียวกัน ผิดกันเพียงเสียงของชาวไทยยูนนานลางคำออกเสียงคำว่าสอง เป็นชะนิดที่เรียกในตำรานิรุกติศาสตร์ว่า เสียงกร่อน (Phonetic Decay) อันเป็นลักษณะที่มีอยู่เห็นจะแทบทุกภาษา เว้นไว้จะมีมากหรือน้อยเท่านั้น เช่น หมาก–มะ แยก–แยะ เถิด–เถอะ

สาม สี่ สองคำนี้ตรงเสียงกันทั้งไทยกับจีน ที่เสียงชาวแต้จิ๋วเป็น ซา ก็เพราะคำที่ตัวท้ายเป็นพยัญชนะนาสิก คือเป็นแม่ กง กน และ กม ถ้าออกเสียงขึ้นนาสิกให้หนัก ในตำราเรียกว่า Suspended Nasal เสียงตัวท้ายซึ่งเป็นตัวสกดก็เลือนหายไป ที่เสียงไหหลำเป็น ตา ก็เพราะเสียง ส ชาว

ไหหลำจะออกเสียงเป็น ต เทียบในภาษาไทยก็มีคำว่า สะพาน–ตะพาน เป็นต้น

ห้า คำนี้ เสียงชาวกวางตุ้งเป็น อ๊ม แคะเป็น อ้ง นับว่าเสียงไม่ตรงกับคำว่า ห้า ส่วนคำว่า โหง โง้ ในภาษาแต้จิ๋วและไหหลำ เห็นจะตรงกันกับคำว่า งัว ในภาษาโบราณของเราที่เรียกลูกชายคนที่ ๕ ว่า งัว พะงัวก็จะมาจากพ่องัว เป็นชะนิดเสียงกร่อน

หก ภาษาโบราณของเราเป็น ลก ก็มี และใช้เป็นชื่อลูกชายคนที่ ๖ ไทยในถิ่นต่างๆเป็น รก ลก สก จก และโหะ จีนเป็น ลก ลัก หลุก ก็เป็นแต่เพี้ยนเสียงไปตามแนวที่อาจเพี้ยนได้ ตามแนวของเสียงเท่านั้น ส่วนคำว่า เจ็ด แปด เก้า สิบ ก็เป็นเรื่องเพี้ยนเสียงไปในแนวเดียวกัน

คำว่า ยี่สิบ แปลกที่ไทยถิ่นอื่นโดยมากว่า เซา ซึ่งนึกไม่ออกว่าจะมีอยู่ในภาษาเรา แต่ก็มีไทยลางถิ่นใช้ว่า ยี่สิบก็ได้ และ เซา ก็ได้ ในภาษาอังกฤษก็มีคำว่า Score แทนคำว่า ยี่สิบ ใช้ในลักษณะนับของลางอย่าง ข้อแปลกยังมีอีกอย่างหนึ่ง ภาษาไทยและภาษาจีนไม่ใช้ สองสิบ แต่ใช้ว่า ยี่สิบ และ ยี่สับ (กวางตุ้ง) ยี่จั๊บ (แต้จิ๋ว) ยกเว้นเท่าที่พบคือไทยขาวใช้ว่า สิบสอง

ร้อย ในภาษาไทยถิ่นต่างๆจะเป็น ปาก แทบทั้งนั้น จะมีคำว่าร้อยก็แต่ไทยลางถิ่นเท่านั้น ปาก คำนี้ก็มีอยู่ในภาษา

โบราณของเรา และใช้เรียกผู้ที่ควบคุมคนร้อยหนึ่ง ตามลักษณะปกครองของไทยแต่ก่อน ว่า หัวปาก คือหัวหน้าของร้อยหนึ่ง (อาหม รูปาก ไทยใหญ่ หูปาก) ปาก คำนี้นับว่าตรงกับคำว่า ปั๊ก ในภาษาจีนชาวกวางตุ้ง (เสียงกร่อนเป็น ปั๊ะ ในลางถิ่น ก็มี) ส่วนแต้จิ๋วและไหหลำอ่านว่า แป๊ะ และ แบ๊ะ ซึ่งเป็นเสียงกร่อนเท่านั้น ในภาษาจีนคำว่า ปั๊ก เขียน 百 ดังนี้ ถ้าหมายความถึงหัวหน้าที่คุมคนร้อยหนึ่ง ก็เติมเครื่องหมายว่าคนเข้าข้างซ้ายของคำ 佰 และอ่านอย่างเดียวกัน

พอมาถึงคำเป็นจำนวนมากตั้งพันขึ้นไป จะปรากฏว่า คำในภาษาไทยกับคำในภาษาจีนไม่ตรงกัน แม้แต่ไทยต่อไทยเองก็ไม่เหมือนกัน เช่น

	(พัน)	(หมื่น)
ไทย		
อาหม	หริง หรือ เหรง	–
ไทยใหญ่และคำที่	เฮ้ง	หมื่น
อีสาน	พัน	หมื่น
ไทยขาว โท้	เสียน	พัน
นุง	เสิน	พัน
ย้อย	เจียน	พัน อวาน
เขิน ลื้อ แกว	เสียน สิน	พัน เหียง เตียว

	(พัน)	(หมื่น)
จีน		
กวางตุ้ง	ฉิน	หมั่น
แคะ	เฉียน	ว้าน
แต้จิ๋ว	เชย (ภาษาพูด) เฉี่ยน (ภาษาหนังสือ)	บ้วน
ไหหลำ	โสย	ปาน

คำเหล่านี้ ไทยทางตะวันตกมี อาหม ไทยใหญ่และคำที่ใช้ว่า เฮ้ง เหรง แทนคำว่าพันเป็นพวกหนึ่ง ไทยตะวันออกมี ไทยขาว โท้ และนุง และรวมทั้งย้อยใช้ เสียน แทนคำว่าพัน ตรงกับคำในภาษาจีน ซึ่งเพี้ยนเสียงเป็น สิน ฉิน เฉี่ยน เจี่ยน เชย และโสยได้ ในสองคำหลังนี้ก็เป็นคำเดียวกันกับเสียน หากแต่ออกเสียงเป็นชะนิด Suspended Nasal มีตัวอย่างในคำไทย เช่น เชิญ–เชื้อ เน่ง–แน่ ส่วนคำว่าพันของเราภาษาไทยลางถิ่นก็มีใช้ แต่โดยมากมักใช้ปะปนกันในคำว่า เสียน และเฮ้ง พอถึงคำว่า หมื่น จำพวกไทยที่ใช้คำว่า พัน เป็น เสียน ก็จะใช้คำว่า พัน แทนคำว่า หมื่น อันที่จริงคำว่า หมื่น ถ้าว่าโดยเสียงก็นับว่าตรงกันหมดทั้งไทยและจีน

ถึงคำว่า แสน เท่าที่ค้นพบก็มีแต่ในภาษาไทยใหญ่และในภาษาอาหม ซึ่งเขียนว่า แสญ สะกดด้วย ญ และมักใช้ในความหมายว่ามากมายที่สุด ทำให้นึกไปถึงคำว่า จ่าแสนย์ ในภาษาไทย ที่ว่าไปจากไสนยในภาษาสันสกฤต เพราะแสนใน

ภาษาไทยก็มีความหมายคล้ายของอาหมที่ว่า มาก นัก เหลือเกิน เช่น แสนลำบาก แสนจะดีใจ แสนงอน และคำนี้ ทางพายัพก็ยังใช้เป็นชื่อตำแหน่งขุนนาง อย่างคำว่า แสนเพี้ยท้าวพญา ในไทยขาว มีคำว่า พัน แปลกไปอีกคำหนึ่ง คือ เห่า แปลว่า พันหนึ่ง สองพันก็ว่าสองเห่า (ญวนเป็นไฮเห่า) ถ้าเราเอาคำว่า เห่า นี้ซ้อนเข้ากับคำว่า พัน ก็จะเป็น พันเห่า เสียงใกล้กับ พรรเหา ในภาษาของเรา ซึ่งแปลว่า มากยิ่ง ว่ามาจาก พหุ ในภาษาบาลี อยากจะคิดพุ้งซ่านไปในคำว่า ร้อย และ พัน ของเรา ที่ไม่สู้จะพ้องกับคำในภาษาไทยถิ่นอื่นและภาษาจีน แต่กระโดดข้ามไปพ้องกันกับคำว่า หมื่น จะเป็นด้วยเราเอากิริยาของการเอาเชือกร้อยเบี้ยตราที่เจาะรูกลางอย่างจำพวกอีแปะของจีนได้บ้างกระมัง เมื่อร้อยได้มากถึงพัน ก็ใช้พันพุงอะไรเช่นนั้น อย่างที่ฝรั่งแปลว่า One string, two strings นี่เป็นเดา อย่าเพิ่งด่วนเห็นด้วย อาจเป็นลากเข้าความที่ในตำรานิรุกติศาสตร์เรียกว่า Popular Etymology ก็ได้

ต่อจากคำว่า แสน ก็เป็นล้าน คำนี้จะค้นหาในภาษาไทยถิ่นต่างๆ นอกจากไทยใหญ่ไม่พบ เพราะเป็นเรื่องของจำนวนมาก ไม่สู้ใช้กันนัก ทั้งภาษาไทยลางถิ่นและภาษาจีนก็ใช้วิธีทบทวี เช่น แสน ก็ว่า สิบหมื่น ล้าน ก็ว่า ร้อยหมื่น ผิดกับหลักการนับในภาษาอังกฤษที่เอาจำนวนพันเป็นคำตั้ง แล้วเติมคำว่า สิบ และ ร้อยลงไปแทนคำว่าหมื่นและแสน ได้

ความว่าในภาษาจีนคำว่า แสน ล้าน ก็มีคำฉะเพาะเหมือนกัน แต่เป็นคำที่ไม่สู้ได้ใช้กัน คงมีแต่ในภาษาหนังสือเป็นของโบราณ สอบถามพวกจีนก็ไม่สู้ได้ความนัก เพราะไม่ค่อยได้ใช้จึงไม่สู้มีใครรู้ ในภาษาอาหม ล้านหนึ่ง ว่า ลัก ลางที่จะหมายความว่า แสน ก็เป็นได้ เพราะ ลัก เสียงใกล้ไปทางภาษาอินเดีย คือ ลักขะ แปลว่า แสน ที่ในภาษาอังกฤษนำเอาไปใช้ว่า Iac หรือ Iakha ในภาษามอญ คำว่าหมื่นหนึ่งเรียกว่า หลัก ก็คงเป็นคำเดียวกับของอาหม ในหนังสือเก่าเคยมีคำว่าเงินกี่หลัก ก็เห็นจะมาจากลักขะเหมือนกัน ส่วนแสนหนึ่งมอญใช้ว่า ก๊อด และล้านหนึ่งว่า ประเกาติก๊อด ส่วนโกฏิหนึ่งว่า นิลหุต สิบโกฏิว่า นิลหุตัง คำเหล่านี้รูปคำบอกว่ามาทางอินเดีย แต่ว่าใช้ไม่ตรงกับเรา โกฏิของเราหมายความว่า ๑๐ ล้าน ส่วนปโกฏิหมายความว่า ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ เป็นอันว่าคำที่เป็นจำนวนมาก ต่างยืมเอามาจากอินเดีย แต่ใช้ไปคนละทางจนคลาดเคลื่อนไปกันใหญ่ คำใช้นับในภาษามอญข้างบนนี้ ได้มาจากพจนานุกรมมอญ อังกฤษ ของหมอ ฮัลลิเด แต่ได้สอบถามท่านที่รู้ภาษามอญ บอกว่า ร้อย ว่า กลอม พันว่า งม หมื่นว่า หลัก แสน ล้าน สองคำนี้ไม่มีชื่อฉะเพาะใช้ เรียกว่าสิบหมื่น และร้อยหมื่นอย่างจีน โกฏิว่า ก๊อด ดูค่อยใกล้กว่าที่เล่ามาแล้ว เรื่องยุ่งยังไม่ยุติเพียงเท่านี้ คำว่า ล้านหนึ่ง ทางพายัพลางทีก็หมายความว่าหมื่น เช่นพระพุทธองค์หนึ่งชื่อว่ารูป

พระเจ้าล้านตอง หมายความว่าพระพุทธรูปทองหนักล้านหนึ่ง ค่อ ทองคำหนักหมื่นชั่ง นอกจากคำว่าล้าน ทางพายัพยังมีคำว่า ต๊อ หมายความว่าแสนหนึ่ง แต่มักใช้ในจำนวนที่เป็นน้ำหนัก จน คำนี้เข้ามาอยู่ในภาษาว่าหนักต๊อ แปลว่าหนักมาก ยัง ก๊อ อีกคำหนึ่ง มักใช้เข้าคู่กับคำว่าโกฏิเป็น โกฏิก๊อ และคำว่า พระเจ้าก๊อนา นัยว่ามีนาโกฏิหนึ่ง

ในการนับลำดับเลขที่ ภาษาไทยมักใช้ อ้าย ยี่ แทน คำว่า หนึ่ง สอง ถัดนั้นไปก็เหมือนกับการนับตามธรรมดา ในภาษาจีนชาวแต้จิ๋วก็ใช้ว่า อิด ยี่ แทนคำว่า เจ็ก หนอ แต่เติมคำว่า เต้ย แปลว่าที่ เป็นเต้ยอิด เต้ยยี่ ฯลฯ เต้ย คำนี้ แหละที่มาเป็นคำภาษาแสลง (Slang) อยู่พักหนึ่ง ในคำว่า เต้ย เลย คำเต้ยในภาษาจีนจะอ่านว่า ตี ก็ได้ และถ้าเป็นสำเนียง กวางตุ้งจะเป็นต่าย หรือ ต่อย แปลว่า ชั้น ลำดับขั้น ถ้าจะ นึกเทียบกับคำในภาษาไทยก็ได้แก่คำว่า ที่ ไต่ ทอยกันขึ้นไป

ในกฎหมายเก่า (มูลคดีวิวาท) มีการนับบุตรชายหญิง แบ่งเป็นสองพวกอย่างนี้

(ชาย)	(หญิง)
๑. อ้าย	๑. เอ๋ย
๒. ยี่	๒. อี่
๓. สาม	๓. อาม
๔. ไส	๔. อัว

	(ชาย)	(หญิง)
๕.	งัว	อด
๖.	ลก	เอด
๗.	เจ็ด	แอก
๘.	เจ้า	เอา
๙.	จ๋ง	อัง
๑๐.	นึ่ง	—

ภาษาไทยใหญ่และคำที่ ก็มีนับเป็นอย่างเดียวกับเรา ส่วนอาหมพบบ้างแต่ลางคำ ได้ลองนำมาเทียบให้ดูต่อไป

(ชาย)		(หญิง)	
ไทยใหญ่	คำที่	ไทยใหญ่	คำที่
อ้าย	อ้าย	เย่	เย่
ย่	ง่	ย่	อ้
สาม	สาม (อาหม–ชาม)	อาม	อำม (อาหม–อำม)
ไส	ไส (อาหม–ไช)	อาย	อาย
งัว	งัว	อัว	วัว
นก	นก (อาหม–ชิด)	อก	อก
หนู	เจด	อิด	เอด (อาหม-มัว)
นาย	แปด	—	แอด
—	— (อาหม–หงึ่=	—	อูด

ลูกคนสุดท้อง เทียบ แหง่ ในภาษาพะม่า

ว่า เล็ก เช่น ศุภยาลัตแหง่ ลูกควายตัวเล็กๆ เราก็เรียกว่า ลูกแหง่ เด็กร้องไห้บ่อยๆ เราว่าร้องไห้แงๆ ขี้แยเต็มที)

ชื่อเหล่านี้ จะใช้เรียกกันอยู่จนเมื่อมีอายุ ๓–๔ ขวบ จนเข้าวัดบวชเรียน หรือถ้าเจ็บไข้หนักก็จะเปลี่ยนชื่อให้ใหม่ ในพงศาวดารล้านช้างมีตำนานกล่าวถึงขุนบรมให้โอรสเจ็ดตนไปครองดินแดนต่าง ๆ ก็มีชื่อนับอย่างนี้เป็นคำนำหน้าทุกชื่อ คือ

(ตามตำนานล้านช้าง)	(ตามตำนานไทยใหญ่)
(๑) ลอ	– ลาง
(๒) ยีผาลาน	– ฟาลาง
(๓) สามจสง	จนสง
(๔) ไสผง	ไสผง** (ในพงศาวดารล้านช้าง
(๕) งัวอิน	งัวเอน เป็นไชยพงศ์ หรือไซยพงศ์ น่าจะแผลงจากไสผง ให้เข้ารูปบาลี)
(๖) ลกกลม	ลอกวง** (พระเจ้าติโลก แห่งลก ว่าเป็นลูกคนที่ ๖ หากเติม ติ ให้เป็นภาษาบาลี ดูเป็นคำสูงขึ้น)
(๗) เจ็ดเจือง	เจดเจือน ลานนาเดิมก็เป็นพระยา

คำเหล่านี้ ยังมีปรากฏในพระราชพงศาวดารเป็น เจ้าอ้าย เจ้ายี่ เจ้าสามพระยา และขุนพงัว ส่วนคำว่า อ้าย เอ๊ยย อี่ ก็เป็นคำที่ยังคงใช้อยู่ในภาษาไทยถิ่นอื่น เช่น อาหม เรียกขนหลวงว่า อ้ายขนหลวง แต่ตกมาในภาษาไทยเราความหมายของคำว่า อ้าย และ อี่ ย้ายความหมายไปทางเลว ซึ่งคงเนื่องมาจากเหตุที่คำเหล่านี้ยังใช้เรียกกันอยู่ในชนบท และถือกันว่าภาษาของชาวชนบทเก่าไม่ทันสมัย ไม่ใช่เป็นภาษาแบบแผน คำว่า อ้าย และ อี่ ก็พลอยตกต่ำและกลายความหมายกันมาอย่างที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ ในภาษากวางตุ้งเรียกลูกคนที่ ๒ ว่า อี่ลิว คำว่า อำแดง ไม่ทราบว่าเป็นภาษาอะไร ถ้ายังไม่ทราบได้แน่ หมดทางค้นหาก็ต้องใช้เดา อำ=อาม ลูกหญิงคนที่สาม แดง ก็คือเด็กที่ออกมาใหม่ตัวแดง เลยติดมาเป็นชื่อหนูแดงแม่แดง แต่ทำไมจึงเรียกแดงแก่ลูกหญิงคนที่สาม จะเป็น อัวแดง เอดแดง บ้างไม่ได้หรือ หรือเคยใช้แต่เลิกใช้แล้ว หรือลางคำยังไม่เลิกใช้ แต่ความหมายกลายเป็นไม่สู้ดีไป เช่น อีแดง อ้ายแดง

ประเพณีตั้งชื่อตามจำนวนเป็น หนึ่ง สอง สาม หรืออะไรในอย่างนี้ ชั้นเดิมเห็นจะตั้งเพื่อความสะดวกเมื่อยังไม่มีชื่อตั้งครั้นเติบโตและตั้งชื่อให้แล้ว ลางทีชื่อชั่วคราวก็ติดตัวมากลายเป็นชื่อตั้งก็มี เช่นคนที่ชื่อ อ้าย จ๋ง ก็เคยมี คนที่ชื่อ นก บัว อ่ำ อางที่จะเนื่องมาจากชื่อการนับนี้ได้บ้างกระมัง

การตั้งชื่อบุตรตามลำดับจำนวนและแบ่งเป็นหญิงชาย ได้พบที่มีอยู่ในชาติอื่น ๆ อีกสองชาติ คือ

พวกกะเหรี่ยงหรือยางขาว

(ชาย)	(หญิง)
ละเอ	ละมอง
ละเญียน	อิเอมา
ละถาน	อะลามา
ละเถ	อะลา
ละทอก	อะเบี้ยง
ละลอก	อะอุ
ละโส	อะโอ
ละเป	อะเอ
—	อะเลี้ยง

มะลายูลางถิ่นก็มีตั้งชื่อบุตรลักษณะนี้ แบ่งเป็นชุดชาย ๗ และชุดหญิง ๗ เช่น บุตรชาย เซลุง (=หัวปี) เป็นคนที่หนึ่ง อะหวัง (= เพื่อน) เป็นคนที่สอง แล้วลงสุดท้ายคนที่ ๗ ว่า เกจิ๊ล (= นิด หรือ มงสุ (สุดท้อง) ถ้าเป็นผู้หญิงก็เติมคำว่า แมะ ลงข้างหน้าของคำข้างบนนี้ ได้ความต่อไปว่า ประเพณีอย่างนี้ มีตลอดไปแต่อเมริกาเหนือ แอฟริกา และออสเตรเลีย ขอจบเท่านี้ก่อน.

เงือก—นาค

คิดเล่น ๑

เงือกเป็นสัตว์ในนิยาย รู้จักกันเป็นสามัญ ก็ที่รูปร่างท่อนบนเป็นคน ท่อนล่างมีหางเป็นปลา ตามปกติวิสัยมีที่อยู่ในน้ำ สักษณะอย่างนี้ ว่าตามรูปภาพที่เขียนเอาไว้อย่างเก่าที่สุดที่มีอยู่ก็ในสมุดแผนที่โบราณครั้งกรุงธนบุรี และรูปในไตรภูมิของเขมร เงือกชะนิดนี้ รู้จักกันดีก็ในเรื่องพระอภัยมณี แต่ถ้าว่ากันตามปรัมปราอย่างยายเล่าให้หลานฟัง เงือกนั้นมีหน้าเล็กกลมเท่างบน้ำอ้อย โดยมากมักเป็นตัวเมียไว้ผมยาว มีผู้เคยพบเห็นโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำเพียงท่อนบนจึงรู้ไม่ได้ว่า ท่อนล่างเป็นอย่างไร นอกจากเดาว่าถ้าอยู่ในน้ำ ท่อนล่างก็คงเป็นปลา ส่วนขนาดตัวเห็นจะไม่โตไปกว่าขนาดลูกลิงหอย เพราะมีหน้าเท่างบน้ำอ้อยเท่านั้น ยังเล่ากันต่อไปว่า ถึงวันดีคืนดีเวลาเดือนหงาย เงือกนั้น (ฉะเพาะที่เป็นนางเงือก) จะขึ้นปกมาหวีผมด้วยหวีทอง บางทีก็ใช้กระจกทองส่องหน้าด้วย เวลาขึ้นมามักเป็นกลางคืนเดือนหงาย ถ้ารู้ว่ามีใครเข้ามากล้ำกลายจวนตัว ก็ตกใจโจนลงน้ำดำหนีไปทิ้งหวีและกระจกทองไว้ ได้มีผู้ไปพบหวีและกระจกนี้ ถ้าเอาหวีและกระจกไปไม่คืนให้เงือกโดยทิ้งลงน้ำไปในที่นั้น เงือกจะมาเข้าฝันทวงเอาคืน ถ้ายังขืน

ไม่ให้ก็อาจถูกเงือกมาปลิดเอาดวงวิญญาณไป หรือไม่เช่นนั้น ก็จะคอยหาโอกาศฉุดเอาตัวไปในขณะที่ลงไปอาบน้ำ จะเป็นด้วยเหตุนี้ หวีและกระจกทองของเงือกจึงไม่มีเหลืออยู่บนบก พอให้เห็นเป็นพยานว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ผู้ที่ถูกเงือกฉุดมักเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง และฉะนั้นเองเงือกที่มาฉุดก็มักเป็นเงือกตัวเมีย นัยว่าที่ฉุดเอาไป เพราะนางเงือกต้องการเอาไปเป็นสามีมากกว่าจะทำร้าย จะเป็นดังนี้กระมัง เงือกตัวเมียจึงมีผู้พบมากกว่าเงือกตัวผู้

ข้อที่เห็นกันว่าเงือกฉุดน่าจะเป็นเพราะมีผู้จมน้ำตาย โดยไม่ปรากฏเหตุอื่น ๆ เป็นแต่ว่าอยู่ในน้ำแล้วก็จมหายไปเฉย ๆ เมื่อพบศพก็มักจะมีลักษณะอาการว่าถูกสัตว์อะไรทำร้าย เมื่อไม่รู้ว่าตายเพราะอะไร ตามธรรมดาก็ต้องเดาว่าถูกเงือกซึ่งเป็นสัตว์ที่เดาด้วยกันเป็นผู้ฉุดเอาไป มาบัดนี้ อาศัยการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ คงได้ความว่า สัตว์น้ำบางชะนิด มีเครื่องทำไฟฟ้าอยู่ในตัว และอาจปล่อยกระแสไฟฟ้าเข้าไปในตัวคนและสัตว์อื่นให้ถึงสลบและตายได้ สัตว์ในจำพวกนี้มีปลาไหลไฟฟ้าและปลาบางชะนิด ที่ปรากฏในประเทศไทย ก็คือปลากระเบนชะนิดหนึ่ง ที่อาจปล่อยกระแสไฟฟ้าทำอันตรายต่อชีวิตได้ ปลากระเบนชะนิดนี้ ตามรูปถ่ายของราชบัณฑิตยสถาน มีลักษณะผิดจากปลากระเบนธรรมดา คือหางเป็นหางปลาไม่ยาวเรียวเหมือนอย่างหางกระเบนสามัญ ปลากระเบนชะนิดนี้

ว่ามีอยู่ตามทะเลตะวันตกของแหลมมะลายู ซึ่งเป็นที่เกรงขามของชาวทะเลแถวนั้น และเรียกกันว่าปลาเงือกหรือเงือกเฉย ๆ ดังนี้คำว่า เงือก จึงย้ายความหมายจากสัตว์ในนิยายมาเป็นปลาในความจริงในจำพวกที่มีไฟฟ้าอยู่ในตัว

ก็และคำว่า เงือก นี้ รูปเสียงของคำดูเป็นคำไทย ๆ คงไม่ใช่เป็นคำมาจากต่างประเทศ ถ้าเป็นคำที่มาจากภาษาอื่นก็เห็นจะถูกแก้เสียงให้เข้าเสียงไทยเสียนานแล้ว ลองค้นดูคำว่าเงือกในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ปรากฏว่า ในภาษาอาหม เงือก แปลไว้ว่า สัตว์น้ำในนิยาย นาคน้ำ ในภาษาไทยใหญ่ เงือก แปลว่าจรเข้ ในภาษาไทยขาว เงือก แปลว่า งู ตามนิยายอยู่ตามห้วย ในภาษาไทย "ปายี่" ในประเทศจีน (Toung Pao Vol. III 1892 หน้า ๓๐) เงือก แปลว่ามังกร ในภาษาไทยต่าง ๆ เหล่านี้ ยุตติได้ว่า "เงือก" นั้น คงเป็นคำมีอยู่ในภาษาไทยมาแต่เดิม ได้สอบค้นดูในภาษาจีน ก็มีคำว่า งก งัก งิก ในเสียง กวางตุ้ง แต้จิ๋ว และฮกเกี้ยน โดยลำดับ แปลว่า จระเข้ และว่าบางทีเพราะความเข้าใจผิด เรียกปลาโลมาชะนิดน้ำจืดว่า งก ก็มี เมื่อประมวลคำแปลข้างบนนี้จะได้ความว่า "เงือก" นั้น ในภาษาไทยต่าง ๆ หมายความว่า งู นาค มังกร และจระเข้ ไม่มีเค้าว่าเงือกเป็นสัตว์ครึ่งคนครึ่งปลา นาคและมังกรเป็นสัตว์ในนิยาย แต่พอเทียบรูปร่างไปกันได้กับ งู และจระเข้ ซึ่งเป็นสัตว์มีตัวจริง คำว่า

 หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

"จระเข้" ได้ความว่าเป็นคำของเขมร ไทยทางภาคอิสานตลอดไป เรียกจระเข้ว่า "ตัวเข้" หรือแข้ ซึ่งคงเป็นคำเดียวกับจระเข้นั่นเอง ส่วนไทยใหญ่ และไทยในเมืองจีน อยู่ห่างไกลกับเขมร จึงไม่ได้ใช้คำว่า "ตัวเข้" อย่างไทยภาคอิสาน

คำว่า "เงือก" ตามความหมายของไทยภาคอิสานว่าเป็นบริวารของนาค รูปร่างเป็นอย่างไรไม่ได้ความชัด เป็นแต่ว่าสามารถจำแลงแปลงตัวได้ต่าง ๆ และว่ามักทำร้ายคน ผิดกับนาคซึ่งบางทีกลับช่วยคน มีนิยายปรัมปราของชาวอิสานว่า ภายหลังเมื่อเวียงจันทน์แตก มีพระสงฆ์องค์หนึ่ง ว่าเป็นศิษย์ของพระครูหนามแท่ง ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านนับถือมาก ว่าเป็นผู้วิเศษ ได้มาอยู่ที่เมืองร้อยเอ็ด ที่นั้นกันดารน้ำ พระสงฆ์องค์นั้นพร้อมกับพวกชาวบ้านขุดสระหาน้ำใช้ สระนั้นมีน้ำแต่ฤดูฝน พอเข้าหน้าแล้งน้ำก็แห้งหมด พระสงฆ์องค์นั้นจึงใช้วิชาไปจับเงือกที่แม่น้ำโขง เงือกนั้นมีตัวเป็นเมือกคล้ายแมงกะพรุน เอาห่อผ้ามาแล้วปล่อยลงในสระที่ขุด ตั้งแต่นั้นมาน้ำในสระก็มีใช้ตลอดฤดูกาล สระนี้คือบึงพะลานไชยในจังหวัดร้อยเอ็ดเดี๋ยวนี้ ถ้าดูลักษณะของเงือกในที่นี้ จะเป็นอีกอย่างหนึ่งหาใช่เป็นงูไม่ ลักษณะคล้ายกับเงือกของมอญที่เรียกว่า เซาะ ว่ารูปร่างเหมือนปลิงแต่ไม่ใหญ่ยาว แต่ถ้าเราจะดูเค้าในคำพูดของเรา คำว่าเงือกงู มักใช้เป็นคำซ้อนไปด้วยกัน บางทีก็เติมว่า เงือกและงูหงอน ชวนให้เข้าใจว่า เงือก

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

ก็คืองูชะนิดหนึ่ง และจะเป็นชะนิดมีหงอนคล้ายงูนาค (ทางพายัพถือว่าเงือกคืองูหงอน) จึ่งได้เห็นกันว่า เงือกเป็นบริวารของนาค

เมื่อเงือกในคติของไทยภาคอื่น ไม่มีรูปร่างเป็นครึ่งคนครึ่งปลา ก็น่าจะเข้าใจว่าเงือกกับนาค ออกจะเป็นตัวเดียวกัน เพราะเรื่องราวที่เป็นตำนานปรัมปราของไทย ตลอดไปจนถึงไทยในเมืองจีน และของชาติเพื่อนบ้านมีมอญ เขมร และญวน ก็กล่าวถึงเงือกนาคเสมอ ถ้าเป็นชาติติดต่อไปทางจีน มีญวนและไทยที่อยู่ในประเทศจีน ก็มักกล่าวเป็นทำนองงูใหญ่หรือมังกร ส่วนที่เคยติดต่อหรือรับคติมาทางอินเดียก็เป็นนาค บางทีเรื่องราวอันเป็นตำนานปรัมปราของไทย เมื่อครั้งไทยยังอยู่ในเมืองจีน ที่อ้างถึงนาคเช่นในเรื่องอุรังคธาตุ ที่กล่าวถึงพญานาคสองตัวอยู่หนองแสในประเทศจีน ภายหลังผิดใจกัน ต่างเอาอกไถดินเป็นคลองลึก แล้วควักเป็นแม่น้ำพิงและแม่น้ำโขงแยกทางกันไป ในที่นี้อาจหมายความถึงเงือกที่แปลว่างูใหญ่หรือสัตว์คล้ายงูอย่างจระเข้ก็รู้ไม่ได้ เพราะมีการคุ้ยดินได้ด้วย ครั้นเมื่อไทยลงมาใต้ มาได้คติทางอินเดีย ซึ่งมีนาคและลักษณะคล้ายกับเงือกงูของเรา ก็โอนคำว่าเงือกไปเป็นนาค ส่วนคำว่าเงือกก็ย้ายความหมายไปใช้กับสัตว์อย่างใหญ่ที่เป็นครึ่งคนครึ่งปลา และน่าจะนึกอีกว่า เมื่อก่อนเรายังไม่ได้คำว่าจระเข้มาใช้ในภาษา เราจะเรียกจรเข้หรือตัวเข้ว่าอะไร

อีกอย่างหนึ่ง คำว่า “เงือก” กับ “นาค” ถ้าว่าโดยเสียงนับว่าใกล้กันมาก เพราะเสียง ง ในบางภาษาพูดไม่ได้ถนัดก็จะแปลเป็นเสียงตัว น ไป เช่นพะม่าเรียก งัว ว่า นัว อันเป็นคำไทยที่พะม่าได้ไป ในภาษาเขมรเอง คำว่า “เงือก” ก็ออกเสียงว่า “เนือก” และมีลักษณะเป็นครึ่งคนครึ่งปลา ซึ่งจะยกไว้กล่าวในที่หลัง เพราะฉะนั้นชวนให้คิดไปว่า “เงือก” น่าจะแปลงเสียงมาเป็น “นาค” ให้เข้าเรื่องกับคติของอินเดียที่มีรูปเสียงของคำ และรูปร่างละม้ายคล้ายคลึงกัน คำว่า “นาค” ในภาษาบาลี ความเดิมแปลว่าอะไรจะยกไว้ แต่ว่าชนชาติที่เรียกตนว่านาค ยังมีอยู่ทางแคว้นอัสสัมมาก พวกนาคนั้นอยู่ในตระกูลธิเบต–พะม่า บางทีพวกนี้เองจะเป็นต้นเหตุของพวกมนุษย์ที่อินเดียเรียกว่านาค และเกณฑ์ให้เป็นงูเงี้ยวเขี้ยวขอดไป

ย้อนกล่าวถึงเงือกของเขมร ว่ามีลักษณะอย่างเดียวกับเงือกของเรา คือ ครึ่งคนครึ่งปลา มีนิยายเล่าว่ายายกะตาให้หลานสาวแต่งงานกับงู โดยฝันไปว่าถ้าหลานสาวมีสามีเป็นงูก็จะได้ร่ำรวยเป็นเศรษฐี ตอนส่งตัวหลานสาวให้แก่งูแล้ว ยายกะตาได้ยินหลานสาวร้องเรียกให้ช่วยว่างูรัด ยายกะตาตะโกนตอบไปว่า ผัวเขากอดรัดนิดหน่อยก็ต้องร้องด้วย ต่อมาหลานสาวร้องออกมาอีกว่า งูกินเข้ามาครึ่งตัวแล้ว ยายกะตาก็เฉยเสีย โดยสำคัญว่าเป็นมารยาหญิง จนรุ่งเช้าล่วงเลยมานาน ยายกะตาไม่เห็นหลานสาวออกมา เป็นที่ผิดสังเกตก็เข้าไปในห้อง

พบแต่งูเท่านั้น นอนขดตัวพองโตผิดปกติ ยายกะตาจึ่งรู้ว่างู กินหลานสาวเสียแล้ว ก็โกรธช่วยกันฆ่างูผ่าเอาตัวหลานสาวออกมา หลานยังไม่ตาย แต่กลิ่นงูติดตัวอยู่จะชำระล้างสักเท่าไรไม่หาย จึ่งพาไปชำระล้างที่ทะเล แล้วเอาบาตรครอบ ก็โจนน้ำกลายร่างเป็นนางเงือกดำหายไป หลานสาวยายกะตานี้เป็นเงือกตัวแรก ที่เงือกมักเป็นตัวเมีย และชอบฉุดคนผู้ชายไปเป็นสามี คือตายไปเป็นพรายน้ำ ก็เห็นจะเป็นเพราะต้นตระกูลเป็นหญิง นิยายเรื่องนี้ คล้ายกับเรื่องธนูขรรค์นิยายเก่าของเราเรื่องหนึ่ง ที่เล่าว่า นางดาราวดี มเหสีท้าวพรหมทัตประสูติโอรสเป็นงูเขียว พระอินทร์จำแลงเป็นเหยี่ยวมาเฉี่ยวเอาไปวางไว้ริมฝั่งน้ำแห่งหนึ่ง แล้วกลับร่างเป็นพระอินทร์ตามเดิมตรัสบอกแก่งูเขียวตัวนั้นว่า ให้ไปอาศัยอยู่กับยายตา งูเขียวนี้คือพระธนูขรรค์โอรสท้าวพรหมทัตนั้นเอง แต่ซ่อนตัวอยู่ในร่างงูเป็นทำนองเจ้าเงาะสังข์ทอง ยายกะตารับงูไปเลี้ยงไว้ ภายหลังเมื่อได้แงะดูจึ่งทราบความจริงว่า เป็นมนุษย์ พระธนูขรรค์อยู่กับยายกะตาจนเจริญวัย ก็อยากจะมีภรรยา ร้องขอให้ยายกะตาไปขอบุตรสาวเศรษฐี เศรษฐีโกรธไม่ยอมยกให้ ยายกะตาจึ่งไปขอพระธิดาท้าวพรหมา ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินเมืองที่ยายกะตาอาศัยอยู่ ท้าวพรหมายอมยกให้แก่งูเขียว โดยพระธนูขรรค์เนรมิตร สะพานเงิน สะพานทอง ถวายให้ตามที่ท้าวพรหมาลั่นวาจาไว้ ต่อมาพระธนูขรรค์ถอดรูปเป็นมนุษย์ ความทราบถึงเศรษฐีก็

เสียใจ ให้คนไปหางูเหลือมมาให้เป็นสามีลูกสาว ในที่สุดลูกสาวถูกงูกินตายไปเป็นเปรต ผูกพยาบาทพระธนูขรรค์ แล้วเรื่องก็แตกฝอยต่อไปอย่างจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นอันว่าเรื่องต้นเหตุเงือกของเขมรต้องกันกับเรื่องธนูขรรค์ตอนต้น ซึ่งคงมีที่มาแห่งเดียวกัน หากแต่แยกสาขาเรื่องออกไปผิดกันเท่านั้น

อย่างไรก็ดี เป็นอันเข้าใจได้ว่า เงือกที่เป็นครึ่งคนครึ่งปลามีอยู่ในทางเราและทางเขมรตรงกัน ปัญหาจึงมีต่อไปว่า เงือกชะนิดนี้มีที่มาจากชาติใดก่อน ? ถ้าเราได้มาจากอินเดีย เพราะไม่ปรากฏว่าอินเดียมีเงือก ก็จะต้องนึกไปถึงชาติอื่น เห็นมีแต่ของฝรั่งที่เรียกว่า Mermaid ถ้าว่าเราได้มาจากฝรั่งก็ยังนึกไม่เห็นว่าจะมาในทางใด สอบทางทมิฬ ก็ว่ามนุษย์ครึ่งคนครึ่งปลานั้น มีอยู่ในคติของทมิฬ แต่ทมิฬเรียกว่า อัปสร ดูก็เข้ารูปกันได้กับลักษณะของเงือกที่อยู่ในน้ำ เพราะอัปสรตามรูปศัพท์ก็ว่าอยู่ในน้ำ ในตำนานของอินเดียว่าเกิดขึ้นเมื่อครั้งเทพกับอสูรกวนน้ำอมฤต แต่อัปสรของอินเดียมีความหมายไปในทางนางฟ้าซึ่งเป็นนางบำเรอของเทวดา

รามเกียรติ์ตอนพระรามจองถนนข้ามไปลงกา มีเรื่องนางสุวรรณมัจฉาพาพวกสัตว์น้ำเป็นบริวาร ไปขนเอาหินที่จองไว้ หนุมานต้องตามลงไปจับ แล้วนางสุวรรณมัจฉาก็ตกเป็นภรรยาหนุมาน นางมัจฉานี้ถ้าว่าโดยลักษณะดูก็ไม่ผิดอะไรกับนางเงือกนัก เรื่องนางมัจฉาที่มีอยู่ในรามเกียรติ์นั้น ในคัมภีร์รามายณะ

ของอินเดียไม่มี คงมีอยู่ก็แต่เรื่องรามายณะของทมิฬจึงทำให้เอียงไปในทางที่เห็นว่า สัตว์ครึ่งคนครึ่งปลานั้น น่าจะเป็นของทมิฬ (แต่ทมิฬจะได้มาจากไหนอีกต่อหนึ่งขอยกไว้) เพราะคติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในไทยและเขมรตลอดไปจนชาวมะลายู ย่อมผ่านมาทางทมิฬเป็นส่วนมาก ถ้าว่าได้ทางทมิฬ ก็คงเอามาแต่ลักษณะ ส่วนชื่อคงไม่เอามาด้วย เพราะคำว่า อัปสร เราหมายความเสียอย่างหนึ่งแล้ว และโดยเหตุที่ลักษณะเงือกเดิมของเราเป็นงูอยู่ในน้ำ บางทีจะเป็นคนท่อนบนและตอนล่างเป็นงูดังที่มีอธิบายอยู่ในปทานุกรม ได้บ้างกระมัง เพราะเงือกของเดิมอาจแปลงตัวได้ต่าง ๆ ว่าในทางสันนิษฐาน เราจึง เอาคำว่า เงือก ไปใช้เป็นชื่อแทนอัปสรชะนิดที่เป็นครึ่งคนครึ่งปลา ส่วนเงือกชะนิดเก่าเราเห็นจะเอนไปให้นาค หมดตลอดทั้งชื่อและลักษณะฉะนั้น เงือกของเรากับเงือกของไทยถิ่นอื่น จึงแตกต่างกันไปไม่เหมือนกันเลย

หมายเหตุ:— เงือกนั้นคือนาคแน่ เพราะปรากฏในโองการแช่งน้ำ ดังได้มีผู้แจ้งมาว่าลิลิตแช่งน้ำพิพัฒน์สัจจาของเก่าใช้คำว่า เงือกแทนนาคดังนี้

"โอมบรเมศวราย ผายผาหลวงอะคร้าว ท้าวเสด็จเหนือควายเผือก เอาเงือกเกี่ยวข้าง อ้างทัดจันทร์เป็นปิ่น ทรงอินทรชฎา สามตาพระแพร่ง แกว่งเพ็ชร์กล้าม่าภิมจรรไร (พิฆ?)"

อนึ่งการที่พระอิศวรมีเงือกคือนาคเป็นสังวาลนั้น มีคำฉันท์สังเวยบทหนึ่ง กล่าวไว้ว่า

น้อมประณมพระสยมภวะญาณ เถลิงอุศุภะนนทิการ
สังวาลอรคินทร์ปิ่นจันทร์.

จิงโจ้มาโล้สำเภา

คิดเล่น ๒

"จิงโจ้มาโล้สำเภา" เป็นกลอนเด็กร้องเล่น เดี๋ยวนี้ไม่สู้ได้ยิน คงลืมและเลิกชอบกันเสียแล้วก็ได้ ด้วยเป็นของเก่าผิดรุ่น จึงจะขอนำกลอนทั้งหมดมาลงไว้

"จิงโจ้มาโล้สำเภา หมาไล่เห่า จิงโจ้โดดน้ำ หมาไล่ซ้ำ จิงโจ้ดำหนี ได้กล้วยสองหวี ทำขวัญจิงโจ้ โห่ฮิ้ว"

จิงโจ้เป็นตัวอะไร แล้วทำไมไปโล้สำเภา โล้ แปลว่าแกว่งไกวให้เคลื่อนไปมาอย่างโล้ชิงช้า เรียกเรือกรรเชียงของจีนชะนิดหนึ่งว่า เรือโล้ โล้เรือคือทำให้เรือโล้เคลื่อนแล่นไปก็ใช้พูดได้ ทางอีศาน ท่าที่นั่งยองๆ บนกะทงเรือแล้วโย้หรือโยกตัวไปข้างหน้าเพื่อให้เรือแล่นไป เรียกว่าโย้เรือ เป็นเครื่องเล่นแข่งเรือของเด็กถิ่นนั้น ถ้าเทียบ โย้ กับ โล้ ดูก็คล้ายคลึงกันทั้งเสียงและความ เพราะฉะนั้นจิงโจ้มาโล้สำเภาจึงเป็นโย้สำเภาก็มี โล้ ในภาษาจีนก็มี 櫂 แปลว่า พายเรือแจวเรือขนาดสั้น หรือแปลว่าโหนตัวทำให้เรือแล่นไปด้วยแจวพายอย่างนั้นก็ได้ ดูก็ไปกันได้กับคำว่า โล้ ในภาษาไทย เพราะเราก็มีคำพูดว่า "ไม่เป็นโล้เป็นพาย" เอาละ จิงโจ้มาโล้

สำเภา คือจิงโจ้มาทำให้สำเภาแล่นไป จะต้องเข้าใจว่า จิงโจ้ต้องเป็นตัวอะไรใหญ่โต จึงแข็งแรงโล้สำเภาได้ ท่าทางจิงโจ้โล้สำเภา คงแปลกมาก หมา “เห็นจิงโจ้โย้เหย่าสำเภาทานพลุกพล่านวิปริตผิดเชิง” จึงไล่เห่า “จิงโจ้ตัวสั่นหวั่นไหว สุนัขเร้าเห่าฮกก็ตกใจ กระโจนตกน้ำไปทันที” นี่แสดงว่าจิงโจ้ว่ายน้ำเป็นก็โดดน้ำดำหนี จิงโจ้ชอบกินกล้วย จึงได้เอากล้วยมาทำขวัญให้ นี่ก็บอกอยู่ว่า จิงโจ้เป็นตัวอะไรที่ใครๆ คงรู้จักมันดี เมื่อเช่นนี้จิงโจ้เป็นตัวอะไร ท่านคงนึกว่าไปคิดค้นมันเอาอะไรกับเรื่องเหลวไหลไม่เป็นเรื่อง เด็กร้องเล่น จะเอาอะไรๆ เลอะๆ เทอะๆ มาร้องก็ได้ไม่เห็นแปลกอะไร คิดค้นเรื่องเป็นความรู้ดีกว่า หรือไม่คิดค้นเสียเลยก็ดีเหมือนกัน เกรงว่าจะนึกอย่างนี้ จึงได้ให้หัวเรื่องว่า “คิดเล่น” เพราะคิดเป็นงานเสียหมด ไม่มีเล่นเสียเลย ก็ทำให้เซื่อมซึม นี่เป็นคำกล่าวของฝรั่ง เขาว่าอย่างนี้ จึงจับเอาเรื่องจิงโจ้นี้มาคิดอย่างเป็นเล่นบ้าง สนุกเต็มที ขอโทษที่ใช้คำว่าสนุก สงสัยว่ามันจะไม่ใช่คำไทยแท้ แต่นึกหาคำอื่นมาใช้แทนยังไม่ได้ จึงจำเป็นต้องใช้มันเอาไปก่อน นึกอีกที สนุก ถึงจะไม่ใช่คำไทยแท้ แต่สนุกมาอยู่กับเราเห็นจะนานเต็มที จนเป็นไทยแล้ว ชะรอยสนุกจะเป็นชาวแหลมอินโดจีน–แหลมทอง–แหลมไทย ด้วยกัน จึงต้องถือว่าเป็นไทยได้ ขอโทษ ก็เหมือนกัน ไม่รู้ว่าจะหาคำอะไรมาใช้แทนคำว่า โทษ ได้ คิดพุ้งซ่านไปเปล่าๆที่แท้ก็เป็นคำไทย

ถ้าท่านเป็นผู้รู้จะแย้งว่าเป็นคำของอินเดีย ไม่ใช่คำไทย โปรดลองพูดให้ชาวอินเดียฟังดูที เขาจะบอกท่านได้ทันทีว่า นั่นไม่ใช่แขก ไม่ใช่พวกเขา เมื่อเช่นนั้นเห็นดีอะไรจะมาลากเอาไทยไปให้เป็นแขก ลดพวกคนเมืองของเรา คือคำพูดที่เป็นไทยมานมนานแล้วไปเพิ่มให้แก่เขา

ย้อนมาพูดเรื่องจิงโจ้ใหม่ จิงโจ้เป็นตัวอะไร จิงโจ้ในคำไทยที่นึกได้มีความหมายอยู่ ๔ อย่าง คือ:

๑—แมงมุมชะนิดหนึ่ง เดินย่มย่ามอยู่บนหลังน้ำ

๒—สิ่งที่ทำแขวนห้อยกลางเปลเด็ก เพื่อให้เด็กดูเล่น เดิมทำด้วยไม้ไผ่จัก ภายหลังก้าวหน้า เอาชิ้นผ้าเล็กๆ น้อยๆ มาทำแทนไม้ไผ่จัก แล้วเอาชิ้นผ้ามาทำเป็นลูกมันห้อยริม กลายเป็นเรียก กระจับ ไป

๓—ตัวที่ฝรั่งเรียกว่า แกงการู

๔—ทหารผู้หญิง เมื่อรัชชกาลที่ ๔ จัดโขลนให้เป็นขัน เขาว่าจิงโจ้เรือก็มี จะเป็นตะกูดหรือหางเสือเรือ หรือจะเป็นตอนไหนของเรือไม่ทราบ เป็นแต่ได้ยินผ่านหูมาเท่านั้น

เมื่อความหมายข้างบนนี้ ไม่เข้ากับจิงโจ้โล้สำเภาได้สักรายเดียว ท่านผู้ใหญ่บอกว่า ที่วัดพระเชตุพนเขียนตัวจิงโจ้เป็นคนมีตีนเป็นนก เลยต้องอ้ำอึ้ง พอดีเพื่อนคนหนึ่ง เอาหนังสือพระราชนิพนธ์ในรัชชกาลที่ ๑ เรื่องอิเหนา ตอนชมนกมาให้ดู มีความในนั้นแห่งหนึ่งว่า “กะลุมพูจับกะลำภ้อ จิงโจ้จับ

จิงจ้อร้องส่งเสียง" ดิเต็มที่ได้รู้มากออกไปว่า จิงโจ้เป็นนก ชะนิดหนึ่ง ตัวมันเห็นจะเล็ก จิงจับต้นจิงจ้อซึ่งได้ความว่า เป็นไม้เครือเถา มันส่งเสียงร้องได้ ก็และชื่อนกนั้น มีอยู่มาก นกด้วยกันที่เอาเสียงของมันร้องมาตั้งชื่อให้ ดีร้ายนกจิงโจ้จะ ตั้งชื่อตามเสียงที่มันร้องกระมัง ไปได้เค้าจากผู้รู้คำทางภาคอีศาน คนหนึ่งบอกว่า ที่ในแดนนั้น มีนกจี๊โจ้ ตัวมันโตกว่านก กระจอกเล็กน้อย หน้าอกเหลือง ชอบอยู่ตามละเมาะไม้ พบตัวเดียวโดด ไม่ไปเป็นฝูง มันร้องจี๊ (ลากหางเสียงยาวหน่อย) โจ้ะ ฟังแล้ววังเวงใจ เวลาร้องมันยกหัวโยกตัวไปมา นำเอา ลักษณะเหล่านี้ไปถามนักวิทยาศาสตร์คนหนึ่งในจุฬาลงกรณมหา วิทยาลัยนี่เอง เขาว่าเท่าที่บอกเข้าเค้านกขมิ้น (เป็นคนละพวก กับนกขมิ้นเหลืองอ่อน) เมื่อได้ความอย่างนี้ ก็เกิดเห็นเรื่อง จิงโจ้เป็นช่องไป

ถ้าจะคิดเห็นว่านกจี๊โจ้ะ กับนกจิงโจ้ เป็นตัวเดียวกัน ก็ไม่แปลก เพราะมันเป็นนกด้วยกัน เสียงมันร้อง อาจฟังไป ได้ต่าง ๆ แล้วแต่ใครฟังและคิดเอา ถึงว่าจะฟังแปลกเสียงกัน ไป แต่เสียงนั้นจะไม่ห่างกันนัก ดูแต่ ตุ๊กแก ฝรั่งเรียกว่า เย็กโก จีนแต้จิ๋วเรียกว่า คัดโค้ (แปลว่า ลำบากได้ด้วย) กับไก่ นี่เห็นจะเป็นคำของจีนมณฑลกวางซี เพราะตุ๊กแกชะนิดนี้จีน ชอบเอามาดองเหล้า เป็นเหล้ากับไก่ ว่าเป็น "เหล้าโป่" และ ว่ากับไก่อย่างดีที่สุดมาจากมณฑลกวางซี ขายกันขวดละ๑.๗๐

บาท อย่างชะนิดเลวขวดละ ๖๐ สตางค์ก็ซื้อได้ ลางทีกับไก่อาจเป็นคำไทยก็ได้ เพราะคนไทยเดิม ยังมีอยู่ในมณฑลนั้นมาก พวกไทยนุงก็เรียกตุ๊กแกว่า ก๊กไก หรือ กักแก คำว่า ตุ๊กแก ฟังไม่ได้ความ เราพูดกันเป็น ตับแก่ ก็มี ว่าเป็นเพราะตับมันแก่ที่แท้ไม่ใช่ตับมันแก่ เป็นเรื่องมันตะกละต่างหาก แล้วกลายมาเป็นตุ๊กแกกินตับ คือกินตับเด็ก เด็กจึงกลัวตุ๊กแก เพราะเมื่อมันร้อง ฟังเสียงน่ากลัว เนื้อตัวก็ไม่เห็น และมันชอบซ่อนตัวอยู่ในที่มืด และในรูกระบอกไม้ เลยกลายเป็นตุ๊ดตู่อีกที กับไก่แปลไม่ได้ความ เรียกเป็นตับไก่ก็มี ฟังชื่อเป็นเหล้าตับไก่ ชวนกินขี้นอีกถนัด พวกไทยขาว เรียกตุ๊กแกว่า อักแอ ไทยใหญ่ว่า ตอกแก พายัพว่า ต๊กโต อีสานว่า กับแก้ ว่ามันร้องเป็นดี เพราะแก้สิ่งชั่วร้าย เขมรว่า ตั๊กแก ญวนว่า กักแก พะม่าว่า ต๊อกแต๊ะ หรือ เต่าแก่ มอญว่า ตอดเตา หรือกับไก ดังนี้ เห็นจะไม่ใช่ตุ๊กแกไทยร้องอย่างหนึ่ง ตุ๊กแกเจ๊ก ตุ๊กแกฝรั่ง ตุ๊กแกเขมร พะม่า รามัญ ร้องอีกอย่างหนึ่ง มันคงร้องของมันตามเรื่อง หากฟังกันไปคนละอย่างเท่านั้น ดูอีกชื่อหนึ่ง คือ นกกะเรียน ภาคพายัพและอีสานเป็น นกเขียน สำสกฤต เกราญจ บาลี เป็น โกญจ อังกฤษ เป็น Crane ฝรั่งเศส Grue นี่ก็ฟังเสียงเป็นต่าง ๆ กัน ชาวเขมรผู้หนึ่งบอกว่า นกจีโจ้น เมืองเขมรเขาเรียก นกเสวตเจา แปลว่า “เหี่ยว – หลาน” ทำให้หูผึ่งต้องซักต่อไปว่า มีเรื่องอะไรหรือจึงเรียกอย่างนั้น แก

เล่าว่า มันมีเรื่องว่า ยายแก่คนหนึ่งหั่นหัวกลอยเอาไปตากไว้ ใช้ให้หลานเฝ้า กลอยถูกแดดก็แห้งยุบตัวลง ยายถามหลาน สาวว่า กลอยมันหายไปไหนจึงเหลือน้อยไป หลานว่ามันแห้ง ยายไม่เชื่อแล้วตีหลานตาย ถึงคราวยายตากกลอยบ้าง จึงได้รู้ว่ากลอยยุบตัวเอง ไม่ได้หายไปไหน ก็เสียใจนัก เลยตายไปเกิดเป็นนกร้อง เสวตเจา เสวตเจา (เสวต : แห้ง เจา : หลาน)

นี่เป็นเรื่องหาเรื่องเอาจากเสียงนกมันร้อง แล้วก็นึกเอาตามชอบใจ เมื่อเทียบเสียง จิโจ้ กับเสวตเจา รู้สึกว่าห่างกันมาก จะเข้าใจผิดเป็นนกคนละพวกก็ได้ แต่ช่างเถิด เสียงนกร้องว่าโป๊กๆ ยังนึกฟังเป็นอะไรก็ได้

ทีนี้มาลองเทียบเรื่องเสียงของคำว่า จิโจ้ กับ จิงโจ้ จิ ถ้าลากเสียงให้ยาวมาก ก็จะเป็น จิง ได้ โจ้ะ กับ โจ้ จะว่าใกล้กันมากก็ได้ อย่าลืมว่าตัวหนังสือเป็นเครื่องหมายแทนเสียงที่เราได้ยินเท่านั้น เราจดเสียงลงเป็นตัวหนังสือ ไม่ใช่จดได้ตรงเสียงทีเดียว เพราะเรามีตัวหนังสือไม่พอกับเสียงที่ได้ยิน ลองจดเสียงเจ๊กร้องขายหมูคนเดียวกันเป็นตัวหนังสือ ให้จดกันหลายๆ คน แล้วเอามาเทียบกับดู จะเห็นไม่เหมือนกัน ที่เราจดเสียงไก่ตัวผู้ร้องว่า “เอกอีเอกเอก (ลากเสียงยาวหน่อย) เหมือนกันก็ได้ เพราะเรารู้หรือได้ยินกันสืบต่อมาแล้วว่ามันร้องอย่างนั้น เราจึงฟังเป็นอย่างนั้นได้ ท่านเคยเลี้ยงไก่ฝรั่ง เคยฟังมันร้องว่า Cockadoodool do ! บ้างไหม เรื่องมันเป็นอย่างนี้ จ

กับ จิง จิงน่าจะเป็นคำเดียวกันได้ ถ้าท่านจะคิดคาดเอาหลักว่ามันจะเป็นได้ (ทฤษฎี) เท่านั้น ก็มีคำมายืนยันข้อคิดคาดนี้ได้ เช่นในภาษาไทยขาว เรียกจิ้งหรีด ว่า จิลิด เรียก จิ้งจก ว่า จจอน เป็นต้น

เมื่อถือว่า จีโจ้ะ กับ จิงโจ้ มาแต่เสียงร้องของนกอย่างเดียวกัน จะเกี่ยวข้องกับ แมงมุมจิงโจ้ แกงการูจิงโจ้ และทหารจิงโจ้ ได้อย่างไร นี่ต้องเดาสาวเรื่องมาจากนกจิงโจ้ ก็นกจิงโจ้ เวลามันร้อง มันโยกย้ายไปมา เป็นอย่างยงโย่ยงหยก ไม่อยู่ที่ เลยเอาเสียงที่มันร้องมาใช้ให้กินความถึงท่าทางของมันด้วย แล้วเอามาตั้งชื่อให้แก่สิ่งอื่นที่มีท่าทางคล้ายคลึงเช่นนั้น เป็นเรื่องย้ายความหมาย ตัวแมงมุมจิงโจ้มันเก้งโก้งโย่งเย่ง ทำท่าทางยงโย่ยงหยกอย่างนกจิงโจ้ จึงได้เอาชื่อนกจิงโจ้มาตั้งให้ นี่เป็นเดา เป็นเรื่องเดาเล่น จิงโจ้แขวนเปลก็เห็นจะตั้งชื่อเอาตามอย่างตัวแมงมุมจิงโจ้เพราะเก้งก้างอย่างนั้น ตัวแกงการูตื่นหน้าของมันสั้น ไปไหนก็ดูเหมือนกะโผกกะเผลกไปไม่ได้ไปอย่างตัวตรง ทหารผู้หญิงที่เรียกว่าจิงโจ้ เห็นจะเรียกอย่างใส่ไคล้ว่ามีท่าทางกระดุกกระดิกอย่างผู้หญิงยืนตัวตรงไม่ได้นาน ผิดกับทหารผู้ชาย พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทหารผู้หญิงไม่ผึ่งผาย มีท่าทางอย่างตัวแกงการูจึงได้เรียกว่าอย่างนั้น โปรดอย่าเข้าใจผิดว่าทหารจิงโจ้กับยุวนารีเหมือนกัน คราวนี้ถึงจิงโจ้มาโล้สำเภา จิงโจ้ในที่นี้เห็นจะหมายว่า เจ๊กโล้เรือ มีท่าทางโยกไปย้ายมา

หรือโคลงไปโคลงมา หมาเห็นแปลกจึงไล่กัด สำเภาในที่นี้ จะไม่หมายถึงสำเภาโดยตรง จะหมายถึงเรือเจ๊กก็เป็นสำเภา ทั้งนั้น เพราะขึ้นชื่อว่าเป็นเรือเจ๊กแล้ว เราก็นึกถึงสำเภาก่อน เลยเอามาเรียกแก่เรืออย่างอื่นด้วย พูดว่าโล้เรือเฉยๆ ความไม่ชัดให้เห็นว่าเป็นเรือเจ๊ก จึงใช้ว่า สำเภา เมื่อจิงโจ้หมายความถึงเจ๊กโล้เรือ เรื่องจิงโจ้รู้จักดำน้ำก็มีได้ ที่เอากล้วยมาทำขวัญจิงโจ้ เห็นจะเป็นเจ้าของหมาตัวที่ไล่กัดจิงโจ้จนตกน้ำตกท่าเปื่อยปอนไปหมด ให้กล้วยเป็นค่าทำขวัญ ๒ หวีก็พอ ที่ช่างเขียนเขียนตัวจิงโจ้เป็นคนครึ่งนกครึ่งก็เพราะจิงโจ้เป็นนก แต่ในคำร้องจิงโจ้เป็นที่ว่าเจ๊กอยู่ด้วย จึงเขียนให้เป็นคนละครึ่งเพื่อบอกให้รู้ หรือไม่รู้ก็ได้ ว่า จิงโจ้นั้นเป็นทั้งนกและคนเจ๊กโล้เรือด้วย นี่เป็นเรื่องคิดเล่นทั้งนั้น ขอเติมอีกนิดว่า จิ้ง ในภาษาไทยใหญ่และภาษาไทยย้อยหมายความว่า หมุนโอนเอนอย่างลูกข่างโคลงตั้งไม่ตรง.

กินนร–คนธรรพ์

กินนร มีรปร่างอย่างไร ดูเหมือนไม่ต้องอธิบายก็ได้ เพราะคงรู้จักกันแล้ว แต่ถ้าว่าตามลักษณะรูปร่าง กินนรในวรรณคดีของอินเดียจะเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือหน้าเป็นม้าตัวเป็นคนและเป็นเพศชาย ใน Dowson's Classical Dictionary of Hindu Mythology ว่ากินนรเป็นนักดนตรี และนักขับร้องของเทวดาอยู่บนสวรรค์ชั้นฟ้าเชิงเขาไกรลาส เป็นบริวารท้าวกุเวร เหตุดังนี้ท้าวกุเวรจึงมีชื่อว่า กินนเรศ แปลว่า เป็นใหญ่ในพวกกินนร แต่เดี๋ยวนี้กินนเรศหมายความว่านางกินนร ผิดกับความหมายเดิมที่ว่า เป็นใหญ่ในกินนร ทั้งนี้คงเนื่องมาจากคำอย่างเยาวเรศ ยุพเรศ อรรคเรศ เป็นต้นเหตุให้กินนรเป็นกินนเรศไปด้วย เป็นเรื่องโรคติดต่อ คำว่า กินนร ในภาษาสันสกฤตและบาลี ใช้หมายความถึงคนถ่อยคนเลวก็ได้ และก็เป็นการแปลกอยู่หน่อย ในภาษาอาหมคือไทยที่อยู่ในประเทศอัสสัมเรียกคนถ่อยคนเลวว่า คนม้า ส่วนคำว่า "หน้าม้า" ในภาษาของเราเอง ก็เป็นคำที่ไม่เป็นมงคลแก่ผู้ที่ถูกเรียกนัก ถ้าคำนั้นไม่ได้หมายความว่านั่งอยู่ที่ม้าหน้าร้านคอย "ตัมหมู" แล้ว ก็น่าจะให้ชื่อว่าเป็นพวกกินนรเห็นจะได้ แต่กินนรนั้นถ้าแปลกนตามรูปศพท์ก็ว่า คนอะไร ส่วนกินนรผู้หญิงเรียกว่า กินนรี

คำนี้อีก เรามีเรื่องนางแก้วหน้าม้า ซึ่งมีลักษณะเป็นอย่างกินนรของอินเดียแท้ๆ แต่กินนรของเรา หน้าและตัวท่อนบนเป็นนางมนุษย์ ตัวท่อนล่างเป็นนก ซึ่งไปตรงกับคนธรรพ์ของอินเดียที่มีรูปตอนบนเป็นมนุษย์ และตอนล่างเป็นนก ดู (Grunwedel's Buddhist Art) ส่วนคนธรรพ์ของเรารูปร่างเป็นยักษ์ เป็นการผิดแผกกันอีก กินนรผู้ชายของเรามีรูปร่างอย่างไรไม่พูดถึง เห็นจะมีรูปร่างเป็นมนุษย์อย่างพ่อนางมโนราในเรื่องพระสุธนกระมัง รูปสลักที่โบโรบุดูระมหาสถูปในเกาะชะวามีเรื่องสุธนชาดก เป็นรูปพระสุธนกำลังหยอดธำมรงค์ลงในหม้อน้ำ และมีนางกินนรเก้าตนกำลังไปตักน้ำอยู่ นางกินนรเหล่านี้ มีรูปร่างเป็นอย่างนางมนุษย์ตามธรรมดานั่นเอง เป็นอันผิดกับรูปร่างนางกินนรของเราอีก

ในคติของมะลายู มีเจ้าผีดุร้ายอยู่ตนหนึ่ง เรียกว่าหนุมานหน้าเป็นม้าตัวเป็นคน (Winstedt's, Shama Saiva and Sufi) บางทีจะได้เค้าไปจากกินนรอินเดียกระมัง ในมหาพนของพระเทพโมลี กลิ่น วัดราชสิทธาราม กล่าวไว้ในที่แห่งหนึ่งว่า "อัศวมุขีก็คะนองพาคณะเที่ยวในเถื่อนทาง" ก็อัศวมุขีคำนี้ในสันสกฤตว่า หน้าม้า คือกินนรนั่นเอง และในหนังสือไตรภูมิโลกสัณฐาน ก็ดูเหมือนมีกล่าวถึงอมนุษย์พวกหนึ่ง มีหน้าเป็นม้าตัวเป็นคน (ข้าพเจ้ายังไม่มีเวลาสอบยืนยัน) แต่อย่างไรก็ตาม เรารู้ได้อย่างหนึ่งว่า กินนรหน้าม้านั้นมีอยู่ใน

หนังสือเก่าของเรา เราคงรู้จักมาก่อนแล้ว หากมาลืมไปเสียเพราะเกณฑ์ให้กินนรมีรูปเป็นครึ่งนางมนุษย์ และครึ่งนกไปเสียแล้ว

ในเรื่องทางอินเดีย เขาว่าพวกกินนรนั้น ถ้าได้คู่สู่สมเป็นสามีภรรยากันแล้ว ย่อมมีความรักใคร่ซื่อตรงต่อกันเสมอ ถ้ากวีอินเดียจะกล่าวถึงความรัก ระหว่างหญิงกับชายที่บริสุทธิ์ซื่อตรงต่อกัน ก็มักยกเอาความรักแห่งกินนรขึ้นมาเปรียบ

ยังมีอมนุษย์อีกจำพวกหนึ่ง เรียกว่ากิมบุรุษ แปลว่าบุรุษอะไร ซึ่งในวรรณคดีอินเดียรุ่นหลังเอาไปรวมกับกินนร คือเป็นคำใช้แทนกันได้ ซ้ำบางทีก็รวมคนธรรพ์เข้าด้วย กิมบุรุษนี้ ของเดิมหน้าเป็นมนุษย์ตัวเป็นนก ลักษณะอย่างคนธรรพ์นั่นเอง บางทีเราจะได้ลักษณะกินนรของเรามาจากกิมบุรุษกระมัง รวมความ กินนรก็ดี กิมบุรุษและคนธรรพ์ก็ดี เห็นจะเป็นพวกเดียวกัน จะผิดแปลกกันบ้าง ก็เพียงแต่ลักษณะบางประการดั่งได้เล่ามาแล้ว เช่นในเรื่องพระสุธนของเราตอนหนึ่งกล่าวว่า พราหมณ์ปุโรหิตคิดอุบายปองร้ายพระสุธน ทูลแนะนำให้ท้าวอาทิตยวงศ์แก้ไขอับประมงคล เพราะทรงสุบินร้าย โดยแนะนำให้เอาคนธรรพ์บูชายัญเสีย แต่ถ้าจะหาคนธรรพ์ไม่ได้ จะจับนางมโนรามาบูชายัญแทนก็ได้ เพราะเป็นเชื้อวงศ์คนธรรพ์มาแต่บ้าหิมพานเหมือนกัน ในตำราดนตรีของอินเดีย (ดู Q. J. M. S. vol. XIV หน้า ๑๖๖) ก็มีว่ากินนร

มีหน้าที่ทำเครื่องดนตรี คนธรรพ์เป็นผู้ร้องรำนำ และอัปสรเป็นผู้ทำระบำ ดั่งนี้ เรื่องกินนรและคนธรรพ์ เพียงเล่ามาย่อ ๆ ก็ยังยุ่งเสียแล้ว จึงต้องขอระงับการยุ่งโดยการจบเรื่องลงเพียงนี้เอง.

แม่ย่านาง

ในเรื่องนารายณ์สิบปาง (ฉะบับคุณหญิงเลื่อนฤทธิ์พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๖) ตอนหนึ่ง มีเรื่องเล่าไว้ว่า

ครั้งหนึ่ง พระอิศวรกับพระอุมาภควดี เสด็จประพาสทะเล ทรงสัตว์เหราเป็นเทพพาหนะ พระนารายณ์ทรงนาคเป็นบัลลังก์นำเสด็จ ส่วนเทวดาและนางฟ้าอื่น ๆ ตามเสด็จ เอาหมู่มัจฉาและสัตว์มีเท้าต่าง ๆ เป็นพาหนะ

การถึงกุ้งทราบว่าพระเป็นเจ้าเสด็จมาก็ไปร้องทุกข์ต่อพระอุมาว่า ที่ทรงบันดาลให้เกิดมีสัตว์น้ำต่าง ๆ ขึ้นแต่ละตัวก็ล้วนมีฟันและเขี้ยวเงี่ยง ในตัวก็มีก้างมีกระดูกร่างกายนั้นจึงแข็งแรง แต่ส่วนกุ้งนั้นมีแต่ก้าม ร่างกายก็มีแต่เนื้อ เปลือกหุ้มนั้นก็บางนัก สัตว์ทั้งปวงพากันข่มเหงจับกินเสียทุกวัน จนกุ้งจะสูญพันธุ์อยู่แล้ว ที่ทรงสร้างกุ้งให้มีลักษณะอย่างนี้ เป็นการน้อยหน้าสัตว์น้ำอื่น ๆ นัก ขอได้โปรดให้กุ้งมีความสุขบ้าง พระอุมาจึงประทานพรแก่กุ้งตามที่ต้องการ คือบนศีรษะกุ้งให้เป็นเลื่อยสองคม ปลายแหลมต้นเป็นบ้อง ข้างหางเป็นหอกปลายแหลม

๑๒๐
ก915ร
ก.2
M20932

เมื่อสัตว์ใดกินกุ้ง กุ้งจะได้เลื่อยท้องเจาะออกพ้นจากเป็นอาหาร สัตว์พวกนั้นจะได้เข็ดหลาบ แต่การที่ประทานพรนี้ มีเงื่อนไขอยู่ว่า กุ้งจะต้องกินแต่ของที่ตายเน่าเปื่อยเท่านั้น

จำเดิมแต่กุ้งได้พรพระอุมา ก็มีความเจริญสืบพืชพันธุ์มีจำนวนมากขึ้น เพราะไม่มีสัตว์อื่นกล้ามารังแกจับกินด้วยกลัวอาวุธกุ้ง ครานี้ก็เกิดความเดือดร้อน เรื่องอาหารไม่พอกัน เพราะกุ้งมีจำนวนเกิดมากกว่าตาย จึงต้องแย่งชิงกันกินไม่พออิ่ม ครั้นจะทำอันตรายแก่สัตว์ที่มีชีวิต ก็กลัวจะเสียสัตย์ที่รับปฏิญญาไว้ จึงไปปรับทุกข์กับกั้ง กั้งก็ว่า กุ้งมีอาวุธทั้งหัวและหางไม่ควรเลยที่จะอดอาหาร ถ้าเป็นกั้ง ได้มีอาวุธอย่างกุ้งแล้ว ก็จะคิดอุบายหากินให้ได้เกินอิ่มเสียอีก ทั้งจะไม่ให้เสียสัตย์ที่รับไว้แก่พระเป็นเจ้าด้วย กุ้งพอใจ จึงผูกสมัครสังวาสถ่ายพืชพันธุ์กัน เพื่อจะคิดหากินด้วยกันสืบไป เพราะฉะนั้นกั้งจึงมีอาวุธที่หัวและหางอย่างกุ้ง แล้วกั้งจึงแนะอุบายให้กุ้งเอาอาวุธที่หัวและหางเจาะท้องเรือสำเภาให้ทะลุรั่วจมน้ำ ครั้นสำเภาล่มแล้ว เจ๊กที่ไม่รู้จักว่ายน้ำก็จมน้ำตายเป็นอันมาก กุ้งจึงเอาเลื่อยตัดศีรษะออกไว้เป็นส่วนแบ่งของกั้ง ส่วนกุ้งนั้นกินตัวผีเจ๊กที่ตายในน้ำเป็นอาหารอุดมมัธยมยิ่งนัก จนเนื้อกุ้งเป็นรูปเจ๊กต่าง ๆ แต่หาโลหิตมิได้ รูปเจ๊กไม่มีหัวจึงปรากฏอยู่ในเนื้อกุ้งจนตราบเท่าทุกวันนี้ ฝ่ายพวกเจ๊สัวและนายสำเภาและเรือต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อนนัก ก็พากันไปปรับทุกข์กับเจ้าหมาจ่อ

ขอบุญบารมีท่านช่วยคุ้มครอง อย่าให้กุ้งทำอันตรายเรือสำเภาได้ เจ้าหมาจ่อว่า กุ้งเขาได้เทพอาวุธพระผู้เป็นเจ้า เราจะทำอย่างไรได้ เราก็กลัวพระผู้เป็นเจ้า ด้วยพระผู้เป็นเจ้าตั้งเราเรียกว่า เจ้ายอดสวรรค์ ท่านก็เป็นที่พึ่งแห่งเรา พวกเจ๊สัวนายสำเภาก็ร้องไห้วิงวอนต่าง ๆ แล้วว่า จะบวงสรวงพลีกรรม์เครื่องสังเวยต่าง ๆ กับเจ้าหมาจ่อทุกเที่ยวเรือไปเรือมา เจ้าหมาจ่อก็คิดสงสารกับพวกพาณิชทั้งปวงนัก เจ้าหมาจ่อว่าเราจะปรึกษาเจ้านายผู้ใหญ่ดูก่อน พวกเจ้าจงไปหาแพรสีแดงสีทับทิมสิ่งละสิบพับกับดอกไม้ธูปเทียน สำหรับเชิญเจ้าที่จะมาปรึกษา ฝ่ายเจ๊สัวและนายสำเภาทั้งปวงก็เรี่ยไรกันได้ครบแล้ว ก็นำเอาไปถวายเจ้าหมาจ่อ เจ้าหมาจ่อจึงมอบให้ทหารชื่อเชยหลีหมัก ๑ ซุ้นพุ้งงี ๑ เป็นสองนาย นำเอาของไปถวายเจ้าทั้ง ๘ ทิศ แล้วกำหนดวันเชิญเจ้าทั้ง ๘ ทิศ มาณศาลเจ้าจับปวยเล่าหวน เป็นศาลใหญ่ ฝ่ายทหารทั้งสองรับคำสั่งเจ้าหมาจ่อคุมเอาแพรห้อยหน้าศาล และดอกไม้ธูปเทียน กิมฮวยอั้งติ่วไปคำนับเจ้าทั้ง ๘ ทิศ แล้วกำหนดนัดวันพร้อมกันตามเจ้าหมาจ่อสั่ง แล้วเจ้าหมาจ่อสั่งให้พวกร้องทุกข์ทั้งปวง จัดเครื่องสังเวยคาวหวานดอกไม้ธูปเทียนทองเงิน เผาไม้หอมติ่ม้าพ่อจุดประทัดสัญญา เจ้าก็มาตามนัดทั้ง ๘ ศาลพากันรับเครื่องสังเวยแล้ว เจ้าหมาจ่อจึงปรึกษาในที่ชุมนุมพร้อมกัน ว่าพวกเจ๊สัวนายเรือสำเภาได้ความยากจนเดือดร้อน มาร้องทุกข์ว่าพวกกุ้งและกั้งเจาะเลื่อยท้องเรือ

สำเภาทะลุ ล่มจมเสียทรัพย์สิ่งของเป็นอันมาก จีนนายเรือและลูกเรือจมน้ำตายศพผีที่ตายนั้นกุ้งก็เอาเป็นอาหารเสียสิ้น พวกญาติผู้ตายไปเที่ยวหาศพ จะเอามาฝังเผาตามธรรมเนียม ก็ไม่ได้พบเลยสักคนหนึ่ง เกิดเหตุใหญ่ดังนี้เราจะนิ่งเสียหรือ ๆ จะทำประการใดดี ขอสติปัญญาท่านช่วยตรึกตรองระงับทุกข์ของผู้ได้ความเดือดร้อน เจ้าทั้ง ๙ องค์จึงปรึกษาเห็นพร้อมกันว่าสำเภาและเรือต่าง ๆ เป็นเครื่องประดับที่จะให้ครึกครื้นในท้องชลมารค ฝ่ายเจ๊สัวนายเรือคิดค้าขายเล่า ก็หมายจะให้บริบูรณ์ทรัพย์สมบัติมั่งคั่งทำโรงเรือนตึกและบ้านเมืองก็งาม และเมืองใดไม่มีพวกพาณิชก็เป็นเมืองทุกขตะไม่อาจโตใหญ่จำเริญขึ้นได้ พระผู้เป็นเจ้าสร้างโลกทั้ง ๓ ภพ ก็หมายจะให้ถาวรบริบรณ์ทั่วไปทั้งเทพามนุษย์และสัตว์ ฝ่ายกุ้งเล่าเดิมก็เป็นสัตว์ทุพพลภาพสำหรับเป็นอาหารแห่งผู้มีอำนาจ ต่าง ๆ จนไปร้องทุกข์ว่า จะสูญพันธุ์เสียหมดแล้ว พระอุมาภควดีมีเสาวนีโปรดบันดาลให้มีอาวุธรักษาตัวกุ้งกั้ง ก็มีอำนาจเรี่ยวแรงขึ้นกลับคิดทำอุบายให้มนุษย์ฉิบหายถึงสิ้นชีวิตก็พากันกินศพเป็นอาหารดังนี้ ซึ่งเราจะนิ่งเสียนั้นไม่ชอบ จำเราจะนำเอาความร้องทุกข์ของคนยากขึ้นกราบทูลพระอิศวรเป็นเจ้าอุมาภควดีผู้เจ้าของสร้างโลกจึงจะควร ปรึกษาเห็นชอบด้วยกันแล้ว สั่งให้เสมียนเขียนคำร้องทุกข์ดุจกล่าวมาแต่หนหลัง แล้วสลักหลังคำร้องลงชื่อเจ้าทั้ง ๑๐ ปิดตรายี่ห้อตามชื่อลงเนื้อเห็นเสร็จแล้วส่งให้เจ้าหมาจ่อ ๆ ก็รับฎีกาคำร้องนำขึ้น

ไปยังพระนครเทพสถานทิพยพิมานเหนือเขาไกรลาส ครั้นถึงพอพระเป็นเจ้าทั้ง ๒ เสด็จออก เจ้าหมาจ่อก็กราบถวายบังคม แล้วอ่านฎีกาทูลถวาย ซึ่งพวกพาณิชร้องทุกข์กล่าวโทษกุ้งกั้งทั้งหลายซึ่งมิได้ตั้งอยู่ในสัตย์ เจ้าทั้ง ๑๐ ลงชื่อเห็นพร้อมกันว่า กุ้งกั้งกระทำจลาจลในทางพระคงคามหาสมุทรให้พวกพาณิชได้ความฉิบหายถึงสิ้นชีวิตมากมายฉะนี้ ก็เป็นข้อผิดอุกฤษฐ์โทษยิ่งนัก แล้วแต่จะทรงวินิจฉัยโปรด พระอิศวรผู้เป็นเจ้าทรงทราบ ตรัสว่าสัตว์ในพระคงคา พระอุมาภควดีบันดาลสร้างมามีพันธุ์ต่าง ๆ เธอจงกำราบปราบปรามให้สิ้นพยศอันร้าย องค์พระอุมาภควดีรับเทวโองการแล้ว มีพระเสาวนีตรัสว่ากุ้งกั้งนี้เดิมบันดาลให้เกิดมาพอเป็นเพื่อนน้ำเพื่อนสัตว์ทั้งปวง ซึ่งเกิดในพระคงคา พะเอิญพากันข่มเหงเอามันเป็นอาหาร ทั้งมนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ จนมันจวนสิ้นพืชพันธุ์อยู่แล้ว เมื่อพระผู้เป็นเจ้าเสด็จลงไปทอดพระเนตรทางชลมารค หมายจะใคร่ทราบความสุขและทุกข์ของสัตว์ในพระคงคา เกล้ากระหม่อมก็ตามเสด็จไปด้วย ฝ่ายกุ้งจึงร้องกล่าวถึงความทุกข์ ซึ่งสัตว์และมนุษย์ทั้งปวงพากันข่มเหงเอาเป็นอาหาร จึงได้อนุญาตให้มีเทพอาวุธทั้งศัรษะและหาง พอกันอันตรายรักษาชีวิตเพื่อจะมิให้สูญพืชพันธุ์ แล้วให้ถือสัตย์บริโภคแต่ของหาชีวิตมิได้ ฝ่ายมนุษย์เล่าที่ดับสังขาร บางคนก็ฝังบางคนก็เผา ที่ไม่มีญาติพวกพ้องจะเผาจะฝัง ศพนั้นก็เป็นเหยื่อแร้งกาสัตว์บกต่าง ๆ ไม่มีผู้ใดจะให้ทานอาหารแก่หมู่สัตว์ทั้งปวง

บ้างเลย ตั้งแต่จะกินกันและกันร่ำไป ซึ่งกุ้งกระทำอุบายให้มนุษย์ฉิบหาย ตายในน้ำ แล้วเอาเป็นอาหารของตน โทษก็มีเป็นข้อใหญ่ถึง ๓ ประการ จึงมีพระเสาวนีประสาทให้พระอนันตนาคราชไปกระทำทรมานกุ้งกั้งให้เสื่อมพยศอันร้าย ตามประพฤติเหตุที่ก่อเวรกรรมพอสมควรที่จะเข็ดหลาบ โลกเราจึงจะบริบูรณ์ถาวรสืบไป พระอนันตนาคราชรับเทวโองการแล้ว ก็ถวายบังคมลาพระผู้เป็นเจ้าทั้งสองลงไป พร้อมกับเจ้าหมาจ่อยังท้องพระมหาสมุทร ครั้นถึง พระอนันตนาคราชก็แผลงฤทธิ์ให้พระคงคาสะท้านสะเทือนกัมปนาทหวาดหวั่นไหว เกิดลมและคลื่นกระฉอกฉ่อน สัตว์ในพระคงคาที่มิได้มีความผิด ก็สะทกสะท้านหวาดหวั่นด้วยไม่รู้ตัว แต่กุ้งกั้งนั้นเป็นผู้ทำความผิดตกใจโลดเต้นพิลึกสะพึงกลัวเป็นอันมาก ในกระเพาะ อาหารเก่าใหม่ขึ้นไปอยู่บนศีร์ษะ พระอนันตนาคราชก็แปลงกายให้โตยาว เอาหางกวาดท้องพระมหาสมุทร รวบรวมเอาเรือและเภตราที่ล่มจมกับกุ้งปลาใหญ่น้อยทั้งปวงเข้ามั่วสุมอยู่ในปริมณฑล ระหว่างตัวพระยาอนันตนาคราช แล้วประกาศด้วยเสียงอันดัง ดุจดังเสียงอสุนีบาต ว่ากุ้งเป็นสัตว์โลภอาหาร ทำอุบายเจาะท้องเรือสำเภาให้ล่มจม เจ็กจีนตายเสียเป็นอันมากประสงค์แต่จะกินศพเจ็กเป็นอาหาร สำเภาและสินค้าในลำเล่าก็เป็นของมีเจ้าของหวงแหน กองเวรกรรมอันนี้จงบันดาลให้เป็นสำเภาประดิษฐานติดอยู่ในแก้มขวาซ้ายแห่งกุ้ง ถ่วงให้หนักอย่าให้ผุดน้ำเงยหัวขึ้นเจาะ

ท้องเรือสำเภาได้ อันหนึ่งเทพอาวุธทั้งหัวและหางให้กลายเป็น
อัฏฐิพอกันตัว จะไปในสถานที่ใดให้เดินถอยหลังไปกว่าจะ
สูญสิ้น พระคงคาจึงจะพ้นทุกข์ตามเทวโองการสาป ครั้นขาดคำ
พระอนันตนาคราชดำเนินข้อรับสั่งพระผู้เป็นเจ้า สำเภาก็อุบัติ
แล่นเข้าในปากกุ้งติดอยู่ที่แก้มซ้ายขวาข้างละลำ แล้วก็สาปสั่ง
เจ๊สัวนายสำเภา ซึ่งจะใช้เรือสำเภาค้าขายสืบไป ให้นับถือเจ้า
ยอดสวรรค์ ขออำนาจเธอไปคุ้มครองรักษาเรือสำเภาจงทุกเที่ยว
ไปมาชั่วกัลปาเป็นนิสสัยจนทุกวันนี้ ครั้นเสร็จราชการทรมานกุ้ง
แล้ว พระอนันตนาคราชก็กลับไปยังสถานที่เคยอยู่

นิยายที่เล่ามานี้ มีเรื่องที่จะพูดต่อก็คือ เจ้าหมาจ่อนั้น
เป็นใคร ในเรื่องก็ว่าเจ้าหมาจ่อเป็นผู้ที่เจ๊สัวและนายสำเภาพา
กันไปร้องทุกข์ จึงน่าจะเข้าใจว่า คงเป็นเจ้าเจ๊กไม่ใช่เจ้าแขก
แต่ในนั้นเอง กล่าวว่าเจ้าหมาจ่อเป็นผู้ที่พระเป็นเจ้าของแขกตั้ง
ให้เป็น “เจ้ายอดสวรรค์” ซึ่งน่าจะเป็นคำที่ถอดเอาความหมาย
ไปจากคำในภาษาจีน อันที่จริงเจ้าหมาจ่อนี้ไม่ใช่มีอยู่ในหนังสือ
นารายณ์ ๑๐ ปางฉะบับนี้เท่านั้น แม้ในหนังสือที่แต่งในสมัยกรุง
ธนบุรี ก็กล่าวถึงอยู่แห่งหนึ่ง แต่เขียนว่า พระหมาจอ ซึ่งคง
จะแปลงเสียงจ่อ ให้เป็น จอ เพื่อให้แปลเอาความในภาษาไทย
ได้ทั้งสองคำ เป็นชนิดคำซ้อนที่หมายความในคำหน้ากับคำหลัง
แปลความเป็นอย่างเดียวกันเช่นใหญ่โต เล็กน้อย รูปร่าง ซากศพ
เจ้าหมาจ่อที่เล่ามานี้ มีกล่าวไว้ในนิราศพระยามหานุภาพไปเมือง

จีนครั้งกรุงธนบุรีแห่งหนึ่งว่า “เย็นเช้าไหว้เจ้าด้วยม้าล่อ พระหมาจอพึ่งอิงคะนึงเนื่อง ครั้นค่ำแขวนโคมเคียงเรียงเรือง ตลอดเบื้องหน้าท้ายที่รายไป” ความตอนนี้แสดงว่า เจ้าหมาจ่อหรือพระหมาจอเป็นเจ้าของจีน และรู้จักกันมาแต่ก่อนโน้น คงจะมาลืมกันในสมัยที่เลิกใช้การเดินเรือสำเภาแล้ว ในหนังสือนิรายณ์ ๑๐ ปาง ยังกล่าวต่อไปว่าเจ้าหมาจ่อมอบให้ทหารสองตน ชื่อ เชยหลีหมัก กับซุ้นพุ้งงี นำเอาของไปถวายเจ้าทั้ง ๘ ทิศ แล้วกำหนดวันเชิญเจ้าทั้ง ๘ ทิศ มาณศาลเจ้าจับปวยเล่าหวน เพื่อทำคำร้องทุกข์ไปยื่นต่อพระอิศวร ความตอนนี้ออกจะสนุกมาก เพราะทหารเทวดาสองตนของเจ้าหมาจ่อนั้น ถึงแม้ว่าเป็นทหารเทวดาจีนด้วยกัน แต่ก็คงเป็นคนละชาวเพราะตัวที่ชื่อว่าเชยหลีหมัก ในภาษาชาวแต้จิ๋วว่า ตาเห็นได้ไกล ตั้งพันลี้ เพราะฉะนั้น เทวดาองค์นี้ น่าจะเป็นเทวดาชาวแต้จิ๋วหรือเทวดาชาวฮกเกี้ยน ส่วนซุ้นพุ้งงี เห็นจะเป็นเทวดาของชาวแคะหรือกวางตุ้ง เพราะถ้าเป็นชื่อเทวดาชาวแต้จิ๋วก็จะต้องเป็นซุ่นฮวงยี้ แปลว่า หูได้ยินตามลมหรือลมพัดไปถึงไหนก็ได้ยินไปถึงนั้น เทวดาทั้งสองนี้ เมื่อสมัยห้องสิน เคยเห็นผิดเป็นชอบไปเข้าข้างพระเจ้าติวอ๋อง ทำการสู้รบกบเกี้ยงจูเหย แม่ทัพฝ่ายพระเจ้าบูอ๋อง สงครามครั้งนั้น ฝ่ายเกี้ยงจูเหยออกรบก็พ่ายแพ้แก่ฝ่ายปรปักษ์ทุกครั้ง คิดอุบายกลศึกอย่างไร ฝ่ายข้าศึกก็ทราบทุกที เพราะเมื่อปรึกษาหารือกัน เชยหลีหมักกับซุ่นฮวงยี้ก็เห็นและ

ได้ยินหมด ภายหลังต้องคิดหนทางป้องกัน โดยเอาธงมากดัน ด้วยกันมาโบกสบัดบังไว้ แล้วตีกลองให้สนั่นหวั่นไหว เชยหลีหมักกับซุ่นฮวงยี่อก็ไม่อาจเห็นหรือยินได้ถนัด ศึกจึงเป็นต่อแก่ฝ่ายเกียงจูเหย ตามที่เล่ามานี้เล่าตามภาพยนตร์จีนที่เคยดูจะตรงกับในเรื่องห้องสินฉะบับแปลเป็นภาษาไทยเพียงใดยังไม่ได้สอบ

ในตอนที่ว่า เจ้าหมาจ่อกำหนดวันเชิญเจ้า ๘ ทิศ มาณศาล จับปวยเล่าหวน นั้น คำว่า จับปวยเล่าหวน เห็นจะเป็นเสียงชาวฮกเกี้ยน ถ้าเป็นเสียงชาวแต้จิ๋ว ก็คงเป็นคำเดียวกับคำว่า จับโบ้ยล่อหั่น ซึ่งแปลว่าพระอรหันต์ ๑๘ องค์ ซึ่งตามคติของมหายานย่อมทำเป็นรูปไว้ทั้ง ๑๘ องค์ เพื่อผู้ไปบูชา จะได้ไปเสี่ยงทายขอใบเซียมซี (ดั่งแจ้งอยู่ในหนังสือลัทธิของเพื่อนภาค ๔ ตอน ๓ นั้นแล้ว)

ย้อนพูดถึงเจ้าหมาจ่อต่อไป ในเรื่องของจีนมีเทวดาผู้หญิงอยู่องค์หนึ่ง เรียกชื่อกันว่า หมาโจ๊บ๊อ แปลว่า เจ้าแม่ย่าชวด หนังสือ Schlegel's Siamese Studies สันนิษฐานคำว่าแม่ย่านาง ซึ่งเป็นเจ้าประจำเรือนั้นว่ามาจากคำในภาษาจีนว่า (เหย่เหนี่ยง) เหย่ เสียงแต้จิ๋ว เป็น เอ๊ย เป็นคำให้เกียรติยศใช้นำหน้าพระนามพระเจ้าแผ่นดินและขุนนาง ฯลฯ ส่วน เหนี่ยง เสียงพูดในแต้จิ๋วเป็น เนี้ย แปลว่า หญิงในตระกูลเจ้า ตรงกับคำว่า นาง ของเรา เช่น นางพญา นางสุวรรณมาลี นางบุษบา นางเรวดีนพมาศเป็นต้น ท่านที่เคยดูงิ้ว เวลาพระมเหสีเสด็จออก

พวกข้าราชการจะก้มลงแสดงเคารพแล้วจะได้ยินคำว่า เหนี่ยงๆ แปลว่าพระนางเจ้า ในหนังสือเรื่องจีนที่แปลออกเป็นภาษาไทย ใช้คำเหนี่ยงๆ นั้นว่า เนี่ยเนี่ย ฉะนั้น คำว่า เหนี่ยง ในภาษาจีนจะตรงกับคำว่านางในภาษาไทย ไทยได้คำว่านาง มาจากจีน หรือว่าจีนได้ไปจากไทย หรือว่า นาง มาจาก เนี่ยง ในภาษาเขมร หรือว่า เนี่ยง ในภาษาเขมรจะเอาไปจากนางในภาษาไทย ก็แล้วแต่ท่านจะคิดเห็น ส่วนที่ศาสตราจารย์ Schlegel ว่า ย่านาง มาจาก เหย่เหนี่ยง พังเสียงและความดูก็ได้กันดี แต่คำว่า เหย่ นี้เคยพบในภาษาจีนใช้แก่ท่านที่เป็นผู้ชายเช่น เล่าเอี๋ย ไท้เอี๋ย ส่วนที่ใช้แก่ท่านหญิงยังไม่เคยพบ สอบถามจีน ก็ว่า ใช้นำหน้าผู้หญิงไม่ค่อยพบจึงยังเป็นที่สงสัยอยู่ ว่า เหย่เหนี่ยง กับย่านาง จะเป็นคำเดียวกันหรือไม่ บางทีแม่ย่านาง จะแปลเป็นภาษาไทย มาจากคำว่า หมาโจ๊บ่อ ก็รู้ไม่ได้ แต่อย่างไรก็ดี คำว่าหมาโจ๊ คงเป็นคำเดียวกับที่ในหนังสือนี้เรียกว่า หมาจ่อ หรือที่ในนิราศพระยามหานุภาพว่า หมาจอ และโดยเหตุที่หมาโจ๊ เป็นที่นับถือของชาวทะเล พวกเดินเรือจีนย่อมเคารพบูชาเจ้าแม่องค์นี้ทุกเวลาเย็น จึงควรเทียบเจ้าหมาโจ๊นี้ได้ด้วยแม่ย่านางของเรือตะเภาของพวกจีนไหหลำ ในขณะที่จอดทอดอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาแต่ก่อนนี้ ถ้าท่านเคยผ่านไปในเวลาเย็น ตรงกับเวลาที่เขาไหว้เจ้า ก็จะเห็นคนเรือจุดธูปเข้ากำหนึ่ง ไปยืนทำท่าไหว้เจ้าหันหน้าสู่ท้ายเรือตะเภา แล้วหันซ้ายและขวาข้างละที

พร้อมทั้งมีการตีม้าล่อ นี่คือพิธีไหว้เจ้าแม่ย่านาง ตรงกันกับที่พระยามหานุภาพเล่าไว้ในนิราศ พิธีนี้ชาวไหหลำยังจะคงทำอยู่ หรือว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ผู้เขียนไม่ทราบ ด้วยไม่เคยเห็นมานานแล้ว ที่ท้ายเรือตะเภา มักมีธงเขียนอักษรจีนว่า เทียนเฮา หรือ เทียนเฮาเซียบ๊อ บ๊กไว้ เทียนเฮาแปลว่าพระนางเจ้าเสวยสวรรค์ เห็นจะตรงกับคำว่า เจ้ายอดสวรรค์ ที่พระอิศวรทรงตั้งให้ดั่งในหนังสือเรื่องนี้ บางทีก็เรียกว่า ม้าเท่าเหนียง แปลว่า พระนางเจ้าย่าผู้เป็นประธานหรือเป็นหัวหน้า คำว่าประธานหรือหัวหน้า กับ คำว่า ยอด ดูความก็ไปกันได้อีก โดยเหตุที่สถิตหรือศาลเจ้าของพระนางองค์นี้อยู่ที่ท้ายเรือ พระนางจึงมีพระนามอีกอย่างหนึ่ง ว่า จุ้นบ้วยเนี้ย แปลว่า พระนางท้ายเรือศาลเจ้าไหหลำที่อยู่ริมน้ำเจ้าพระยาข้างถนนราชวิถี สามเสน ก็เป็นศาลเจ้าแม่องค์นี้ เรียกตามเสียงไหหลำว่า ตุ้ยบ้วยเต้งเหนี่ย (แต้จิ๋ว จุ้ยบ๊วยเซี้ยเนี้ย) และถ้าท่านจะมองลงไปในแม่น้ำบริเวณศาลเจ้านั้น จะพบเรือข้าวชาวไหหลำเสมอ ฉะนั้นจึงได้มีศาลเจ้าไว้สำหรับชาวเรือจะได้ขึ้นไปบูชา เพื่อขอโชคลาภและความคุ้มครองป้องกันภัยจากเจ้าแม่

เจ้าหมาจ่อน มีเรื่องเล่าว่า ครั้งสมัยราชวงศ์ซ้อง นางเป็นธิดาชายคนหนึ่งอยู่ที่จังหวัดเฮงฮั้ว มีอาชีพในการเดินทะเล วันหนึ่งธิดาชายคนนั้นทอผ้าอยู่ในบ้าน เหนื่อยอ่อนนอนม่อยหลับไป โดยเอาศีรษะพาดเครื่องทอนอน แล้วฝันเห็นพ่อ

และพี่ชายสองคน ซึ่งต่างอยู่ในเรือคนละลำ เรือนั้นถูกพายุใหญ่จวนจะล่มลงอยู่แล้ว ในฝันว่านางพยายามเข้าช่วย โดยเอาปากคาบคว้าเรือลำที่บิดาอยู่ ส่วนมือคว้าเรือที่มีพี่ชายอยู่ข้างละลำ แล้วพยายามลากเข้าฝั่ง เผอิญได้ยินเสียงแม่เรียก ก็อ้าปากขานรับและตกใจตื่นและวิตกว่าความฝันนั้นอาจเป็นจริง ต่อมาสองสามวันก็ได้ข่าวว่า เรือที่บิดาและพี่ชายไปด้วย ถูกพายุใหญ่ลำที่บิดาอยู่ล่มอัปปางลง แต่พี่ชายมีคนช่วยไว้ได้ นางจึงรู้ได้ว่าผู้ที่ช่วยพี่นั้น ก็คือนางนั้นเอง แต่เป็นเพราะไปอ้าปากขานตอบมารดา จึงช่วยบิดาไว้ไม่ได้ ต่อมาเมื่อนางตายไปแล้ว ก็ไปเกิดเป็นเจ้าทะเล มีทหารรับใช้ คือ เชยหลิมัก กับ ซุ่นพุ้งหงี พวกเดินทะเลนับถือมาก เวลาจะออกทะเลหรือผู้ที่ทำการในแม่น้ำและทะเลสาป มักเอาขี้เถ้าธูปที่จุดบูชาเจ้าแม่นี้ ห่อถุงแดงเล็ก ๆ ห้อยไว้ที่เรือในที่อันสมควร หรือห้อยไว้ตรงที่มีรูปหรือเป็นที่บูชาเจ้าแม่ ถ้าเกิดพายุบุแคมก็ต้องเซ่นไหว้กันใหญ่ดังนี้ แล.

คำอธิบายเรื่องระเบ็งและกุลาตีไม้

๑. คำอธิบายเรื่องระเบ็ง

ท่านคงจะเคยพูดหรือได้ยินเขาพูดกันว่าไปดูละเมงละคร ละครนั้นท่านเคยดูแต่ละเมงท่านคงไม่เคยดู และท่านก็คงนึกว่าละเมงก็คือละครนั่นเอง แต่ในการเล่นของหลวง มีระเบ็งอยู่อย่างหนึ่งซึ่งน่าจะเป็นการเล่นละเมงที่คู่กับละครนั่นเอง

ระเบ็งที่เป็นการเล่นของหลวงนั้น เป็นการเล่นอย่างหนึ่งใน ๕ อย่าง คือ (๑) ระเบ็ง (๒) โมงคลุ่ม (๓) กุลาตีไม้ (๔) แทงวิสัย และ (๕) กะอั้วแทงควาย ซึ่งเล่นในงานพระราชพิธีโสกันต์ หรือในงานสมโภชช้างเผือกเป็นต้น การเล่นระเบ็ง มีผู้เล่นหลายคนแต่งตัวนัยว่าเป็นกษัตริย์ร้อยเอ็ดเจ็ดพระนคร จะไปช่วยโสกันต์ใครก็ไม่ทราบที่เขาไกรลาศ กษัตริย์เหล่านั้น มือหนึ่งถือคันศร อีกมือหนึ่งถือลูกศร ท่านจะดูเครื่องแต่งตัวพร้อมทั้งคันศรและลูกศรได้ที่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เวลาเดินไปเป็นพวกๆ ก็ร้องกันไปพร้อมๆ กันอย่างเอ็ดอึง เป็นบทร้องซึ่งขึ้นต้นแทบทุกบทไปว่า โอละพ่อ เพราะฉะนั้นการเล่นระเบ็งบางทีจึงเรียกว่า โอละพ่อ ด้วยอีกชื่อหนึ่ง ขณะร้องไปบทหนึ่งก็ยกขาข้างหนึ่งทำท่ารำแล้วเอาลูกศรตีที่คันศร เห็นจะ

เป็นการให้จังหวะ แล้วก็จะมีการตีฆ้อง ๓ ใบเถา เรียกว่าฆ้องระเบ็ง เสียหนหนึ่ง แล้วก็เปลี่ยนขารำใหม่ในทำนองเดียวกันเรื่อย ๆ ไป ถ้าท่านฟังบทร้องแล้ว ก็พอจะเดาได้ว่า ในข้อความที่ร้องนั่นเอง แสดงว่ากษัตริย์เหล่านั้น พากันออกจากเมืองไปไกรลาศ เพราะเทวดามาบอก และคงไปดูงานโสกันต์หรืออะไรอย่างนั้น เวลาไปก็ร้องรำทำเพลงเปลี่ยนท่าเป็นซ้ายมาขวาและขวามาซ้ายออกยุ่ง แล้วก็ไปเจอนัยว่าเป็นพระกาล แต่ว่ามีพาหนะเป็นนกยูง ซึ่งที่ถูกน่าจะเป็นพระขันทกุมาร เพราะพระกาลแกขี่นกแสก ไม่ใช่ขี่นกยูง แต่อย่างไรก็ตาม พระกาลขวางหน้าไว้ไม่ให้พวกกษัตริย์เดินต่อไป เมื่อห้ามไม่ฟัง ซ้ำจะยิงเอาพระกาล พระกาลจึงศาปให้สลบ เมื่อพอใจแล้วก็ถอนศาปให้ฟื้นพวกกษัตริย์ก็กลับบ้านเมือง

๒. คำอธิบายเรื่องกุลาตีไม้

ก่อนที่จะอธิบายถึงการเล่นกุลาตีไม้น่าจะทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า กุลาเป็นชาติอะไร คำว่า “ชาติกุลา” ตามที่เข้าใจกันเป็นสามัญก็ดูเหมือนจะหมายถึงพวกต้องสู้ หรือพวกไทยใหญ่ ที่เรียกกันว่า “เงี้ยว” แต่กุลาตีไม้ในที่นี้คงไม่ใช่ต้องสู้หรือไทยใหญ่ เพราะไม่ปรากฏว่า การเล่นชะนิดนี้มีอยู่ในสองชาตินี้กล่าวนี้ ถ้าจะพิจารณาเครื่องแต่งตัวของผู้เล่น ซึ่งสรวมเทริดเป็นชะฎา และแต่งตัวคล้ายเทวดา ก็น่าจะเข้าใจว่า กุลา นั้นคือแขกแขกที่มาจากประเทศอินเดียนั้น ชาวพะม่าเรียกว่า “พวกกุ

หล่าดำ” และเรียกพวกฝรั่งและแขกทางตะวันตกของอินเดียว่า “กุหล่าขาว” และเขาว่ากุลา คำนี้ มาจากคำว่า “กุล” ในภาษาบาลีแปลว่า “พวกผิงโน้น” แต่อย่างไรก็ดี ชาวไทยทางเหนือก็ยังใช้เรียกฝรั่งว่า “กุหล่าขาว” และเรียกแขกว่า “กุหล่าดำ” ส่วนในภาษาไทยเราแต่เดิมมาก็เรียกแขกที่มีผิวขาวว่า “แขกเทศ” เรียกแขกผิวดำ เช่น พวกทมิฬว่า “แขกกุหล่า” หมายความว่าชาติทมิฬ การเล่นกุลาตีไม้จึงน่าจะสันนิษฐานว่ามาจากทมิฬ ถ้าว่าตามประวัติศาสตร์ ก็มีหลักฐานอยู่หลายประการ ที่แสดงให้เห็นว่าการพิธีและวิทยาการต่าง ๆ ครั้งโบราณที่มีอยู่ในประเทศฮินดูจีนมีไทย พะม่า มอญ และเขมร เป็นต้นนี้ ที่ได้รับมาจากอินเดียเป็นอันมากนั้น ตามปกติก็ผ่านมาทางชาติทมิฬก่อน เพราะฉะนั้น จึงน่าเชื่อว่า การเล่นกุลาตีไม้เป็นของชาวทมิฬ หรือมิฉะนั้น ก็ชนชาวอินเดียทางภาคใต้

แต่ทมิฬเป็นชาติอะไร บางทีท่านจะนึกถึงคำว่า “ใจทมิฬหินชาติ” ก็อาจนึกไปว่า ชาติทมิฬมีใจดุร้ายกระนั้นหรือ แท้ที่จริง ทมิฬเป็นชาติที่มีความเจริญมานานแล้วมีดินแดนตรงข้ามกับเกาะลังกา มีเมืองใหญ่ คือ มัทราส เป็นต้น เพราะฉะนั้นทมิฬกับลังกา จึงได้มีการรบราฆ่าฟันกันเสมอ บางทีทมิฬได้ชัยชะนะลังกาจนเป็นเหตุให้ชาวลังกาถือว่าทมิฬเป็นชาติดุร้าย เพราะเป็นศัตรูกับตน คำว่า “ทมิฬ” จึงหมายความว่าดุร้าย สืบมา

ครั้นเมื่อเราได้รับคติพุทธศาสนามาจากลังกา เราก็พาเอา

คำว่า “ทมิฬ” ที่พวกลังกาถือว่า ดุร้าย นั้น เข้ามาด้วย และเราก็พลอยเห็นว่าดุร้ายตามไปด้วย แต่ว่าทุกวันนี้เราเรียกแขกทมิฬกันว่าแขกกลิงค์ คือพวกขายถั่วมัน ๆ ไป อย่างเดียวกับในที่อื่นเขาก็เรียกกัน

บัดนี้จะได้พูดถึงการเล่นกุลาตีไม้ ๆ นั้น เขามีผู้แต่งตัวสวมเทริดอย่างเทวดา ร่ายรำลอยหน้าลอยตาออกท่าทางเป็นตลกชวนให้คนดูขบขันไปด้วยในตัว ในเมื่อมีกรับหรือไม้สองมือเต้นแล้วเคาะเป็นจังหวะไปด้วย แบ่งกันเป็นพวก ๆ พวกละ ๔ คน ในเวลารำก็มีการร้องกุลาตีไม้ไปด้วย มีเนื้อร้องดังนี้

ศัก ดานภาพเลิศล้ำ แดนไตร
สิท ธิครูมอบให้ จึ่งแจ้ง
ฤท ธาเชี่ยวชาญไชย เหตุใด นาพ่อ
เดช พระคุณปกเกล้า ไพร่ฟ้าอยู่เย็น

ร้องไปแต่ต้นจนจนแล้วกลับต้นใหม่ วนเวียนอยู่เท่านี้

การเล่นชะนิดนี้มีแต่ในงานของหลวงที่เป็นงานชั้นสูง เช่น งานโสกันต์ ซึ่งมีการเล่นแยกออกได้เป็น ๕ อย่างคือ

๑. ระเบ็ง ๒. โมงคลุ่ม ๓. กุลาตีไม้ ๔. แทงวิสัย, และ ๕. กะอั้วแทงควาย

ผู้เล่นเหล่านี้มักใช้พวกโขนซึ่งเป็นผู้เคยเต้นรำเป็นอยู่แล้วเล่น.

ร้องรำทำเพลง

ข้าพเจ้าเคยกินแกงต้มยำ แต่ไม่เคยแกงเอง รู้ว่าเขาใส่ตะไคร้ ใบมะกรูด ส้มมะนาว น้ำปลา และน้ำพริกเผา รู้อย่างนี้เป็นรู้จากสังเกต จากเขาบอกหรือจากตำราทำกับข้าว ถ้าข้าพเจ้าลองแกงตามที่รู้ คงกินไม่อร่อยแน่ สู้แกงของแม่ครัวที่ผมมือแกงไม่ได้ เพราะเคยแกงบ่อยๆ จนชำนาญ ข้าพเจ้ารู้จักแกงแต่ไม่เคยแกง จึงเป็นรู้ตำราหรือรู้ทางทฤษฎีอย่างเดียว แม่ครัวไม่ต้องรู้ตำรา แต่แกงได้ดี จึงเป็นรู้ด้วยชำนาญ หรือรู้ทางปฏิบัติอย่างเดียว ข้าพเจ้ารู้ทางทฤษฎีและปฏิบัติ คือรู้ทั้งตำราและมีผมือทำด้วยความชำนาญก็ดีกว่ารู้อย่างเดียว ถ้าข้าพเจ้ารู้แตกฉานสามารถใช้ปัญญาปรุงให้ดีขึ้นไป แต่ไม่ทิ้งหลักของแกงต้มยำก็นับว่าข้าพเจ้าได้ทำความก้าวหน้าให้แก่แกงชะนิดนั้น ถ้าจะรู้ให้แตกฉานข้าพเจ้าต้องรักความรู้ของข้าพเจ้า ต้องเห็นแก่ความรู้ไม่ยอมทำให้ความรู้เสียหาย เพราะเห็นแก่ประโยชน์อย่างอื่นถ่ายเดียว ดังตัวอย่าง ช่างชุบชาวอิหร่านคนหนึ่ง รับชุบกรอบรูปของอัครราชทูตอเมริกันประจำเมืองหลวงประเทศอิหร่าน ท่านอัครราชทูตเห็นช่างชายอิหร่านทำการชุบอย่างพินิจบรรจง จึงปรารภว่า “ทำประณีตถึงอย่างนี้ จะไม่เกินราคาที่ว่าจ้างไปหรือ”

ชายช่างชุบตอบว่า “ผมไม่ได้ทำเพื่อเห็นแก่สินจ้างอย่างเดียว ผมทำเพื่อเห็นแก่วิชาความรู้ของผมด้วย” นี่แสดงว่า ชายช่างชุบชาวอิหร่านเป็นผู้รับใช้วิชาของตนด้วย ไม่ยอมทำลวก ๆ ให้วิชาความรู้เสียหาย อย่างนี้ความรู้ที่มีอยู่จึงแตกฉานยิ่งขึ้น

มีภาษิตติดปากอยู่บทหนึ่งว่า “คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย สามคนพากันมาได้” หมายความว่าอะไร ท่านก็ทราบดีอยู่แล้ว ว่าถึงวิชาความรู้ ก็เป็นอย่างภาษิตนี้ ถ้าต้องการแตกฉาน เราต้องแลกเปลี่ยนความรู้กัน เพราะคนเดียวรู้ให้ตลอดแตกฉานย่อมไม่ได้ ต้องพึ่งวิชาความรู้ของคนอื่นเป็นแนวนำทางมาก่อนบ้าง แล้วรู้จักใช้ปัญญาเลือกเฟ้นเอาแต่ที่ดีมาใช้เป็นประโยชน์ของเรา ในประเทศที่เจริญเขามักมีสมาคมสำหรับแลกเปลี่ยนความรู้กันเป็นฉะเพาะวิชา และเปิดโอกาศเชิญผู้มีความรู้มาแสดงปาฐกถาหรือแต่งเรื่องที่เกี่ยวกับวิชานั้น ๆ ลงพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ สำหรับเป็นแนวทางให้คิดและแลกเปลี่ยนความรู้กัน แต่ผู้รู้นั้นมีอยู่สองพวก จะตั้งชื่อเล่นว่า นักเรียนพวกหนึ่งและครูพวกหนึ่ง อันนักเรียนนั้น คือผู้ที่รู้ในทางปฏิบัติ เรียนได้มาอย่างใด ก็ทำไปอย่างนั้น การหวงวิชาเกิดแต่พวกนี้เพราะถ้าให้วิชาที่เรียนได้มาแก่ใครไปหากิน ตัวก็อดเป็นพวกคนมีผีมืออย่างเดียว พวกครูนั้น รู้วิชามากขึ้นอีกหลายสถาน คือรู้ในทางทฤษฎีด้วย และมีปัญญาที่จะเลือกเฟ้นใช้วิชาที่ดีตามแบบแผนจัดเข้าในพวกรู้แตกฉานทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ ถ้าจะเปรียบ

ในวิชาหนังสือ พวกแรกเหมือนเสมียนที่เขียนหนังสืองาม พวกที่สองเปรียบเหมือนกวีที่แต่งกลอนดี แต่เขียนหนังสือไม่งาม

ได้เขียนข้อความข้างต้นมาตั้งหน้ากระดาษ ยังไม่มีเค้าเรื่องร้องรำทำเพลงที่ตั้งเป็นหัวข้อขึ้นไว้ ก็เพราะต้องการจะบอกให้ทราบเสียก่อน ว่าข้าพเจ้าไม่มีความรู้เรื่องร้องรำทำเพลงทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติสักนิดเดียว ที่เขียนขึ้นอีกก็เป็นอย่าง "นักจำเป็น" เพราะเรื่องที่เขียน จะเข้าไปปนอยู่ในเรื่องร้องรำทำเพลง ซึ่งพวกครูในวิชานี้เป็นผู้เขียน (ปกิณณกสังคีต) แทบทั้งนั้นข้าพเจ้าจะขอเขียนเป็นอย่างพวกนักเรียนก็ขัดข้อง เพราะไม่มีฝีไม้ลายมือในวิชานี้ จึงขอสมัครเขียนเป็นอย่างพวกที่สาม คือ อย่างผู้ไม่มีความรู้อะไรในเรื่องร้องรำทำเพลง เมื่อไม่มีความรู้ในเรื่องที่เขียนไปเขียนเรื่องที่ตนไม่รู้ ก็จัดเข้าในพวกบ้าหรือพวกอะไรก็แล้วแต่จะเรียกเถิด ข้าพเจ้าเคยเขียนเรื่องที่ตนไม่มีความรู้มาครั้งหนึ่ง เป็นเพราะไม่รู้จึงกล้าเขียนเรื่องความรู้ที่ตนไม่รู้ เดี๋ยวนี้รู้ขึ้นบ้างอย่างงูๆ ปลาๆ แต่เข็ดมาเสียแล้ว จึงเขียนได้แต่ที่ไม่ใช่ความรู้ ถ้าท่านต้องการหาความรู้ในเรื่องร้องรำทำเพลงจากหนังสือที่เขียนนี้ท่านจะไม่ได้อะไรเป็นความรู้เลย

อันที่จริง ร้องรำทำเพลง ข้าพเจ้าก็เป็นอยู่บ้างทั้งสามอย่าง ร้องก็เป็น แต่ไม่ใช่ขับร้อง รำและทำเพลงก็เป็น เป็นมาตั้งแต่เด็ก เป็นแล้วก็เลิก กลับเป็นไม่เป็นอีก ยังจำได้คลับคล้ายคลับคลาว่ารำของข้าพเจ้าครั้งเมื่อเด็ก ผู้ใหญ่ชอบดและพอใจ

จัดว่าเป็นศิลปะอย่างกลาย ๆ เห็นจะได้ แต่ทำเพลงนั้นไม่สู้ดีหน่อย ลางทีถูกห้ามไม่ให้ทำ มันหนวกหูเต็มทีเพราะไม่มีศิลปะอะไรเป็นศิลปะและอะไรไม่เป็นศิลปะ ว่าฉะเพาะตัวข้าพเจ้าก็รู้จักมันดี ๆ แต่อาจไม่ตรงกับความเห็นของท่านก็ได้ข้าพเจ้ารู้จักศิลปะ แต่ไม่เคยแยกศิลปะสักทีว่ามีอะไรอยู่ในนั้น เป็นอย่างเดียวกบความรัก ท่านก็เคยรัก ข้าพเจ้าก็เคยรัก แต่รักของข้าพเจ้ากับรักของท่านอาจไม่เหมือนกัน เมื่อข้าพเจ้ารักก็ยังไม่เคยแยกความรักสักทีว่ามันมีอะไรอยู่ในนั้นบ้าง เมื่อข้าพเจ้าพูดว่ารัก ข้าพเจ้าก็เข้าใจได้ดี ๆ และท่านก็เข้าใจดีเหมือนกัน แต่ความรักของข้าพเจ้าและความรักของท่านแม้เป็นคำเดียวกัน อาจมีราคาไม่เท่ากันก็ได้ ข้าพเจ้าฟังขับร้องฟังเสียงดนตรี ลางทีก็เพราะจับใจจริง ๆ ข้าพเจ้าดูการรำ ลางทีก็เห็นงามงดชดช้อยเร้าริงใจข้าพเจ้ายิ่งนัก เพราะร้องรำทำเพลงอย่างนั้น ๆ เข้ากันได้เหมาะเจาะกับความรู้สึกของข้าพเจ้า "เสียงดนตรีที่เพราะ ไม่ใช่ที่อยู่โน้ตบนกระดาษ ไม่ใช่อยู่ที่เครื่องดนตรี ไม่ใช่อยู่ที่นิ้วคนเล่น แต่ว่าอยู่ในหัวใจของคนเล่นและคนฟังต่างรู้สึกทราบซึ้งด้วยกัน" นี่แหละศิลปะตามความเข้าใจของข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าต้องรู้สึกเอง และเข้ากันได้กับความรู้สึกของผู้ทำผู้แสดง

อันการร้องรำทำเพลงนั้น หมายถึงการร้องอย่างหนึ่ง รำอย่างหนึ่ง ทำปี่พาทย์อย่างหนึ่ง เข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้ เดิมทีต่างเกิดขึ้นฝ่ายละแผนกแล้วจึงมาติดต่อปนกันเข้ากันในภายหลัง รวม

หมดนั้น จัดเป็นบันเทิงศิลปะ กิระ ดังได้สดับมา การเล่นนั้นจะดีหรือไม่ดี ไม่ได้อยู่ที่คนคนเดียว ความดีอยู่ที่คนเล่นมีสามัคคีรสแก่กัน ต่างช่วยอุดหนุนซึ่งกันและกัน โดยธรรมดาบุคคลผู้เดียวจะดีไปไม่ได้ นอกจากได้เพื่อนช่วยอุดหนุน การร้องรำทำเพลงข้อสำคัญที่สุดก็อยู่ที่จัดคนเล่นนั้นเอง การจะเล่นให้โครมครามครึกครื้นนั้นดูเหมือนง่าย อะไร ๆ ก็ใส่เข้าไปเป็นแล้ว ส่วนจะเล่นให้เป็นศิลปะให้ดูดี พังไพเราะนั้นแหละยากยิ่งนัก ที่แรกจะต้องพิจารณาดูคนที่จะมาเล่นด้วยกัน ว่าใครมีนิสสัยอย่างไร ต้องจัดเครื่องเล่นทางเล่นเรื่อง เล่น ให้เหมาะสมกับความสามารถแห่งตัวบุคคล นั่นแหละจึงจะได้ดี ยกตัวอย่างเช่นโขนโรงที่ใหญ่แต่ก่อนมาท่านก็จัด ตัวที่สามารถในทางต่างกันไว้เป็นแผนก เป็นตัวนั่งเมืองตัวรบ ตัวเข้านาง ตัวเล่นไม้ เช่นนี้เป็นต้น ถ้าถึงบทออกนั่งเมืองก็จัดตัวนั่งเมืองออก ถึงบทรบก็จัดตัวรบออก จึงจะได้ดูดี แม้คนร้องก็เหมือนกัน ลางคนก็ร้องดีในทางดุดัน ลางคนก็ร้องดีในทางเพราะพริ้ง ต้องหาบทบาทมาให้เขาร้องแสดงสามารถที่เขาถนัด แม้เครื่องทำเพลงก็เหมือนกัน เช่นฆ้องหุ่ย ต้องเลือกเอาคนที่ไม่ทะเยอทะยานแต่แม่นเพลงเข้าตี ถ้าให้คนทะเยอทะยานอยากตีเข้าตี ใส่ลูกมากไปก็เสียรสหมด หรือเครื่องลางอย่างต้องอาศัยคนดี เช่นเป่าปี่เป็นต้น ถ้าเป่าปี่ดี เป่าแล้วพังหวานหู ถ้าคนเป่าไม่ดี เป่าหนวกหู ถ้าเราหาคนที่เป่าดีมาเป่าไม่ได้ จะคัดออกเลิกเสีย ไม่มีปี่

ที่เดียวก็ดีกว่า สิ่งอันที่จะพึงพึงได้ดีมีอยู่ถมไป สิ่งที่พึงจะแก้ไข
ไปตามกรณีนั้นมีมากสุดพรรณนา หากว่าเปลี่ยนแปลงไปด้วย
ความรู้สึกดี เข้าใจว่ามีแต่จะดีขึ้นหรือแปลก ทำให้คนตื่นใจ
ขออภัยโทษ พดเพ้อเจ้อเป็น เอามะพร้าวห้าวมาขายสวน
เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

เรื่องกินโต๊ะจีน

เมื่อเลี้ยงโต๊ะกันเป็นอย่างกินโต๊ะจีน เข้านั่งโต๊ะ คนเดินโต๊ะยกลูกไม้เป็นจาน ๆ มาให้กินก่อน กินแล้ว มีอาหารจานเล็ก ๆ กินเจ้าจานเล็ก ๆ นี้หมด ก็ถึงอาหารจานใหญ่ เริ่มต้นด้วยหูปลาฉลามและอื่น ๆ เรื่อยเป็นลำดับไป สุดท้ายกินกับปลาเค็มไข่เค็ม แล้วกินของหวาน หมดกนเท่านี้

เมื่อกินโต๊ะจีนที่ใด เป็นกินเจ้าลูกไม้ก่อนทุกครั้ง มุ่งแต่จะกินกันอย่างสนก ไม่ได้นึกสักทีว่าทำไมจึงต้องกินลูกไม้ก่อน แล้วกินอาหารจานเล็กก่อนลงมือกินอาหารจานใหญ่ ทำไม เมื่อนึกในทีแรกก็ไม่เข้าใจ ต่อมาไปกินโต๊ะอย่างนี้หลายหน คราวใดไปกินกันมากคน มายังไม่พร้อมกัน เราก็ยังไม่นั่งโต๊ะ ต้องรอคอยกันก่อน เมื่อคอยก็มีคุย จีนเดินโต๊ะก็ยกลูกไม้ใส่จานมาตั้งให้กิน หยิบชิ้นลูกไม้เข้าปาก ไม่ได้นึกถึงอะไรหมด นอกจากจะกินเท่านั้น มาคิดขึ้นได้เมื่อเวลาว่างกลับบ้านแล้ว ว่าลูกไม้นั้น คงต้องการให้ขบเคี้ยวเล่นในเวลาคุยกันก่อนลงมือรับประทาน ดีมากเพราะคอยนานกว่าจะลงมือกินกันก็หิว กินเจ้าลูกไม้อย่างเกะกะไปก่อน ดีกว่าคอยกันไส้แขวน เมื่อคิดเห็นอย่างนี้ ก็เลื่อนไปคิดถึงอาหารจานเล็ก นี่เห็นจะเป็นกับแกล้มเหล้ากระมัง แต่ไม่เห็นยกมานอนโต๊ะสักที เมื่อเข้านั่ง

โต๊ะแล้วจึงยกมาให้กิน หรือเราจะไม่รู้เรื่องของเขา เจ๊กเลย
ฉินใช้เอาไปให้ต่อเมื่อนั่งโต๊ะแล้ว เลยคิดไถลไปถึงเรื่องที่
ประเดเอาลูกไม้อาหาร จานเล็ก จานใหญ่ไปให้กิน ที่โต๊ะรวดเดียว
ก็เห็นจะเนื่องมาจากเรานั่งโต๊ะทีเดียว เขาก็วางให้กินทีเดียว
เหมือนกัน เราจึงเห็นเป็นว่าต้องกินลูกไม้ก่อน ทำให้ได้คิด
ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ว่าธรรมเนียมประเพณีที่ตั้งขึ้นย่อมมีเหตุผล
ครั้นภายหลังสิ่งแวดล้อมเคลื่อนที่ไป จึงทำให้เห็นแปลก เห็น
เป็นเหลวไหลไม่มีเหตุผล

ข้าพเจ้าเคยได้รับเชิญไปกินโต๊ะกับเพื่อนจีน เขาบอกใน
ก๊าดเชิญ ว่าลงมือเวลา ๑๗ น. ไปตรงตามนัด เห็นแขกที่รับ
เชิญหย่อยกันเข้ามาในห้องเลี่ยงทีละคน สองคน จนแน่นเต็ม
ห้อง เวลาล่วง ๑๘ น. ก็แล้ว ล่วง ๑๙ น. ก็แล้ว ๒๐ น. ก็
แล้ว ยังไม่เห็น ก็เล่า สักที จนล่วง ๒๐ น. เศษ จึงได้เริ่ม
ลงมือกินโต๊ะ หิวเกือบแย่ กินเสร็จ แขกรับเชิญต่างกลับ ไม่มี
ใครลาใคร เห็นแปลกอยู่ นึ่งไว้คราวหลังได้รับเชิญอีก ก็ กิน
ข้าวรองท้องไปบ้าง เพราะกลัว ๑๗ น. จะเป็น ๒๐ น. เศษอีก
เรื่องก็เป็นดังคาดไว้ เมื่อสังเกตดูพร้อมทั้งซักถามด้วย ก็ได้
ความว่า ธรรมเนียมจีนเขาคุยกันก่อนกิน คุยแล้วกินแล้ว ก็
หมดเรื่องกลับได้ จะมาตะบันคุยอะไรกันอีก มีเหตุผลถูก
เหมือนกัน เมากันแล้ว อิ่มกันแล้ว ถึงคุยกันต่อไปก็ไม่เป็น
ประโยชน์ เวลาคุยกันก็ต้องมีอะไรขบเคี้ยว เขาจึงเคี้ยวกินลูก

ไม้อย่างเรากินหมาก เคี้ยวแล้วถ้ากินเหล้าด้วย ก็ต้องมีกับแกล้ม กับแกล้มนี้เห็นจะเป็นเจ้าอาหารจานเล็กนั่นเอง

จีนกินเหล้าต้องมีกับแกล้ม เพราะกินเหล้าแท้ ๆ ถ้าไม่มีกับแกล้มกลัวคอก็มักหน้าเหยมากหน่อย จะกินกันคราวละมากอย่างดื่มไม่ค่อยได้ จึงต้องกินเป็นจิบ จิบทีหนึ่ง ก็เอาตะเกียบคีบกับแกล้มตามเข้าไป กินเหล้าอย่างนี้ไม่มีประดังเมาเป็นผ่อนเมาได้ เราจึงไม่ค่อยพบจีนเมาเหล้าเต็มยศอย่างฝรั่งคือหัวทิ่มท้องร่องข้างถนนบอบจนไม่ได้สติ หรือมิฉะนั้นต้องทุบเข้าของหรือตีเมียจนหัวร้างข้างแตก (ยกเว้นคนสมัยใหม่ลางคนที่คว้าเอาวัฒนธรรมจากฝรั่งมาทั้งหมด) ฝรั่งอยู่เมืองหนาวจึงกินเหล้าเย็นใส่น้ำโซดาเย็น ดื่มได้ทีละมาก ๆ จีนอยู่เมืองค่อนข้างร้อน จึงกินเหล้าที่ต้องไปตั้งไฟให้อุ่นร้อนเสียก่อน จีนกับฝรั่งไม่ใช่ตรงกันข้ามเพียงเท่านี้ แม้แต่อาหารเนื้อก็ผิดกัน จีนกินร้อนเพราะมันเหม็นคาว แต่ฝรั่งกินเย็น ลางอย่างต้องแช่น้ำแข็งไว้ให้เย็นเฉียบ ถ้าเป็นอาหารเนื้อปลา เอาแช่น้ำแข็งไว้ให้เย็น กินเข้าไปคำเดียว ต้องหวานกลืนขมกลืน กลัวจะเสียกิริยา จำได้จนทุกวันนี้ทำใจให้นึกว่าตนเป็นฝรั่งเท่าไรไม่สำเร็จ

เรื่องกินเหล้า เขาว่ากินคนเดียวไม่สนุก แน่นอน ตบมือข้างเดียวมันไม่ดัง เมาคนเดียวมันก็ไม่ใช่กินเหล้ากัน เพราะจะเอะอะมะเทิ่ง รักจนถึงกอดคอกัน หรือจะยกตนข่มท่านกันอย่างไร ก็อยู่ที่กินเหล้า จะหาเรื่องโกรธกันง่าย ตีกันง่าย ชอบ

กันง่าย หาว่าดูถูกกันง่าย ใจน้อยง่าย สนุกง่าย และง่ายอะไร ๆ อีกมากง่าย ก็อยู่ที่กินเหล้า เหล้าเป็นความสุข ถ้าไม่เป็นความสุข เราคงไม่ดื่มให้ความสุขกัน แปลกอยู่ที่ดื่มให้ความสุขแก่ผู้ที่ไม่ดื่ม แล้วผู้ไม่ได้ดื่มด้วย จะมีความสุขได้ในท่าไหนคิดไม่เห็น หรือคนหนึ่งดื่ม แล้วความสุขของคนดื่มแล่นไปเป็นความสุขของผู้ที่เราดื่มให้ ถ้าเราไม่กินเหล้า เข้าไปในหมู่เหล้าเราก็ต้องเข้าเมืองตาหลิ่ว ถ้าตาไม่หลิ่วด้วย ก็เป็นดูถูกไม่นับถือกัน ปะเหมาะตาเขียวเอาด้วย ต้องกิน ลางทีถูกเจ้าเหล้าชะนิดกระดูกค่างหรืองูดองเข้าด้วย รู้สึกชอบกล เมื่อนึกถึงเหล้าที่เคยเห็นเขาเอามาเปิดตรวจเพื่อเก็บภาษี พอเปิดฝาไหออก ก็เห็นงลอยอยู่ในไหเต็มหมด งลางตัวเหล้าท่วมไม่ถึง เพราะหกพร่องไป งูนั้นก็มีกลิ่นธรรมชาติของซากที่ไม่มีชีวิตแล้ว งูที่เห็นอยู่ในไห ลางตัวสงสัยว่ามันจะเป็นพวกงูดินแท้ ๆ บรื๋อ! "ไม่เห็นกินสอาด" นี่เป็นภาษิตของจีน ถูกทีเดียว เป็นเรื่องนึกไปเอง นึกว่าดีก็ดี นึกว่าไม่ดีก็ไม่ดี แต่สิ่งที่เรานึกมันก็อยู่ของมันอย่างนั้น

ธรรมเนียมจีน เวลากินโต๊ะต้องดื่มเหล้า ขอตัวกันไม่ได้ ถ้าเรากินเหล้าไม่เป็น ไม่เป็นไร พอเขาบอกว่า "เชี่ย" คือเชิญ ทุกครั้งเมื่อเขายกอาหารมาตั้งก่อนลงมือกิน "ทางการ" อนุญาตให้ใครกินแทนตัวกันได้ เราต้องจัดคนใช้ให้ยืนคอยอยู่ห่าง ๆ ในที่อันควร พอมี "เชี่ย" คนใช้ก็กรากเข้ามากินแทน

ไม่ต้องวิตกว่าคนกินแทนจะแทนไม่ได้มากครั้ง ถ้าถึงแก้ว "มดเลียตา" หรืออะไรในท่านั้น เห็นท่าไม่ดี เปลี่ยนคนกินแทนอีกกี่คนก็ได้ มีคนรับอาสากินแทนถมไป นี่เป็นเรื่องไม่ยอมทิ้งประเพณีว่ากินโต๊ะต้องมีกินเหล้า

เวลานั่งกินโต๊ะ ธรรมเนียมจีน ถ้าจะให้ถูกต้องเป็นเกียรติยศต้องไม่ถอดหมวก แต่ต้องถอดเสื้อ ตรงกันข้ามกับฝรั่ง ฝรั่งอยู่เมืองหนาว เรื่องถอดเสื้อไม่ต้องพูด แม้แต่อาบน้ำถ้า ๗ วันอาบหนหนึ่งก็เป็นพิเศษแล้ว เขาว่าลางทีปีหนึ่งอาบน้ำหนหนึ่งก็มี ถ้าสงสัยโปรดถามผู้ที่เขาเคยมาแล้วก็มีถมไป เห็นจะไม่มีใครนำเอามาใช้ในเมืองเรา เพราะสิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน

หมวกที่ไม่ถอดนั้น ไม่ใช่แต่ในเวลากินโต๊ะ ถ้าท่านอยู่ในบ้าน มีแขกคนใหญ่คนโตมาหา ท่านต้องจัดแจงสวมหมวกออกมารับ มิฉะนั้นเป็นดูถูกแขก ไม่ให้เกียรติยศแก่แขก หมวกในที่นี้ หมายถึงหมวกชะนิดครอบอย่าหมวกแขก หรือหมวกตุ้มปี่ หมวกกุเลี้ยหรือหมวกอย่างอื่นต้องถอด ท่านคงเห็นรูปผู้พิพากษาอังกฤษ เวลานั่งบัลลังก์เขาสวมวิกหรือช้องผม นี่ก็จะเป็นอย่างจีนใส่หมวกถือว่าเป็นเกียรติยศ เรื่องก็เห็นจะเป็นเพราะอากาศหนาวกระมัง เขาเล่าว่าผู้พิพากษาอังกฤษที่มารับราชการอยู่ในอินเดียต้องเลิกสวมวิก เพราะมันร้อนทนไม่ไหว เรื่องต้องสวมหมวกนี้ มีแปลกอีกอย่างหนึ่ง คือผู้หญิงแหม่ม

เข้าโบสถ์ต้องสวมหมวก ถ้าไม่สวมหมวกก็มักห้ามไม่ให้เข้า มีผู้เล่าให้ฟังว่า ถ้าไม่ได้สวมหมวก ก็ใช้ผ้าเช็ดหน้าคลุมศีรษะผูกให้แน่นอย่างหมวก ก็พอผ่อนผันให้เข้าไปได้ เพราะฉะนั้นจะไปเห็นแปลกอย่แต่ธรรมเนียมของจีน ดก็ไม่ยตติธรรมเลย

อาหารของจีนที่เป็นเนื้อมังสะ ต้องสับเป็นชิ้น ๆ เสียก่อน นี่คงเกี่ยวกับเรื่องใช้หยิบด้วยตะเกียบ พูดถึงเรื่องตะเกียบ ทำให้นึกไปถึงจีนกินหอยตะพงดองโดยไม่ต้องแกะเปลือกเสียก่อน ใช้ตะเกียบคีบหอยขึ้นมาทั้งตัว เอาพ้นกัดหอยทางปลายให้เปลือกแตก ลากเนื้อหอยติดตะเกียบออกมาเป็นยวง แต่จะติดเปลือกก้นหอยอยู่ พ่นเปลือกหอยที่ขบแตกไปให้ไกลตัว แล้วกินเนื้อหอยที่ตะเกียบ ดุนเนื้อให้หลุดออกจากเปลือก พ่นเปลือกก้นหอยไปเสีย ก็เป็นอันสำเร็จ ลองทำตามดูบ้างก็ทำได้ ถามว่าแกะเปลือกให้เหลือแต่เนื้อเสียก่อน ไม่ดีกว่ากัดพ่นเปลือกดอกหรือ เขาตอบว่าทำอย่างนั้นกินไม่อร่อย ได้คิด ว่าพวกเราลางคนเอามือทุบมะเขือกับพื้นกระดานให้มะเขือแตก แล้วบีออกมาจิ้มน้ำพริก เคยถามว่า ทำไมไม่หั่นให้เป็นชิ้นเสียก่อน ได้รับตอบว่ากินไม่อร่อย แกงหอยขมหอยจุ๊บแจงแต่เนื้อหอย ว่าไม่อร่อย สั้แกงทั้งเปลือกไม่ได้ เจาะเป็นรไว้ที่ข้างหัวสำหรับดูดจ๊วบดีกว่า ว่าอร่อยขึ้นอีกมาก ปูเค็มก็เช่นเดียวกัน ต้องเอาเข้าปากขบย่ำ ๆ ให้เนื้อมันออกมา แล้วคายเปลือกเสีย ว่าจึงจะอร่อย ฝรั่งกินอาหารไม่หั่นมาก่อน ผู้กินมาตัดมาหั่นกัน

บนโต๊ะในเวลากิน จีนว่ากินอย่างนี้เป็นลักษณะป่าเถื่อน แต่ฝรั่งคงตอบว่าหั่นเป็นชิ้น ๆ มาแล้วก็ไม่อร่อย ไม่ได้มีโอกาสใช้มีดอย่างเดียวกับของเราไม่มีโอกาสเอามือทุบกับกระดานให้มะเขือแตก หรือไม่มีโอกาสได้ดูดหอยดังจ๊วบ ๆ คิดไปคิดมาก็เข้าภาษิตที่ว่าอารยธรรมนั้นอยู่แค่ผิวหนัง จะเป็นผิวดำผิวเหลืองผิวขาวหรือผิวอะไร ก็ผิดกันอยู่ที่ผิวหนังเท่านั้น ใต้ผิวหนังนิดเดียวก็เป็นเนื้อสีแดงเหมือนกันหมด มีผู้เล่าว่า ฝรั่งอังกฤษกินอาหารเนื้อเอามีดตัดพลาง เอาซ่อมซึ่งถือในมือซ้ายทิ่มชิ้นเนื้อเข้าปากพลาง ส่วนฝรั่งอเมริกันต้องตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ เสียก่อน แล้วเอาซ่อมถือด้วยมือขวา ทิ่มอาหารเข้าปาก ฝรั่งอังกฤษว่าทำอย่างฝรั่งอเมริกันเป็นตะกละ ไม่ค่อยตัดค่อยกินเป็นคำ ๆ อย่างผู้ดี ฝรั่งอเมริกันว่า ทำอย่างฝรั่งอังกฤษเป็นตะกละ ไม่ทันตัดเสียให้เสร็จเรียบร้อย พอตัดได้ชิ้นก็กินทีเดียว จีนว่าสู้จีนไม่ได้ ต้องตัดมาให้เรียบร้อยก่อนไม่ใช่เอามาตัดกินกันบนโต๊ะอย่างป่าเถื่อน ชอบกล นึกถึง carve เนื้อ นึกถึงรูปยักษ์ฝรั่งกินเนื้ออย่างในเรื่องนายแย็กฆ่ายักษ์ แล้วนึกไกลไปถึงชาวเอสคิโมซึ่งมีผู้เล่าให้ฟัง ว่าถ้าหยิบเนื้อทั้งขาส่งให้อีกคนหนึ่งที่ปาก ให้คนนั้นเอาปากคาบไว้ แล้วผู้ส่งจับขาเนื้อดึงออกมาพอให้เนื้อหลุดติดปากคนนั้น ทำดังนี้ว่าเป็นให้เกียรติยศแขกที่มารับประทาน ฮึม ! ชอบกลอยู่ !

เวลากิน ธรรมเนียมจีนต้องทำเสียงกินให้ดังจั๊บ ๆ ถ้า

เป็นน้ำแกงต้องซดให้ดังโฮกๆ นี่เป็นเครื่องแสดงว่าอาหารที่เลี้ยงกินอร่อยมาก เป็นให้เกียรติยศแก่ผู้เลี้ยง กินอิ่ม "ทางการ" อนุญาตให้ท่านเรอแสดงว่ากินเสียเอ้อเร้อ หมายความว่าอร่อยมากกินเสียจนเรอ กินโต๊ะฝรั่งถ้าทำอย่างนี้เป็นโดนแหม่มทำตาเบิ่งแน่ แปลกอยู่หน่อย ที่จีนเรอแล้วไม่เคยเห็นล้างปากทำกะพุ้งแก้มบุ๋มเข้าบุ๋มออกเสียงครอกๆ แล้วบ้วนปรู๊ดลงกะโถน เคยเห็นแต่อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเขาไม่ใช้กะโถน

เวลากินยังไม่เสร็จ ถ้าต้องการแสดงอารี ท่านต้องเอาตะเกียบคีบชิ้นอาหารให้แก่ผู้ที่นั่งข้างท่าน เป็นอย่าง serve ถ้าจะให้อารีอารอบยิ่งขึ้น ตามธรรมเนียมเก่าของจีน ท่านต้องคีบใส่ปากให้ทีเดียว (เพียงเอาช้อนเปื้อนที่กำลังกินอยู่ ตักอาหารให้แก่ผู้ที่อยู่ข้างๆ-นานๆ เห็นทีหนึ่ง) ถ้าท่านมีธุระจำเป็นต้องอิ่มก่อน ให้วางตะเกียบพาดบนปากชามเปล่า เจ้าภาพเห็นจะหยิบตะเกียบออกวางข้างล่าง และพูดว่า "ฮอหั่น" เป็นอันเราลุกไปได้ ถ้าเป็นกันเอง ต้องการอิ่มก่อน เราลุกขึ้นและพูดว่า "นั่งควัๆ เจียะ" แล้วไปได้

ผู้หญิงสุภาพไม่ไปกินโต๊ะร่วมกับผู้ชาย ถ้าไปกินโต๊ะร่วมอยู่ด้วย ก็ถือกันว่า "ไม่สู้ดี" เราไม่รู้เรื่อง ดูก็สบายใจดี

เวลากินโต๊ะจวนเสร็จ มีผ้าชุบน้ำร้อนมาให้เช็ด เคยกันมาแล้ว รู้จักมันดี เพราะมีราคาผืนละ ๕ สตางค์ ปะบางทีถึง ๑๐ สตางค์ กินโต๊ะไม่มีเช็ดหน้าด้วยผ้าเปียก ก็ไม่ครบถ้วน

กระบวนกินโต๊ะ ฝรั่งว่าเช็ดหน้าด้วยผ้าเปียก ๆ แปลก เราไม่เห็นแปลก เพราะผ้าขาวม้าเปียกเราก็เคยใช้ ฝรั่งว่า (ถูกผิดอยู่กับฝรั่งผู้ว่า) ผ้าเปียกสำหรับเช็ดหน้านั้น ถ้าใช้ผืนเดียวกันและชุบน้ำในอ่างเดียวกันก็ยิ่งดี เป็นแสดงความสนิทสนมเสมอเป็นพี่น้องกัน น้ำชุบอ่างเดียวกัน โดนเข้าบ้างก็ไม่รู้ แน่ทีเดียว ถ้าเลี้ยงโต๊ะกันมากคน คงซ้ำอ่างกันบ้าง

ลืมเล่าเรื่องสวมหมวกของจีนเป็นให้เกียรติยศอีกนิดหนึ่ง เป็นเรื่องได้มาจากหนังสือฝรั่ง ดังนี้

สถานที่ : ห้องกินข้าว

เวลา : ค่ำ

ฝรั่ง : "Ah Sam ! What foh you puttee on that piecee cap come waitee table ? That no b'long ploph : no b'long polite"

Boy : "O ! that b'long numbah one plopah, numbah one polite. S'pose you see Mister..... 'S boy, he hab got cap all same same."

นอกฟ้าป่าหิมพาน

ในภาษาอังกฤษ มีคำอยู่คำหนึ่ง คือ Imagination จะขอแปลว่า การคิดคะเน โลกเราเจริญก้าวหน้าด้วยศิลปวิทยาขึ้นได้ ก็ด้วยการคิดคะเน ถ้าไม่ใช้การคิดคะเนกันมาก่อน ป่านนี้เราก็ยังเหาะไม่ได้ เพราะไม่มีเครื่องบิน แต่กว่ามนุษย์จะคิดเครื่องบินขึ้นได้สำเร็จ ก็ต้องมีการคิดคะเนถึงเรื่องที่จะบินมาแล้วนมนาน จนเกิดมีนิยายนิทานที่กล่าวถึงสำเภายนต์ล่องลอยไปในอากาศ หรือวิเศษไปกว่านั้นคือเหาะได้เอง ไม่ต้องใช้เครื่องช่วยเหาะ แต่กระนั้นยังยกการเหาะได้เองนั้น ให้แก่พวกมีฤทธิ์มีเทวดา พิทยาธร คนธรรพ์ และยักษ์ เป็นต้น ส่วนมนุษย์ถ้าจะเหาะได้ ก็ต้องเป็นมนุษย์มีฤทธิ์ชั้นพิเศษ นี่ก็เป็นเรื่องการคิดคะเนอีก เรื่องเหาะได้นี้มักถือกันว่าเหลวไหลจนได้ชื่อว่าเป็นเรื่องนิยาย แท้จริงเป็นเรื่องการคิดคะเนของมนุษย์รุ่นเก่าที่ฝันถึงการบินนั่นเอง สมัยโน้นความรู้เรื่องวิทยาศาสตร์ยังมีน้อย การคิดคะเนก็ต้องเป็นไปตามส่วนของความรู้ในสมัยโน้น จนกว่าความรู้จะเจริญกว้างขวางขึ้นต่อมา การคิดคะเนจึงจะเจริญตาม ในที่สุดก็เหาะได้จริงๆ เพราะฉะนั้นต้นเหตุแห่งความรู้ความเจริญจึงอยู่ที่การคิดคะเน ถ้าไม่มีมาก่อน ความ

รู้ความเจริญก็เกิดขึ้นไม่ได้ การคิดคะเนนั้นต้องอาศัยสืบต่อกันมาเป็นขั้น ๆ เรื่องที่เล่ากันไว้ในนิยายนิทานก็เป็นความรู้ด้วยเหมือนกันเพราะเป็นเรื่องการคิดคะเนของคนโบราณ ซึ่งเราในสมัยนี้ก็ยังใช้การคิดคะเนสืบต่อมาเหมือนกัน ต่างแต่ของเราเป็นการคิดคะเนที่เลื่อนขั้นขึ้นมาเท่านั้น

เรื่องนอกฟ้าป่าหิมพานซึ่งจะเล่าต่อไป ก็เป็นเรื่องการคิดคะเนส่วนหนึ่งของคนโบราณ ที่พยายามจะให้เข้าใจถึงภูมิประเทศของโลกบางตอน ความรู้เรื่องโลกในสมัยโน้นไม่กว้างขวางเหมือนในสมัยนี้ เพราะยังสำรวจไปได้ไม่ตลอด โลกตอนใดที่ยังไปไม่ถึงก็ต้องใช้การคิดคะเนเอาไว้ที ลักษณะอย่างนี้ย่อมมีทั่วไปไม่ว่าชาติไร ต่างกันเพียงหยาบหรือประณีตเท่านั้น ความรู้เรื่องโลกในสมัยก่อน เรียกในภาษาอังกฤษว่า Cosmology ซึ่งเป็นความรู้ขั้นแรกของภูมิศาสตร์อย่างเดียวกับโหราศาสตร์ ซึ่งฝรั่งถือว่าเป็นความรู้ขั้นแรกของดาราศาสตร์ ความรู้เรื่อง Cosmology ของเราได้มาจากอินเดีย เรียกว่าไตรภูมิโลกสัณฐานอันเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ไตรภูมิโลกวินิจฉัย ไตรภูมิในที่นี้หมายถึงภูมิสาม ได้แก่สวรรค์ โลกมนุษย์ และนรก ฉะนั้นในภาษาไทย มีอยู่สองสำนวน คือ ไตรภูมิพระร่วง และไตรภูมิโลกวินิจฉัย เรื่องหลังนี้ได้ชำระและรวบรวมขึ้นในรัชกาลที่ ๑ เป็นหนังสือขนาดใหญ่ถึง ๒๕ เล่มสมุดไทย เคยพิมพ์ตอนต้นมาแล้วเล่มหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ในงานพระราชทาน

เพลิงพระศพพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

ในที่นี้ จะไม่เพียรเล่าเรียนไตรภูมิวินิจฉัยให้ถี่ถ้วน และจะไม่เปรียบเทียบกับคัมภีร์ของพราหมณ์ ซึ่งมีข้อความแตกต่างกันอย่มาก เพราะถ้าทำอย่างนั้น ก็จะเป็นเรื่องยาวเกินสมควรแก่ที่จะลงไว้ในหนังสือเล่มนี้จึงขอเริ่มต้น โดยให้ท่านคิดคะเนสมมตเอากลางกระดาษที่อ่านอยู่นี้ เป็นเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระอินทร์อันเป็นเขาใหญ่ เข้าใจว่าเราเรียกมาแต่ก่อนว่าผาหลวง แล้วให้ท่านนึกวาดเส้นเป็นวงกลมล้อมเขาพระสุเมรุนี้เป็น ๗ รอบ มีระยะรอบแรกห่างจากเขาพระสุเมรุตามสมควรแล้ว กลดระยะระหว่างรอบที่หนึ่งกับรอบที่ สองให้แคบเข้าครึ่งตัวทำดังนี้เรื่อยเป็นลำไป จนถึงระยะรอบที่หกกับรอบที่เจ็ด เกือบใกล้ชิดกัน วงที่รอบอยู่ ๗ รอบนี้ ได้แก่ภูเขา ๗ ชั้นที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ เรียกรวมว่า เขาสัตตบริภัณฑ์มีชื่อแยกนับโดยลำดับจากเขาพระสุเมรุ คือ ยุคนธร (เพี้ยนเป็นยุคันธรและยุคุนธรก็มี) อิสินธร กรวิก สุทัสส์ เนมินธร วินตก และอัศกรรณ คุณสมบัติของเขาทั้งเจ็ดนี้มีต่าง ๆ กัน ซึ่งในคัมภีร์อธิบายไว้อย่างวิจิตรพิสดาร แต่จะยกไว้ ในช่องว่างระหว่างเขาทั้งเจ็ดเป็นทะเล เรียกว่าสีทันดรมี ๗ ชั้น สีน้ำต่าง ๆ กันตามทิศ และ “ในสาครลึกกว้างทางวิถี แม้จะขว้างแววหางมยุรี ก็จมลงถึงที่แผ่นดินดาล อันน้ำนั้นสุขุมละเอียดอ่อน จึงชื่อสีทันดรอันใสสาร ประกอบหม่มัจฉากุมภาพาล คชสารเงือกปลาและ

นาคินทร์ ผู้ใดข้ามนทีสีทันดร ก็ม้วยมรณ์เป็นเหยื่อแก่สัตว์สิ้น
แสนมหาพระยาครุธยังเต็มบิน กว่าจะไปถึงถิ่นวิมานทอง" ที่
พระยาครุธต้องบินข้ามสีทันดร เพราะมีวิมานอยู่บนต้นฉิมพลี
คือต้นงิ้ว ที่แง่ผาแห่งหนึ่งของเขาพระสเมร เขาพระสเมรนั้น
ตอนยอดเป็นสวรรค์ชั้นดาวดึงษ์ ซึ่งเป็นที่สถิตของพระอินทร์
เหนือนั้นขึ้นไปมีสวรรค์อีกหลายชั้น แล้วถึงพรหมโลก ที่อยู่ของ
พรหมทั้งหลายมีหลายชั้นด้วยกัน พรหมในที่นี้หมายถึงพรหม
ทางพุทธศาสนา ซึ่งผิดกันกับพรหมของพราหมณ์ เขาพระ
สุเมรุมีสีเป็นทอง จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เหมทรี ซึ่งเราเรียกว่า
ภูเขาทอง ที่ตีนเขาพระสุเมรุ มีเขาตรีกูฏ เป็นเขาสามยอด
รองรับเขาพระสุเมรุอีกที เป็นทำนองคีมคีบเอาไว้ เขาตรีกูฏ
นี้เราเรียกว่า ผาสามเส้า ใต้เขาพระสุเมรุเป็นนรก บนเขา
ยุคนธรเป็นที่สถิตของพระอาทิตย์พระจันทร์ พระอาทิตย์พระ
จันทร์ส่องโลกอยู่ในระดับเดียวกับยอดเขายุคนธร เมื่อ "พระ
สมุทอุ้มบุศมาลี ข้ามคีรีแนวป่าพนาสัณฑ์ พระเหลียวดูอสุรา
ไม่มาทัน พระสุริยันลับเหลี่ยมยุคนธร" ก็แปลว่าลับดวงมืด
ลง และตามรอบเขายุคนธรแบ่งออกเป็นสี่ทิศ แต่ละทิศเป็น
ที่อยู่ของท้าวโลกบาล ท้าวโลกบาลของพุทธกับของพราหมณ์
ผิดกันบางองค์

เมื่อเล่าถึงเรื่องเขาพระสุเมรุและเขาสัตตบริภัณฑ์โดยย่อมา
แล้ว ก็ถึงตอนถัดเขาอัศกรรณ์ออกมา คือถัดเขาทั้ง ๗ ออก

มานั้นเอง เป็นโลณศาคร คือ ทะเลน้ำเค็ม มีทั่วไปโดยรอบ ทุกด้าน พ้นโลณศาครก็ถึงขอบจักรวาฬ ซึ่งเป็นเหมือนดั่งกำแพงกั้น ถัดนั้นออกไปก็นอกขอบจักรวาฬ มีอะไรอีกในคัมภีร์ไม่ได้กล่าว แต่อาจเป็นจักรวาฬอื่นก็ได้ ใต้ทะเลสีทันดร ตลอดจนใต้ทะเลโลณศาคร เป็นนาคบาดาล ที่อยู่ของนาค ถัดลงไปอีกเป็นอสูรพิภพ ที่อยู่ของพวกอสูร โลณศาครซึ่งอยู่ภายนอกเขตต์เขาสัตตบริภัณฑ์นั้นมีสีต่าง ๆ กันทั้ง ๔ ทิศ ทิศเหนือเรียกว่า ปีตศาครสีน้ำเหลืองดั่งทอง ทิศตะวันออกเรียกว่า ขีรศาคร สีขาวเป็นน้ำนม ซึ่งมีพระนารายณ์บรรธมสินธุ์ คือประทับอยู่เหนือพญาเศษนาค และลอยอยู่กลางเกษียรสมุทร คือทะเลน้ำนม ทิศตะวันตก เรียกว่าผลึกศาคร ทิศใต้เป็นสีดำ เรียกว่านิลศาคร ในทะเลสีทันดร มีสัตว์น้ำขนาดมหึมาอยู่ ๗ พวก คือ ติมิ ติมิงคล ติมิงปิ่งคละ อานนท์ ติมินท์ อัชฌาโรห และมหาติมิ ในคัมภีร์ไม่ได้กล่าวว่า สัตว์เหล่านี้มีรูปร่างอย่างไร เป็นแต่อธิบายว่า มีขนาดใหญ่โตมาก เพียงแต่ไหวหูข้างเดียว น้ำก็ไหวไปไกลตั้งพันโยชน์ ที่ดูเหมือนจะรู้จักชื่อกันมาก เพราะมีกล่าวไว้ในกาพย์กลอนบ่อย ๆ ก็คือ ปลามัติมิงค์ (ซึ่งคงเป็นชื่อเดียวกับติมิงคละ) และปลาอานนท์ ซึ่งหนุนชมพูทวีปอยู่ ถ้า “ปลากระดิกพลิกครืบทวีปไหว เมรุไกรโยกยอดจะถอดถอน มัติมิงค์กลิ้งเล่นชโลธร คงคาคลอนคลื่นคลั่งฝั่งสินธู” ติมิงคลนั้น นัยว่าเป็นปลาวาฬชะนิดหนึ่ง ในตำราพราหมณ์ว่าติมิเป็น

ปลาชะนิดใหญ่มหิมา แต่ติมิงคิลใหญ่กว่า เพราะกลืนเอาปลาติมิได้ (ติมิ+คิละ=ผู้กลืน) แต่ติมิงคิลยังถูกติมิติมิงคิล หรือติมิงคิลคิลกลืนได้อีกต่อหนึ่ง

ในปัตศาคร ทิศเหนือ มีทวีปรูปสัณฐานเป็นสี่เหลี่ยม ชื่ออุดรกุรุ ในขีรศาคร ทิศตะวันออก มีทวีปรูปสัณฐานเป็นวงกลมอย่างมะนาวตัด ชื่อบุพวิเทห ในผลึกศาคร ทิศตะวันตก มีทวีปรูปสันฐานเป็นดวงจันทร์ แรม ๙ ค่ำ ชื่ออมรโคยาน ในนิลศาคร ทิศใต้ มีทวีปรูปสัณฐานเป็นเรือนเกวียน หรืออีกนัยหนึ่งว่ารูปไข่ ชื่อชมพูทวีปอันเป็นที่อยู่ของมนุษย์พวกเรา ส่วนทวีปอื่นก็มีมนุษย์อยู่เหมือนกัน แต่รูปหน้าเป็นไปตามลักษณะรูปสัณฐานของทวีป คือ คนในอุดรกุรุทวีป มีหน้าสี่เหลี่ยม คนในบุพวิเทหทวีปมีรูปหน้ากลม คนในอมรโคยานทวีป มีรูปหน้าเป็นพระจันทร์แรม และคนชมพูทวีป มีรูปหน้าเป็นรูปไข่ นอกจากมหาทวีปทั้งสี่ ยังมีทวีปใหญ่น้อยรองลงมาอีกตั้งสองพันทวีป

ทางทิศเหนือของชมพูทวีปมีเขาไกรลาส (ของพราหมณ์ รวมอยู่กับเขาพระสุเมรุและอยู่ในชมพูทวีป) มีสีสรรขาวสะอาดจึงได้ชื่อว่า รัชฎาทรี แปลว่าเขาเงิน เราเรียกว่า ผาเผือก ในตอนเหนือของชมพูทวีปนี้เอง เป็นเขตต์แดนของป่าหิมพาน ซึ่งประดับด้วยยอดเขามีกำหนดได้ ๘๔,๐๐๐ ยอด และเป็นป่าดงใหญ่ปกคลุมร่มรื่นด้วยรุกขชาติและติณชาติ วิจิตรด้วยมหานทีทั้ง ๕ และมหาสระอันรื่นรมย์ทั้ง ๗ มีชื่อคือ สระอโนดาต มุณฑ

สระ รถกาลสระ ฉัททันตสระ คุณาลสระ มันทากินีสระ และคีหัปปปาตสระ (ชื่อสระเหล่านี้ในคัมภีร์ต่าง ๆ มีบางชื่อผิดกัน) นอกนี้ยังมีสิ่งต่าง ๆ อย่างวิจิตรพิสดารน่าพิศวง เป็นที่อยู่ของ

"สินธพตลบเผ่น สิงโตกิเลนและมังกร
ราชสีห์ดูมีหงอน แก้วกุญชรและฉัททันต์
นรสิงห์และลิงค่าง อีกเซี่ยวกางและกุมภัณฑ์
ยักษมารชาญฉกรรจ์ ทั้งคนธรรพ์วิเรนทร
นักสิทธิวิทยา ถือคทาธนูศร
กินรินและกินร รำพ้อนร่อนรา
ห่านหงษ์หลงเกษม อยู่ห้องเหมคหา
พระฤาษีชีป่า หาบผลาเลียบเนิน"

และยังมีอื่น ๆ อีกมาก เช่นต้นนารีผล ซึ่งบางทีเรียกเพี้ยนเป็นคำปากว่า มักกลีผล เพราะออกผลเป็นรูปนารีงดงามห้อยย้อยเป็นระย้า พวกเพทยาธรเหาะมาปลิดเอาไปชม "พวกนักสิทธิฤทธิ์น้อย เอาไม้สอยเสียงอึง" และเกิดทะเลาะวิวาทกันเสมอ ผลไม้นี้พอถึงเจ็ดวันก็เน่า (ถ้าต้องการทราบว่าในป่าหิมพานมีสัตว์อะไรอีกบ้าง ก็ควรดูในสมุดภาพสัตว์หิมพาน มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ)

บรรดามหาสระทั้งเจ็ดในป่าหิมพาน ที่ขึ้นชื่อฤาชาก็คือสระอโนดาต สระนี้มีภูเขาแวดล้อมอยู่ห้าชั้น คือ เขาสุทัศนกูฏ แล้วล้วนไปด้วยทองทั้งแท่ง ยอดงำดั่งปากกา เงื้อมชะโงก

ปิดปกสระให้ร่มรื่น เขาจิตรกูฏเราเรียกว่าผาลาย แล้วล้วนไปด้วยแก้วสัตตพิธรัตนมณี เชิงเขามีถ้ำเป็นที่อาศัยของพญาสุวรรณหงษ์แวดล้อมด้วยบริวาร ๕๐,๐๐๐ ตัว เขากาฬกูฏ เราเรียกว่าผาดำ แล้วล้วนไปด้วยแก้วนิลมณี มีสีดั่งดอกอัญชันเขาคันธมาทน์ เราเรียกว่าผาหอม หวานเรื่องอร่ามไปด้วยแสงมณีรัตน์ "ประดับด้วยพฤกษาทรงสุคนธชาติสิบประการมี" คือ รากหอมได้แก่กะลำพัก แก่นหอมได้แก่แก่นจันทน์ กะพ้อหอมได้แก่ไม้สน เปลือกหอมได้แก่สมุนละแว้ง สะเก็ดหอมได้แก่ไม้ขวิด ยางหอมได้แก่กำยาน ใบหอมได้แก่กิมเสน ดอกหอมได้แก่ดอกบุนนาค ผลหอมได้แก่ลูกจันทน์ และสรรพหอม

ถ้าถึงวันดับเดือนมืด เขาคันธมาทน์ก็เห็นปรากฏรุ่งเรืองมีครุวนาดังว่าถ่านเพลิง เชิงเขามีผาเงื้อมชะโงก เรียกว่านันทมูล เป็นที่ซึ่งพระปัจเจกพุทธทั้งหลายโปรดมาประทับ และมีถ้ำสามถ้ำ คือ สุวรรณคูหา มณีคูหา และรัชฎคูหา เขาลูกที่ห้า คือ เขาไกรลาสที่สถิตพระอิศวร

ขอบสระอโนดาตมีท่าน้ำสี่ท่า กอบด้วย "บันไดทองประดับด้วยแก้วมณี มีขะดานศิลาแก้วรองข้างใต้ รอบเกลี้ยงเพียงงาม" และเป็นที่ชำระสะสรงแห่งเทพอัปสรกัลยาท่าหนึ่ง สำหรับเทพบุตรท่าหนึ่ง สำหรับยักษราชท่าหนึ่ง สำหรับวิทยาธรท่าหนึ่ง น้ำในสระนั้น "ใสนักหนาเห็นเงาปลา และใต้น้ำ

นั้นใสงามดังแก้วผลึกรัตน์" และมีรู้แห้งรู้เหือด มีทางน้ำไหลออกปากช่องเป็นรูปปากราชสีห์ ช้าง ม้า และโค อยู่สี่ทิศของสระ น้ำที่ไหลออกจากปากสระเหล่านี้ เกิดเป็นแม่น้ำหลายสาย ไหลวนผันไปโดยรอบของสระเวียนไปเบื้องขวากระทำประทักษิณสิ้นวารสามรอบแล้ว จึงแตกแยกออกจากกัน ไหลหลั่งถั่งไปยังที่ต่าง ๆ กล่าวคือ

(๑) ด้านตะวันออกของสระ ไหลออกจากปากราชสีห์ผ่านแดนตะวันออกของป่าหิมพาน ซึ่งมีราชสีห์อยู่มาก แล้วไปลงทะเล (ของพราหมณ์เป็นปากม้า)

(๒) ด้านใต้ของสระ ไหลออกจากปากโค ซึ่งในหนังสือมูลบทบรรพกิจกล่าวไว้ "ว่าพระมหา วารีนี้ไซ้ใหญ่โต ไหลมาแต่ในคอโค แผ่ไปใหญ่โต มโหฬาร์ล้ำน้ำไหล" (ของพราหมณ์เป็นปากนกยูง) เป็นลำน้ำแม่คงคา มีชื่อต่างกันเป็นระยะ ๆ ตอนต้นไหลเซาะมาตามซอกเขา เรียกว่า อจินนคงคา แล้วกระทบหิน น้ำกระดอนโจนขึ้นในอากาศสูงได้ ๖๐ โยชน์ ตอนนี้เรียกอากาศคงคาหรือสวรรคคงคา ผ่านไปบนสวรรค์ได้ ๓๐๐ โยชน์ ถ้าฤดูมรสุม น้ำในอากาศคงคาถูกลมพัด ตกลงมาเป็นฝน ถ้าถูกลมพัดแต่อ่อน ๆ ก็ตกลงมาเป็นน้ำค้าง ถ้าขณะตกลงมา กระทบความหนาวเบื้องบน ก็กลายเป็นลูกเห็บ แม่น้ำนี้เมื่อไหลไปบนสวรรค์แล้ว ก็ตกลงยังแผ่นดินโดยแรง เซาะดินเกิดเป็นสระใหญ่ เรียกว่า ติยังคคันธโบกขรณี แล้วไหล

ล้นขอบสระอย่างเขียว เกิดเป็นระลอกกระฉอกซัด จึงได้เรียก
ชื่อว่าวหลคงคา ถึงตอนนี้ ไหลชอนซอนลงใต้ดิน จึงเรียกว่า
อุมงคคงคา แล้วไปโผล่ขึ้นเหนือแผ่นดิน ไหลกระทบติรัจ
ฉานบรรพต ซึ่งเป็นเขามียอดรูปดังมือห้านิ้วที่กางออก น้ำตอน
นี้ก็แยกเป็นห้าสาย เรียกว่าปัญจมหานที ได้แก่ คงคา ยมุนา
อจิรวดี สรภู และมหิ ไหลผ่านไปในแดนมนุษย์อยู่จนลุถึง
ทะเล (ดูไตรภูมิพระร่วง หน้า ๒๑๑ ซึ่งมีข้อความบางแห่ง
ผิดกัน)

(๓) ด้านตะวันตกของสระ ไหลออกจากปากม้า น้ำเป็นสี
เขียว ผ่านแดนอันเป็นที่อยู่ของม้าสินธพได้แก่แม่น้ำสินธู (ของ
พราหมณ์เป็นปากโค)

(๔) ด้านเหนือของสระ ไหลออกจากปากช้าง น้ำเป็น
สีเหลือง ผ่านแดนอันเป็นที่อยู่ของช้าง

เมื่อได้พรรณนาว่าด้วยแดนทิพย์ หรือ fairyland ของ
ไทยมาเพียงเท่านี้ ถ้าท่านจะอ่านกลอนต่อไปนี้อีกสักครั้ง จะ
รู้สึกว่ามีความเข้าใจในข้อความที่กล่าวดีขึ้น

“ม่านนี้ฝีมือวันทองทำ จำได้ไม่ผิดนัยน์ตาพี่
เส้นไหมแม้นเขียนแนบเนียนดี สิ้นฝีมือแล้วแต่นางเดียว
เจ้าปักเป็นป่าพนาเวศ ขอบเขตต์เขาคลุ้มชะอุ่มเขียว
รุกขชาติดาดใบสบัดเรียว พริ้งเพริ้ยวดอกดกระกะดวง
ปักเป็นมยุราลงรำร่อน พ่ายพ้อนอยู่บนยอดเขาหลวง

แผ่หางกางปีกเป็นพุ่มพวง ชะนีหน่วงเหนี่ยวไม้ชะม้อยตา
ปีกเป็นหิมพานตระหง่านงาม อร่ามรูปพระสุเมรุภูผา
วินันตกหัศกันเป็นหลั่นมา การวิกอิสินธรยุคุนธร
อากาศคงคาชลาสินธ์ มจลินท์ห้าแถวแนวสลอน
ไกรลาสสะอาดเอี่ยมอรชร ฝูงกินนรคนธรรพ์วิทยา
ลงเล่นน้ำดำดั้นอโนดาต ใสสอาดเย็อกเย็นเห็นขอบผา
หมู่มังกรล่อแก้วแพรวพรายตา ทัศนารำภุกถึงวันทอง”
“เมรุมาศหิมเวศสิงขร อิสินธรยุคันธรภาคมหันต์
ไกรลาสวินันตกสัตตภัณฑ์ อัศกรรณจักระวาฬศิรี
ซึ่งเป็นขุนไศลในโลก อีกหนึ่งโอฆสมุทใสศรี
สีทันดรสรภวารี ประกอบมีสัตว์ร้ายนานา
ช้างน้ำฉลามฉนากนาคราช เงือกงูราหูกาจตัวกล้า
กุมภีล์ติมิงคเหรา เพียนหมอมัศยาโลมาวาฬ”
เรื่องนอกฟ้าป่าหิมพาน มีพรรณนาไว้ในคัมภีร์ไตรภูมิ โลกวินิจฉัยโดยพิสดาร ถ้าต้องการจะดูให้ตลอด ก็มีฉะบับตัวเขียนอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งจะอ่านดูได้ตามสบายใจ เรื่องชะนิดนี้ ขออย่าลืมว่าเป็นเรื่องคิดคะเนของคนโบราณ ซึ่งบางที

“We think our father’s fools, so wise we grow;
Our wiser sons no doubt will think us so.”-Pope

(พวกเราคิดบิดาเราฉงน เราเป็นคนมีปัญญาจะหาไหน
บุตรของเราคงดีจริงยิ่งขึ้นไป จิตต์ใจเขาคงคิดเหมือนบิดา)

(พระนิพนธ์กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา)

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา